

katternö

1 • 2023 Ett österbottniskt magasin

Nittonde årgången

**Salomons många
hemligheter**

**Herrfors
har nöjdaste
elkunderna**

**Anna,
vår första
rymdingenjör**

**"Tomtar, älvor och gnomer
gör livet roligare"**

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykarleby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

Peter Phillips/Tredje AP-fonden



STAFFAN HANSÉN
VD för Tredje AP-fonden i Sverige, med ett förvaltat kapital motsvarande omkring 40 miljarder euro. Uppväxt i Vasa, tillbringade många barndomssomrar i Nedervetil där fadern har sina rötter. Politices licentiat från Åbo Akademi.

Vad betyder Österbotten för dig?

Trots att det gått 38 år sedan jag var fast bosatt i Vasa så följer jag fortfarande nyfiket med hur regionen utvecklas, hur det går för Sport och VPS, och vad som händer på Gigavasa-fronten. Rötterna är djupt rotade i Vasa.

På somrarna möts närmaste familjekretsen på "skären" i Malax skärgård. I samband med det blir det alltid någon tur till stan för att se hur Vasa utvecklas, ta en glass på torget och kanske en lunch på någon av de fina restaurangerna vid Fiskarstranden.

Vilka utmaningar har du i ditt arbete just nu?

Tredje AP-fonden förvaltar pensionspengar som investeras globalt, men med tyngdpunkt i Sverige. Med ett krig som rasar i Europa, hög inflation, stigande räntor och svängiga energipriser så har det sina utmaningar. Det gäller att navigera ödmjukt och klokt, samtidigt som vi har fördelen av att ha en mycket långsiktig investeringshorisont.

Vi får nog anpassa oss till en omvärld som långt framöver kommer att präglas av högre räntor och större inflationstryck än vi varit vana vid. Vi får också förbereda oss på att energi kommer att vara en knapp och oberäknelig resurs, och att globaliseringen är på tillbakagång med alla konsekvenser det kan få. Vi befinner oss i en form av paradigmskifte.

Personligen är jag "ny på jobbet" sedan början av november då jag klev in på Tredje AP-fonden. Det är mycket att sätta sig in i, vilket är väldigt inspirerande.

Vad är livskvalitet för dig?

Livskvalitet är att åka till sommarstället fyra mil söder om Stockholm över helgerna. Alla årstider har sin charm i skärgården. Ibland kan en januardag se ut som en sommarmorgon då solen glittrar över en spegelblank fjärd. Promenader, vedhuggning och självklart bastubad med dopp i havet flyttar fokus från vardagen till ro, aktiviteter och fysiskt arbete.

Och självklart är sommar i Malax skärgård med närheten till Vasa livskvalitet de luxe!

Innehåll



Jan Sandvik

Vi måste våga gå före med mer bioenergi ... 4

Ekvationen går inte ihop ... 5

Rymden är Annas arbetsfält ... 6

Jens i journalistikens frontlinje ... 12

Heimspratji: Gålabein och gulnäbb ... 14

Dröm stort, säger Viktoria ... 20

Stjärna i filmen om sitt eget liv ... 22

Salomons hemligheter ... 28

Varma vintern räddade elpriserna ... 36

En skarp varning från Bryssel ... 38

Småskalig kärnkraft kommer fortare än vi trott ... 40

Katternö fortfarande ett nav för Katternökoncernen ... 42

Släkthistorier: Gus Hall ... 50

Fokus natur: Uterns återkomst ... 52

Katternö 1 • 2023 Ansvarig utgivare Roger Holm, Katternö Ab, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, roger.holm@katterno.fi, www.katterno.fi
Adressändringar Siv Granqvist, tel. (06) 781 5300, siv.granqvist@katterno.fi
Projektledare Svenolof Karlsson, www.storkamp.com **Redaktörer** Svenolof Karlsson, Sonja Finholm, Susanne Strömberg **Layout** Gun-Marie Wiis **Pärbild** Daniel Gillies **Tryck** Forsberg 2023

Katternötidningen finns också i en nätversion, se www.katternodigital.fi. Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.katterno.fi.

Energikrisen över för denna gång

INLEDNINGEN PÅ VINTERN var kall, och priset på elfuturerna för år 2023 toppade i december. Marknadspriset (spot) på el i december var i medeltal 246 EUR/MWh. Januari var däremot relativt varm och blåsig, vilket gjorde att marknadspriset blev endast 79 EUR/MWh. Därtill har rekordhöga gaslager i Europa, minskad osäkerhet runt Olkiluoto 3 samt sänkt finländsk elförbrukning gjort att elfuturerna för år 2023 sjunkit med mer än 60 procent sedan december. Långtidsprognoserna för februari förutsår ingen sträng kyla, vilket gör att den ansträngda situation vi såg ännu i december verkar vara över för denna vinter.

Elfuturerna för kommande två år pekar på en prisnivå inom intervallet 60–110 EUR/MWh, vilket är 2–3 gånger högre än medelpriset under perioden 2015–2020, som låg på 36 EUR/MWh. Elfuturerna är dock ingen egentlig prognos över kommande elpriser, utan en lista över de prisnivåer som accepteras av de aktörer som köper och säljer el för framtida leveranser.

Avgörande för de kommande 1–2 åren är kriget i Ukraina och hur det förhoppningsvis avslutas. Först därefter kan vi hoppas på mer stabila marknadsförhållanden och bättre förutsättningar att planera framtiden. För Finlands del kan tillgången till fjärrvärmebränsle bli problematisk nästa vinter. Den ryska importen av skogsflis avslutades i fjol, vilket innebär att det inte finns mycket bränsle kvar i finländska lager då sommaren kommer. Lyckligtvis har vi inte använt ryska bränslen för Herrfors värmeproduktion.

SER VI LITE LÄNGRE framåt, möter stora utmaningar. Den fossilfria ståltillverkningen, där vätgas och ljusbågsugnar ersätter masugnsprocessen, kommer att kräva enorma mängder el både i Finland och Sverige. Planerna har nu tidigarelags, till exempel planerar SSAB att inleda den fossilfria produktionen redan år 2026. Enbart Hybrits demonstrationsanläggning för tillverkning av fossilfri järnsvamp i Gällivare, som planeras vara klar 2026, behöver ca 5 TWh el och SSAB:s planer betyder ca 4 TWh ökad elanvändning fram till 2030.

Därtill finns flera andra planer på energiintensiva industrietabletter som baserar sig på fossilfri elproduktion. Allt detta kräver en utbyggd elproduktion av stora mått. Frågan är hur vi får utbyggnaden av främst ytterligare vindkraft att gå hand i hand med det växande behovet av el. Marknadsobalanser ger kraftiga prisreaktioner både uppåt och nedåt, vilket påverkar alla elkonsumenter.

Det nordiska elsystemet behöver även ny baskraft, där SMR-reaktorer är ett alternativ. Bristen på reglerkraft, vars behov ökar med ökad andel vindkraft, kan tekniskt lösas enkelt till exempel via gasturbiner eller dieselmotorkraftverk, men i nuvarande marknadsmodell finns inget incitament för sådana investeringar. En lösning på detta är nödvändig ifall vi framöver vill undvika elbristsituationer.

INOM KATTERNÖKONCERNEN är vi välpositionerade för dessa utmaningar. Via Puhuris stora vindkraftsportfölj, pilotprojektet Raahen Monivoima med energilagring och vätgasproduktion samt NordFuels bioraffinaderiprojekt har vi alla möjligheter att också i större skala ta del av kakan i takt med att kommersialiserbara lösningar hittas i fråga om energiomställningen.



ROGER HOLM, vd Katternö

Hur klarar du elförsörjningen i vinter?

Jouni Rampanen, Vetil

"Just nu betalar jag 500 euro i månaden för att värma upp mitt gamla hus på hundra kvadratmeter. För mig som pensionär är det här väldigt mycket. För att få smör på brödet och för att dryga ut kassan brukar jag därför jobba extra med att köra taxi, utan det skulle ekonomin inte gå ihop. Eftersom vi har elvärme finns det inte heller mycket annat man kan göra än att försöka sänka inomhustemperaturen lite grann."

Kirsi Pulkkinen, Vetil

"Lyckligtvis värmer vi inte upp huset med el, utan med en oljepanna. Men de höga elpriserna känns i alla fall. Jag har redan en längre tid försökt leva sparsamt, och nu har jag också börjat släcka lamporna dagtid och köra både disk- och tvättmaskin sent på kvällarna när elen är billigare. Jag hoppas att åtgärderna så småningom kommer att synas i plånboken. Det här är också en sak som jag ofta diskuterar med vänner – att alla priser bara höjs."



Eva-Stina Kjelman



Mats Sandström

Ulrika Södergård, Vörå

"Strax innan elpriserna började stiga band vi vårt elavtal, så på det sättet har vi haft tur. Men vi är ändå måna om att ta ansvar och gör vad vi kan för att spara energi. Vi eldar flitigt i vår öppna spis och ser till att släcka lampor. Vi har också sänkt temperaturen inomhus, så pass mycket att bergvärmepumpen inte riktigt velat hänga med. För oss är hållbarhet viktigt och vi är också måna om att prata med barnen om att spara energi."

Björn Jusslin, Oravais

"Jag har precis flyttat in i en ny lägenhet, så jag har ännu inte riktigt koll på förbrukningen. Den första elräkningen låg på 66 euro och det tycker jag verkar rimligt för min lägenhet på 61 kvadrat. Jag tänker att det är svårt att börja spara, man måste ju ha lampor och hushållsmaskiner, men däremot är det viktigt för mig att köpa grön el av ett bolag vars värderingar stämmer överens med mina."

GUSTAV MELIN: Vi måste våga gå före med mer bioenergi

Vi måste våga stå upp och bli tuffare både i argumentationen mot vilseledda EU-politiker och miljöorganisationer. En modern dieselbil som körs på HVO100 är bättre för klimatet än en elbil som går på norsk el, säger **Gustav Melin**, vd för de svenska bioenergiföretagens branschorganisation Svebio.

SVERIGE OCH FINLAND ska inte bara gå tillsammans in i Nato. Vi måste också klara av att gå före och visa att världen kan klara att lösa klimatfrågan med hållbart naturbruk och biologisk mångfald.

Vi på Svebio har i vår "Färdplan Bioenergi" visat att den svenska skogen växer väsentligt mer i energital varje år än hela den svenska energianvändningen. Sverige och Finland kan bli goda exempel på hur man kan utveckla industri som löser många av planetens ödesfrågor.

DET FÖRSTA VI måste göra är att hantera att många blivit motståndare till förbränning. Det är inte en särskilt genomtänkt ståndpunkt. Självklart ska vi upphöra med förbränning som ger miljö- och hälsofarliga utsläpp, men i grunden är förbränning en nödvändig del av det ekologiska kretsloppet.

Det finns inget liv på den här planeten utan förbränning! I biologin kallas förbränning ofta cellandning. Förbränning sker hela tiden i våra kroppar. Vi äter biomassa som innehåller energi. I kroppen bryts biomassan ner när vi andas in syre som oxiderar kolhydrater och andas ut koldioxid.

Den här processen bidrar inte till att höja koldioxidhalten i atmosfä-



Erik Cronberg /Svebio

"Det finns inget liv på den här planeten utan förbränning", säger Gustav Melin, vd för Svebio, branschorganisation i Sverige med omkring 300 medlemmar.

ren, eftersom vi äter växter. Växterna samlar in koldioxid från atmosfären och använder solens energi för att bygga kolhydrater. Vi kan äta växten några dagar eller veckor senare, eller så äter vi kött från djur som i sin tur ätit växter.

"Det är lika tramsigt att förbjuda förbränningsmotorn som att förbjuda folk att andas"

I EN MOTOR eller ett kraftverk sker förbränningen vid högre temperatur än i cellen, men den sker på samma sätt. Det vill säga kolhydrater och kolväten som cellulosa, etanol eller en vegetabilisk diesel oxiderar med syre, så att de bryts ner till koldioxid och vattenånga.

Kol, väte, syre och näringsämnen byggs ihop i växter och förbränns i ett evigt kretslopp och med modern teknik undviks farliga utsläpp.

Ibland förbränns växterna i kroppen, ibland i en bilmotor eller ett kraftvärmeverk, ofta lämnas döda

växtdelar i naturen och multnar eller ruttar på åkern eller i skogen.

I skogen är det svampar och bakterier som bryter ner växtresterna, oftast i samma slags kemiska process fast vid lägre temperatur än i kroppen.

I Sverige lämnar vi kvar ungefär 140 TWh grenar, toppar och stubbar i skogen efter skörd varje år. En del av detta bör lämnas kvar för att bevara den biologiska mångfalden, men forskare bedömer att vi kan ta ut omkring 60 TWh ytterligare utan att påverka den biologiska mångfalden negativt.

60 TWh är mer energi än hela den svenska kärnkraften, varje år!

I DAG ÄR reningsutrustningen på förbränningsanläggningar och i motorer så bra att modern förbränning inte har någon särskild miljöpåverkan. Därför kan Stockholm Exergi elda fem miljoner ton biobränslen i centrala Stockholm varje år utan att det märks på luftkvaliteten.

Samma sak gäller med moderna bensin- och dieselbilar. Av de partiklar bilar släpper ut kommer 95 procent från vägslitage och däck.

Om vi kör på förnybara biodrivmedel, så gör vi omedelbart klimatnytta. Om en modern dieselbil körs på HVO100 är den bättre för klimatet än en elbil som går på norsk el.

Därför är det lika tramsigt att förbjuda förbränningsmotorn som att förbjuda folk att andas. EU-politiken borde i stället förbjuda fossila bränslen och även batterier, om de produceras med fossila bränslen.

SVERIGE OCH FINLAND kan gå före och utveckla biodrivmedel från skogen, biokol för stål- och cementindustrin, flexibel elproduktion och nya tekniker och råvaror till biorafinaderier.

Båda länderna har många starka företag i sektorn. Men vi måste våga stå upp och bli tuffare både i argumentationen mot vilseledda EU-politiker och miljöorganisationer, men också i att satsa kapital, investera och skala upp ökad bioenergianvändning från skog och åker.

Jag citerar gärna Neste: för att klara de utmaningar som bioenergiesektorn står inför måste vi agera *faster, bolder and together*.

GUSTAV MELIN

HARRI LAURIKKA: Ekvationen går inte ihop

Martti Kainulainen/Lehtikuva

Biomassa är den i särklass största förnybara energikällan i Europa, sett till slutanvändning. Samtidigt går den politiska trenden ut på att avsevärt begränsa bioenergianvändningen. Ekvationen går inte ihop, säger **Harri Laurikka**, vd för den finländska branschföreningen Bioenergia.

ÄNNU 2020 härstammade över 67 procent av den energi som Europa använde från fossila energikällor, och nästan 60 procent av energin importerade EU från övriga världen. Av denna importerade energi var 99 procent fossil. Samtidigt tvingar energi- och klimatkrisen Europa och Finland att avstå från fossilenergin så fort som möjligt.

Bioenergin – i praktiken lagrad solenergi – är för närvarande den mest betydande förnybara energikällan. År 2020 var dess andel av slutanvändningen av EU:s förnybara bränslen omkring 57 procent, medan till exempel vindkraftens andel var 16 procent och solkraftens andel 6 procent.

Trots att tillväxttakten för de senare är större än för bioenergin, har alla de förnybara energislagen en stor potential i Europa. Förnybar energi handlar inte bara om el, mycket energi behövs också för uppvärmning och som drivmedel i trafiken. I fråga om dem har bioenergin fram till nu spelat en mycket viktig roll.

År 2020 härstammade omkring 68 procent av den energi som Finland använde från något bränsle som brändes. Enligt den klimat- och energipolitiska redogörelse som statsrådet publicerade i fjol kommer den andelen som följd av politiska åtgärder att sjunka till 50–60 procent till 2050.

Bioenergens andel av Finlands energi var 2020 30 procent. Ande-



len bedöms i redogörelsen i någon mån öka under perioden 2020–2050. År 2021 blev i fråga om använd bioenergi ett historiskt toppår, medan fjolåret såg en liten minskning bland annat som följd av strejken i skogsindustrin.

"Biomassan som förnybart bränsle är långt större än vindkraften och solkraften tillsammans"

I DAG HAR samhället stora förväntningar på att energiproduktionen är resurseffektiv och att den biomassa som används som energi är hållbart anskaffad. Frågan om förlust av biologisk mångfald måste tas på allvar och frågan om kolsänkor måste hanteras i enlighet med EU-avtalen. Som bioenergi kommer därför i fråga olika former av spill i skogsbruket eller till exempel sådana biprodukter som av ekonomiska skäl inte annars kommer till användning, på grund av kostnader för långa transporter eller av andra skäl. I ett energianvändningsperspektiv kan priset för sådan restbiomassa vara tillräckligt lågt.

Intressant med bioenergin är att den framöver kan vara del av ett industriellt ekosystem, som förädlar biomassa, eller av ett energisystem med *negativa utsläpp*, det vill säga som avlägsnar koldioxid ur atmosfären. Till exempel kan i en hållbar bioenergianvändning koldioxid återvinnas för användning i nya produkter eller också överföras i slutförvar.

I en värld, som är på väg mot en uppvärmning klart över 1,5 grader, finns i framtiden sannolikt vilja att betala för att avlägsna koldioxid. För Finland och övriga Norden finns här många goda möjligheter.

BIOENERGIN STÅR också inför hotbilder. Många av dem hör ihop med den europeiska lagstiftningen, där trenden under senare år har handlat om att avsevärt begränsa bioenergens användningsmöjligheter.

Det är klart att hållbarheten hos bioenergin behöver definieras och säkerställas. Gränsdragningen mellan hållbar och ohållbar biomassa är dock inte entydig eller oberoende av sammanhang. Därför är det inte en rimlig linjedragning att till exempel klenved, som tas bort vid skogsgallring, inte ska betraktas som hållbar i fråga om energianvändning. Men

"Bioenergin är i praktiken lagrad solenergi och den mest betydande förnybara energikällan", säger Harri Laurikka, vd för Bioenergia, branschorganisation i Finland med drygt 300 medlemmar.

i den riktningen har Europaparlamentet i förhandlingarna om förnybardirektivet försökt strama till hållbarhetsdefinitionen.

Europa har under senare år också fått mycket lagstiftning som generellt försvårar användning av biomassa som en förnybar naturresurs. Det gäller till exempel den LULUCF-förordning som slutförhandlades i höstas, och som för 2021–2030 ålägger Finland förpliktelser i fråga om kolsänkor, och även den förordning som gäller restaurering av naturen.

Om avverkningen minskar i Finland, kommer förstas också den mängd energived som uppkommer att minska. Den andel av trädet som används av energiindustrin var i fråga om stamvedsavverkning 5 procent år 2021. Utöver det användes 8,5 procent som brännved av hushållen.

HARRI LAURIKKA

Rymden är Annas arbetsfält

SOFIA
STRATOSPHERIC OBSERVATORY
FOR INFRARED ASTRONOMY



Bild: privat



Som barn bjöds Anna Parikka på frystorkad astronautglass hämtad direkt från rymdcentret i Houston. I dag arbetar hon som rymdingenjör med att skapa satellitbaserad internetuppkoppling över hela jordklotet.

Att ständigt lära sig nytt och att verkligen få använda kunskaperna är drivkraften hos den i dag tiospråkiga Anna.

Anna Parikas första jobb som astrofysiker efter den akademiska karriären var ombord på NASA:s flygande forskningsstation SOFIA. Det blev ett steg in i ett forskningsområde som bokstavligen är oändligt stort.

Anna Parikka

”Vi kommer att se nya banbrytande system. Men exakt vad det blir vet vi inte än.”

Arbetet i forskningsstationen skedde på upp till 13 kilometers höjd.



Bild: privat

Ibland kommer verkligheten emot. Trots att Anna Parikka arbetar på det globala kommunikationsbolaget Oneweb har hon svårt att få uppkopplingen hemma hos sig att fungera som den ska. Här i det lilla samhället Bluemont i Virginia, USA, finns ingen fiberkabel, bara en hyfsat dålig telefonlinje med 4G.

”Vänta lite, jag måste koppla upp mig via telefonen, och byta rum”, säger hon.

Efter lite justeringar kan vi äntligen prata utan avbrott på linjen. Om henne, om astrofysiken och om den akademiska karriären som ledde till ett jobb på NASA:s rymdprojekt SOFIA och vidare till hennes nuvarande roll som *Spacecraft Subsystem Engineer* på Oneweb, företaget som via hundratals små satelliter vill ge alla en möjlighet att vara uppkopplade till Internet – oavsett var på jordklotet de befinner dig.

”Vi har precis skjutit upp ett tiotal nya satelliter och har nu omkring 500 i rymden. Målet är att vi till sommaren ska ha 700 satelliter i omlopp”, säger Anna Parikka.

Oneweb:s slogan lyder *Space is the future for communications on earth*, rymden är framtiden för kommunikationen på jorden. Syftet är att skapa ett globalt kommunikationssystem, en infrastruktur som drivs från rymden och som möjliggör internetuppkoppling med hög hastighet över hela jordklotet, också i polarområdena, i u-länder och på andra ställen som hittills inte varit så intressanta för kommersiella aktörer.

Medan den Elon Musk-grundade konkurrenten SpaceX med dess satellitnätverk Starlink riktar in sig mot vanliga konsumenter, fokuserar Oneweb mera på *business to business*. Satelliterna stöds av ett nätverk av globala stationer och terminaler som ska garantera en snabb och förmånlig kommunikation.

DET MESTA MED rymden är stort och knappt greppbart, men Oneweb:s mikrosatelliter är precis som namnet säger verkligen små. Anna Parikka måttar med armarna och visar att satelliterna inte är mer än en meter höga.

”När de väl kommit i omlopp vecklar de ut antenner med solpaneler, så uppe i rymden är de cirka tre meter i omkrets”, säger hon.

En viktig sak med mikrosatelliterna är att de kretsar runt jorden på relativt låg höjd, cirka 1 500 kilometer. Den låga höjden minskar fördröjningen i signalöverföringen, men innebär samtidigt att det behövs en stor mängd satelliter för att uppkopplingen ska fungera.

Mycket av det vi dag tar för givet har sin början i rymdforskningen, konstaterar Anna Parikka.



Bild: privat

Oneweb:s värderingar handlar mycket om ansvar, om att inte lämna några bestående spår efter sig i rymden.

”Vi har arbetat mycket med att ta kontroll över den process som följer efter att satelliten levtt ut sin tid. När batteriet är förbrukat används drivningssystemet till att förstöra enheten, den brinner helt enkelt upp i atmosfären och lämnar inga spår efter sig – vare sig i rymden eller på jorden.”

Anna och henne kolleger är väl medvetna om allt skrot som svävar runt i rymden, och för hennes egen del känns det viktigt att jobba med projekt som inte ytterligare förvärrar situationen.

Företagets huvudkontor finns i dag i London – för tillfället finns projektets största finansierare i Europa. Anna Parikka jobbar på den betydligt mindre enheten strax utanför Washington DC, cirka 45 minuter från hemmet i Bluemont.

”Det jag uppskattar med Oneweb är att vi har ett väldigt europeiskt arbetssätt. Organisationen är platt och när chefen kommer in småpratar han med alla. Så fungerar det inte i amerikanska bolag. Det är också skönt att ha kolleger präglade av europeiskt tänkande.”

RYMDEN ÄR EN mansdominerad bransch. Själv inledde Anna sin karriär som doktorand på NASA:s flygande forskningsstation SOFIA och upplevde en hel del fördomar – både ifrågasättande av hennes kompetens och det faktum att hon är kvinna.

Hon berättar om första gången hon besökte NASA:s forskningsstation i egenskap

av doktorand: ”Vakten i porten frågade om jag var sjukskötare.”

I dag känner Anna Parikka att hennes kunskaper uppskattas. Samma vecka som intervjun görs har hon övervakat uppskjutningen av de nyaste SpaceX-satelliterna. De båda konkurrentföretagen samarbetar kring uppskjutningen.

”Däremot kan jag ibland känna mig gammal. Många av mina kolleger är strax över 20 och kommer in direkt efter avslutade studier. Samtidigt gillar jag tankesättet att ta in unga och låta dem lära sig genom att ges ansvar.”

Mångas dröm om kommersiella rymdresor är redan verklighet, och resor till Mars är inte speciellt långt borta, tror Anna Parikka.

Mycket inom dagens rymdforskning handlar om att nå allt längre bort och tänja gränser, men hon hoppas att framtidens rymdprogram i stället ska rikta in sig på nya hållbara lösningar, på upptäckter som på sikt kan hjälpa oss att ta vara på vår egen planet.

”Mycket av det vi i dag tar för givet har sin grund i rymdforskningen, som till exempel GPS-systemet. Jag tror att vi inom den närmaste framtiden kommer att få se nya banbrytande system och tekniska innovationer som underlättar vår vardag. Men exakt vad det blir kan vi i dag inte föreställa oss.”

En sak Anna Parikka uppskattar med rymdforskningen är att den alltid varit väldigt internationell. Nationer samarbetar för att nå önskade resultat. Själv har hon till och med varit en del av ett projekt som

understöts av både Kina och Taiwan.

”Intresset för astronomi har fört länder samman. Kriget i Ukraina är en stor förlust också för vår bransch”, säger hon.

ANNA PARIKKA ÄR född och uppvuxen i Borgå. Båda hennes föräldrar är finskspråkiga, men hennes morfar hade svenska som modersmål.

”Tyvärr valde han att prata enbart finska med min mamma. Det här var strax efter kriget och av olika anledningar ville han inte skylta med svenskan. Men mamma förstår svenska bra, och hon kommer att bli glad att få läsa den här intervjun på svenska.”

Anna säger att hon hade en vanlig barndom. Hon var intresserad av matematik och språk, men också av allt möjligt annat.

När hon och hennes syster var små hade familjen en husvagn och reste mycket i Europa, och där någonstans lades grunden till en livslång nyfikenhet. Ämnen som geografi och språk blev plötsligt intressanta och när hon som nioåring skulle välja sitt första främmande språk blev det svenska.

Engelskan kom av sig själv och efter det valde hon alla språk man bara kunde. Franska och ryska kom först och i gymnasiet blev det spanska, tyska och senare italienska och japanska – just den japanska kulturen och de japanska skrivtecknen har fascinerat henne särskilt.

I dag behärskar hon tio språk. Utöver det har hon även nosat på persiska och nu senast baskiska.

Det vi brukar kalla språköra är Anna allt-

”Andra tyckte att det gick för fort fram, själv var jag ivrig att få sätta i gång”

Daniel Gillies



I kajak utanför Antarktis kust. Nu i december gick en av Anna Parikkas drömmar i uppfyllelse – att få besöka denna sydliga världsdel.

så definitivt utrustad med. Själv säger hon att det blir lättare ju fler språk man lär sig. Efter många år utomlands är svenskan lite rostig, men hon tar alla chanser hon kan för att öva och ville till exempel gärna göra den här intervjun på svenska.

”I december var jag och min man med på en av National Geographics expeditioner till Antarktis, och där passade jag på att sjunga svenska snapsvisor tillsammans med den svenska hotellchefen. Jag lyssnar också mycket på svenska podcaster, men också på andra språk.”

Hon märker att hon gärna söker sig till finska och nordiska sammanhang också i sitt nya hemland. På grund av pandemin och restriktionerna har sådana aktiviteter legat nere, men nu har hon tagit reda på att det finns ett finländskt sällskap i Washington.

”Jag njuter av att fira självständighetsdagen och jul på finskt vis, men förstås kan det aldrig ersätta känslan av att vara hemma i Finland. Det jag saknar mest är maten, framför allt nypotatis. Det finns ingenstans på jorden man förstår sig så på nypotatis som hemma.”

ANNA PARIKKA TRIVS ändå i USA. Hon och hennes amerikanske make Daniel har nyligen köpt ett gammalt hus i Bluemont. Samhället är litet och här finns knappt någon service överhuvudtaget – men det var huset som fick dem att landa just här.

”Huset är byggt på 1830-talet och för mig var det kärlek vid första ögonkastet. Det är

ganska risigt och framför allt otroligt dragit och kallt, men här känner vi oss hemma. Det enda som ligger på oss just nu är att skaffa en generator.”

”Kommunaltekniken här är inte som hemma, vi har till exempel en egen brunn. Och när strömmen är borta, ligger allt nere.”

Sitt *greencard* fick hon beviljat strax innan hon började jobba på Oneweb och nu har hon också bestämt sig för att ansöka om amerikanskt medborgarskap. Det handlar inte om att bli amerikan i sitt tänkande eller att överge sitt finska medborgarskap – utan snarare om att medborgarskapet öppnar så många nya dörrar.

”För att få fast jobb till exempel på NASA krävs att du är amerikansk medborgare.”

Just nu är det alltså USA och Oneweb som gäller. Det blir många resor per år till huvudkontoret i London, men samtidigt har Anna möjlighet att jobba hemifrån. Det var den akademiska karriären som ledde henne hit, och i dag är hon glad att hon tog steget ut i företagsvärlden.

”Det fina med forskningen är det ständiga lärandet, men samtidigt är man i den akademiska världen ganska fast i strukturer och ständigt beroende av utomstående finansiering. Ibland fastnar man också i känslan att man har all tid i världen för sina projekt.”

För henne själv blev detta ett stressmoment.

”Jag ville vidare, och helst snabbt. Redan under SOFIA-projektet fick jag en känsla av att ha landat på rätt plats. När andra kände

att det gick för fort fram, var jag ivrig att få använda mig av det jag hade lärt mig.”

ANNA BERÄTTAR OM sitt första möte med rymden:

”När jag var i tioårsåldern åkte min kompis pappa på en arbetsresa till USA och besökte rymdcentret i Houston. Med sig hade han frystorkad astronautglass till sin dotter och till mig.”

Då och ännu många år senare kändes det som en utopi att arbeta med rymden. Senare har Anna Parikka faktiskt en gång skickat in en ansökan till ett astronautprogram, utan att gå vidare till följande omgång i urvalsprocessen. Den gången var det 23 000 personer som sökte.

Det närmaste Anna kommit rymden är 13 kilometer upp ombord på forskningsstationen SOFIA.

”Min roll är helt klart att vara här nere och se till att allt löper som det ska. Jag trivs bäst i rollen som problemlösare.”

Anna Parikka vill inte låta sig placeras i något fack. Hon säger att hon landade i rymdforskningen av en slump och att hon lika gärna hade kunnat välja en annan karriär. Men samtidigt var det något med astronomin och rymden som fascinerade henne, något som kittlade hennes drivkraft att ständigt lära sig mera.

”Hittills har vi bara utforskat en minimal del av rymden och vi kommer aldrig att lära oss allt. Det känns otroligt spännande!”

SONJA FINHOLM

Anna Parikka

Vem: Född 1979 och uppvuxen i Borgå. Flyttade till Frankrike i samband med sina doktorandstudier 2012 och har sedan dess bott utomlands. Bor nu i det lilla samhället Bluemont, Virginia, USA, tillsammans med maken Daniel Gillies och parets två hundar.

Bakgrund: Har en masterexamen i ekonomi och är doktor i astrofysik.

Karriär: Arbetade i egenskap av ekonom några år som bokföreläsare innan hon sadlade om till astrofysik. Hennes första jobb inom den nya branschen var som specialist på USRA (Universities Space Research Association) och NASA-projektet SOFIA (Stratospheric Observatory for Infrared Astronomy), där hon hade hand om de vetenskapliga instrumenten och teleskopet.

Gillar: Är konstnärligt lagd och har alltid något projekt på gång. Tycker också om att sjunga, dansa och spela piano.

Brinner för: Att ständigt lära sig nya saker. Är också något av en språknörd, behärskar tio olika språk och är i färd med att lära sig fler. ”Just nu har jag snöat in mig på baskiska.”

Aktuell med: Arbetar sedan januari 2022 som rymdingenjör (Spacecraft Subsystem Engineer) på rymdbolaget OneWeb.

Utbildning

1999–2005: International Business, Åbo handelshögskola

2008–2012: Astronomi, Helsingfors universitet

2012: Master i fysik samt forskningsassistent, Helsingfors universitet

2012–2015: Astrofysik, Université Paris-Sud 11, Frankrike

2015: Doktor i astrofysik, Institute d’Astrophysique Spatiale, Frankrike

2015–2018: Postdoktoral forskare, Universitöt zu Köln, Tyskland

ANNA PARIKKA OM...

Finland: Finland är mitt hemland, och det kommer det alltid att förbli. Jag saknar sommaren, nypotatisen och min familj. Jag har också insett hur privilegierade vi är som får gå i skola och utbilda oss, oavsett vilken samhällsklass våra föräldrar tillhör.

USA: USA är mitt nya hemland, men jag blir nog aldrig amerikan i själen. Det finns mycket här som jag inte kan omfatta, men samtidigt många möjligheter som du inte hittar någon annanstans.



Tillsammans med hunden Luna kan Anna koppla av från den ofta väldigt hektiska arbetsvardagen.

Klimatet: Under vår senaste resa till Antarktis följde vi med ett forskarteam som fokuserar på en viss art av späckhuggare som trivs i de kalla vattnen. Men just den här arten håller på att försvinna. De jagar framför allt säl som sitter på isflak, men i takt med att isen smälter blir det allt svårare för dem att hitta föda. Jag har dåligt samvete för hur vi reser, men samtidigt behöver fler få upptäcka vad vi håller på att göra med vår planet.

Rymden: Jag fascinerar av det faktum att vi aldrig kommer att bli fullärdade. Jag har inga drömmar om att själv åka till rymden, utan vill vara den som har kontroll här nere.

Framtiden: Det viktigaste är att du utvecklas och trivs med det du gör. När jag inte längre känner att jag lär mig något nytt är det dags att gå vidare till nästa utmaning.

Jens i journalistikens frontlinje

Med AI-utvecklingen förändras förutsättningarna för journalistiken – ännu en gång. Har en robot författat det du läser? Branschpionjären Jens Finnäs ger vägledning i frågan.



Den uppmärksammade textroboten Chat GPT har väckt många frågor om vad artificiell intelligens, AI, förmår och hur AI är i färd med att förändra världen.

Jens Finnäs, med djupa österbottniska rötter, har redan länge levt med de här frågorna och utforskat hur automatisering kan användas inom journalistiken. Basen är sedan hösten år 2011 Stockholm och ramen för hans verksamhet två egengrundade företag.

"Jag fick upp ögonen för begreppet 'datajournalistik' 2010 då jag läste om amerikanska journalister som lärde sig programmera och använda programmering journalistiskt. Dels för att samla in data och hitta nyheter, dels för att presentera journalistik på nya sätt, till exempel som interaktiva visualiseringar", berättar Jens Finnäs.

"Jag var då väldigt inspirerad av Hans Rosling och hans förmåga att förklara komplexa fenomen med hjälp av data."

EFTER JOURNALIST utbildning i Helsingfors arbetade Jens på bland annat Nya Åland och Hufvudstadsbladet. Men Stockholm var med sin långt större arbetsmarknad på många sätt det självklara valet.

Med sin dataprofil fick Jens snart uppdrag: "De flesta journalister är inte jättebra på siffror, så om man kan komma in och säga att man älskar Excelark, så sticker man ut ur mängden."

Under ett år var han anställd på Sveriges Radio med uppdraget att försöka få in ett data-tänk på dess redaktioner.

"Men det var väldigt svårt – och frustrerande – att i den institutionen rubba strukturerna. Varje ny idé skulle diskuteras, förankras och processas innan man kunde börja jobba med den. På vägen hann inspirationen falna."

Jens satte i stället upp det egna eget företag, Journalism++ Stockholm, tillsammans med Peter Grensund från Svenska Dagbladet. Tanken var att hjälpa redaktioner att arbeta med

datadriven journalistik genom klassiska frilansjobb och utbildningar.

EFTERHAND BLEV inriktningen i arbetet mer offensiv. Internets framväxt har skakat om mediebranschen radikalt – men den tekniska utvecklingen pausar inte, trots att många förändringströtta journalister gärna skulle få lite andrum.

"Mycket av mina senaste fem år har jag ägnat åt att utforska hur man kan använda automa-

"Det är lättare än någonsin att producera nyheter som ser helt riktiga ut"

tisering inom journalistik. Vi har utvecklat Newsworthy: en nyhetssajt som gör lokala nyheter av data och som bygger på mycket automatisering", säger Jens Finnäs.

Newsworthy fungerar ungefär som en nyhetsbyrå, med innovationen att alla artiklar

Jens Finnäs utanför sitt kontor på Drottninggatan, så centralt det kan bli i Stockholm.

lokalanpassas ner på kommunnivå. Det betyder att en artikel automatiskt versioneras i omkring 300 unika texter.

"Vi har till exempel ett skript som varje eftermiddag kollar morgondagens elpriser och skriver en notis, om priserna sticker ut på ett nyhetsmässigt sätt. Under pandemin skrev vi varje vecka automatiska artiklar om coronaspridningen i alla kommuner, inklusive en massa grafik."

"Det vi gör är egentligen inte 'AI'. Man kan snarare se på det som Henry Fords rullande band. Vi försöker hitta återkommande moment i den journalistiska processen som kan automatiseras, det vill säga utföras av en dator med tydliga instruktioner."

Det kanske mest intressanta steget i den kedjan är att definiera vad som är en nyhet, säger Jens Finnäs.



"Det är någonting som annars i hög utsträckning görs 'med magen' av redaktioner. Nyhetschefen 'känner av' vad som är en nyhet. Men en dator kan inte 'känna av'. Den behöver en exakt definition. Var går gränsen för ett 'hög' elpris? Vi två, tre eller fyra kronor per kilowatt-timme?"

JENS FINNÄS gör en viktig markering: "Det vi gör handlar inte om att ersätta journalister, utan att stöda dem."

"Jag ser AI som ytterligare ett datorverktyg. Begreppet 'AI' används rätt slapphänt. Mycket väldigt enkel automatisering kallas ofta för AI, eftersom AI är ett sådant buzzword. För mig handlar AI om det behöver finnas någon form av självlärande komponent i systemet."

Det räcker alltså inte att bara ge en dator instruktioner av typen "om elpriset är högre än tre kronor, skriv rubriken 'högt elpris i morgon'". Datorn ska på egen hand lära sig förstå vad som är ett elpris värt att göra en

nyhet om, förklarar Jens Finnäs. "Det här är svårt inom journalistik, eftersom sanningsanspråket är så centralt. Det räcker inte att få en dator att skriva en elpristext som är nästan rätt. Den behöver vara 100 procent korrekt för att fungera som nyhet."

"Utmaningen är att få till de sista procenten. Det är lite som med självkörande bilar. Vi har lyckats ta fram bilar som kör nästan prickfritt på vägarna, men det har visat sig svårt att konstruera bilar som kör helt prickfritt, vilket är ett måste."

Av den här orsaken var Jens Finnäs länge generellt skeptisk till AI inom journalistik. Tills de praktiska tillämpningarna under det senaste året breddats i takt med att AI-utvecklingen har accelererat.

Bland annat har Newsworthy tillsammans med några studenter utforskat om det går att generera artificiella nyhetsbilder som håller publiceringsbar kvalitet.

"Under det senaste året har så kallade text-till-bild-modeller gjort stora framsteg. Man kan be datorn ta fram ett foto på en kraftledning i ett finländskt landskap och få tillbaka en artificiell bild på just det – eller i alla fall nästan."

Som så många österbottningar har Jens Finnäs landat i Stockholm.

"Jag är uppvuxen i Malax dit vi flyttade i slutet på åttiotalet från Korpo då min pappa fick jobb på Åbo Akademiens nya forskningsinstitution i Vasala. Hans rötter är förankrade i Larsmo i många generationer. Min morfar och mormor – Alvar och Isa Kurtén – kom från Karleby, men bodde senare delen av sina liv i Åbo där Alvar var präst i Åbo svenska församling."

"Numera blir det i regel en jul- och en sommarlovsvecka i Malax varje år. Framför allt är det roligt att ge mina barn, 5 och 7 år plus en nyfödd, lite Finlandsanknytning och bygga en relation till sina kusiner."

FÖRÄNDRAR DEN här utvecklingen vårt sätt att ta del av information och "nyheter"? Förändras vi som människor?

"Det är en stor fråga, men en konkret framtidsutmaning är att konkurrensen från påhitade nyheter, *fake news*, riskerar att öka lavinartat", säger Jens Finnäs.

"Det är lättare än någonsin att i stor skala producera nyheter som ser helt riktiga ut – med bilder, referenser och citat. Risken är att vår världsbild fragmenteras ytterligare och att olika samhällsgrupper lever med helt olika syn på världen."

Å andra sidan kan detta enligt Jens Finnäs kanske bidra till en ljus framtid för den klassiska sanningssökande journalistiken.

"I takt med att vi översköjs med artificiellt innehåll kommer efterfrågan på verifierad och bekräftad information att öka. Och i det ligger journalistikens kärna."

"Trump kom till makten uppbackad av ett ekosystem av falska nyheter, men samtidigt fick den ambitiösa, undersökande journalistiken ett uppsving som vi inte sett på många år. Det var som att många redaktioner återfann sin identitet", säger Jens Finnäs.

SVENOLOF KARLSSON



Varför talar man om gålabein och gulnäbb? Uttrycken har gamla rötter och återfinns i många språk, berättar Peter Slotte.



Gålabein och gulnäbb

I EN DISKUSSIONSGRUPP på Facebook har det nyligen undrats över det österbottniska *gålabein*. Åsikterna om ordets innebörd varierar, men som vanligt ger vår dialektordbok (kaino.kotus.fi/fo/) under uppslagsordet *gulben* en god förklaring.

Att lägga bort eller slippa *gulbenet* eller *gulbenen* innebär enligt ordboken att en pojke tillbringade natten, eller en del av natten, i sängen hos en flicka som han hade fattat tycke för – och som var villig att ta emot honom. Efter detta sänglag var de två befriade från sina "gulben".

Dialektordboken ger belägg från alla socknar i norra Österbotten. Vendells gamla ordbok ger belysande men försiktigt formulerad information, nämligen att *gålabeinet* "sägas gossarne taga och flickorna mista då de första gången hvila tillsammans" (norra Österbotten).

Svenska Akademiens Ordbok har noterat uppgiften men nöjer sig med säga att "anledningen till anv. är oviss". Här ska jag försöka mig på en förklaring.

Inläggen på Facebook tyder på att *gulben* numera gärna ges en annan tolkning än oskyldigt sängkamratskap. "Intima kontakter med en dam" heter det i ett av inläggen. Andra talar om att de två kontrahenterna miste svendomen respektive mödomen när de förlorade gulbenen.

Också jag själv trodde länge och väl att de olika uttrycken hörde ihop med den sexuella debuten. Numera är jag lite klokare. Jag har förstått att de två parterna delade säng med

varandra, men att det gick anständigt till: de var påklädda, pratade förtroligt med varandra, smekte kanske varandra – eller rentav *flätade benen*, låg med benen sammanslingrade. Men så mycket mer blev det tydligen inte.

DET HÄR så kallade nattfrieriet är en gammal och vida spridd europeisk företeelse. Dialektordboken ger mer information om hur det gick till, till exempel i artiklar om *bedas*, *benflätas*, *fläta*, *fria*, *ligga*, *mösslös* och i sammansättningarna *gulbens-*.

Den bästa redogörelsen för seden och ritualerna kring den står att läsa i Anne Bergmans och Carola Ekrems *Stora finlandssvenska festboken* (2020) som finns tillgänglig också på nätet (<http://www.sls.fi>).

Nattfrieriet var ett viktigt inslag i de österbottniska byarnas ungdomsliv: "gulbenspojken" eller "gulbensflickan" var först efter sin första nattliga samvaro värdig att tas upp i ungdomsgemenskapen. De skulle sedan svara för ett *gulbenskalas* eller en *gulbensdans* och bjuda på en *gulbenssup*, en *gulbenssoppa* eller en *gulbenskanna*.



Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

SPRÅKLIGT SETT är "*gålabeinen*" inget problem. Efterleden är förstås vårt vanliga *bein* 'ben'. Förleden *gåla* är den äldre form av adjektivet *gul* som lever kvar i sammansättningar som *gålablomma* ('smörblomma'), *gålasjuka* ('gulst') och *gålasparv* ('gulsparv').

Men varför är benen gula? Förklaringen ligger knappast

Såsom allmänt herrskande osed ibland ortens ungdom må omnämnas s. k. "nattlopp." Under dessa ljusa, korta sommarnätter plägar nemligen den manliga delen af ungdomen tillryggalägga långa vägasträckor, ofta flere verst, för att stämma möte med sina utkorade. Huru demoraliserande oseden är, hvilket skadligt inflytande den har på familje- och samfundslivet i allmänhet, och på flickornas goda namn och rykte, inser lätt enhver.

Sedan framkastades som diskussionsfråga: Hvilka nöjen bör en utgången folkhögskolelev försaka af de mest på landet förekommande? Frågan blef föremål för ifrig diskussion. Alla enades om, att en utgången folkhögskolelev ej bör smaka en enda droppe alkoholhaltiga drycker, ej bör delta i nattlopp, samt bör afstå från frieri, sådant det sker på landsbygden, samt i vissa fall icke delta i danserna.

»Nu tänker di ta åv pojkan allting. Först tog di kaffe å så tobak åsisstkvinnfoltje å så kansji di tar brö å mjöltjen, å ti all sist svälter di nu full ihäl!».

Temat nattfrieri återkommer ofta i gamla tidningsartiklar. Här några exempel.

i anatomin; ingendera parten var väl särskilt gul om benen efter det första nattfrieriet, inte ens om de hade "flätat benen". I stället ska förklaringen sökas i hönshuset.

Nykläckta kycklingar har gula ben (och gul näbb). När ungarna växer till sig förändras färgen: kycklingarna blir mindre

gula. Det första nattfrieriet var på motsvarande sätt en övergång från ett oskyldigt kycklingstadium till ett halv vuxet tillstånd.

INDICIER PÅ ATT vårt *gålabein* har samband med just kycklingar finner vi också i dialektordboken. I artikeln *hönsunge* sägs det nämligen att ordet, förutom 'kyckling', kan ha samband med det första nattfrieriet: man "lagar av sig hönsungen", "lagar hönsungen ifrån sig" eller "tar hönsungen".

Kyckelunge 'kyckling' har i Kvevlax betecknat den traktering som byns ungdomar skulle bestå på efter det genomförda första nattfrieriet, alltså ett gulbenskalas. Den hjälplösa och oerfarna kycklingen hade därmed blivit en köns mogen tupp eller höna.

Gula ben förekommer också i andra sammanhang där en ungdom har begått en premiär av något slag och sedan tagits upp i en gemenskap. Rietz' gamla svenska dialektordbok anför *gulbening* från Värmland som benämning på person som för första gången har besökt en stad, en marknadsplats eller en auktion.

Ordet är i denna betydelse en nära motsvarighet till *gulnäbb*, som i Närpesdialekten har kunnat beteckna en yngling som för första gången varit med på en skuta destinerad till Stockholm eller någon annan ort i Uppsverige.

I **DAGENS** finlandssvenska betyder *gulnäbb* som känt något annat, nämligen en första årets studerande vid ett universitet. Zacharias Topelius betecknar 1860 användningen som en språklig nyhet: "Ordet *gulnäbb* fanns ännu ej [nämligen 1835] ... i studentens ordbok; novitius var det häfdvunna, klassiska ordet". I formen *novitie* (eller *novisch*) lever Topelius ord ändå kvar vid Lunds universitet.

Gulnäbb har gamla rötter. I tyskan finns sedan länge motsvarigheten *Gelbschnabel*. Engelskan har *yellow beak*. Båda uttrycken betyder ordagrant 'gul näbb'.

I botten ligger kanske det äldre franska *be(c)jaune* (numera *béjaune*, av *bec* 'näbb' och *jaune* 'gul'). Ordbildningarna bygger på att nyinskrivna studerande liksom de österbottniska *gulbeningarna* har förlitnats vid outvecklade ungfåglar. *Gulnäbb* förekom redan vid medeltida europeiska universitet, där de introducerades i studentgemenskapen med mer eller mindre pennalistiska intagningsceremonier.

Min egen *gulnäbbs*intagning vid Åbo Akademis studentkår 1960 var en städad procedur. Men något *gulbenskalas* har jag tyvärr inte fått vara med om.

PETER SLOTTE

Frianväijin ä alder lang

FÖRÄLSKELSEN SER INGA problem. Men – konstateras ofta i gamla österbottniska ordspråk och talesätt – får det på sikt stora konsekvenser när egenskaperna hos objektet för förälskelsen visar sig.

Nedan några exempel ur traditionssamlingarna hos Svenska Litteratursällskapet på hur man i Österbotten beskrev relationen mellan kvinnor och män. Exempelen finns tryckta i samlingen *Många krokur i långdansen*, redigerad av Carola Ekrem.

Änklingssårjin ä armbågastöitin ä sviidand men gaar fåost över. (Vörå)

Tårvon jifter slårvon. (Replot, Vörå)
Hemmanet hjälper till att flickan, om också en slarva, blir gift.

Djift de, slippär du betal piglöna. (Terjärv)

Frianväijin ä alder lang. (Munsala)

Tongen väd å spilta lia, tjugo år å utan friar. (Esse, Oravais, Pedersöre, Kronoby)
Ett sätt att reta flickorna när man slog ängsmarkerna.

Völ i vassä å stedär i starrä. (Terjärv)
Kommentar när någon på allt sätt vrakade "lämpliga" friare, för att i stället gifta sig med någon som allmänt ansågs oduglig.



ÄNKLINGSSÅRJIN Ä ARMBÅGASTÖITIN Ä SVIIDAND MEN GAAR FÅOST ÖVER.



VÄLKAN TJELG FÅR DU I DYNGSTOVAN ÄN ÅP DANSQOLVE.

När han ejna tökkär om moor o andra om dootron blir dom båda jifta. (Jeppo, Korsnäs, Larsmo)

Tel höno galar får tuppi va tyst. (Malax)

Tär tjelgan jee taalman, täär je fenin spelman åp brölåpe. (Lappfjärd)

Välkan tjelg får du i dyngstovan än åp dansgolve. (Övermark)

Te fara te måg å sänakono hä e lika göulot som te seta mä rövå po slipstein å dra sakta, live idsenom. (Esse)

Fyrtti vikor ätt skottn fåår a beräid sä på tottn. (Pedersöre)

Kärinjin å märrin ska han ta från grannis tå veit an va han får. (Oravais)

No var hä bäter tärte dö e brud. (Esse)

I gistit ugnsgolv å i oppnött gavälbänk får stugo ti raambäl. (Malax)
Kvinnan är slösaktig och mannen lat.

De socknar där uppteckningarna gjorts nämns inom parentes, men ofta har liknande uttryck använts också i grannsocknarna. Dialektuttrycken är skrivna som upptecknarna uppfattat dem, vilket innebär att de inte alltid stämmer överens med den autentiska dialekten.

lokala krafter

”Elektriker är mitt drömyrke”

Eva-Stina Kjellman



Viktor Berglund är utbildad elmontör, och till hösten ska han studera vidare till ingenjör.

VIKTOR BERGLUND tar ett vant grepp om kablarna och börjar koppla in dem i skåpet, en efter en. Vi träffas på det nya bostadsområdet Lillhaga i Lepplax, där han och hans kollegor jobbar med anslutningar till vägbelysningen och till

de nya bostadstomterna som växer fram här.

”Det bästa med det här jobbet är att jag får vara utomhus. När jag studerade på Optima hade jag en praktikperiod på ett annat företag där allt skedde inne i fabriken, men det var inte min grej.”

Viktor Berglund är född 2002 och blev precis civil efter militärtjänstgöringen. Till hösten väntar ingenjörstudier i elteknik vid yrkeshög-

skolan Novia i Vasa, och fram tills dess arbetar han som montör på Kronoby Elverk.

”Jag var här första gången på prao redan i högstadiet, och sedan dess har det blivit både praktik och sommarjobb. Jag vet inte varifrån det kommit, men jag har alltid vetat att jag vill bli elektriker.”

Som elmontör vet du inte alltid vad du ska göra följande dag. Varje morgon samlas hela gänget på kontoret och dagens uppgifter delas ut. Viktor tycker om variationen.

”Det här projektet är lite större, så nu vet jag att vi ska vara här ett tag, men annars är det alltid lika spännande att se var man hamnar. Tidigare i vinter var jag till exempel utkommenderad till industriområdet intill riksåttan för att lägga ner högspänningskablar.”

”Ett annat roligt jobb var när vi

lektris-gänget

fixade vägbelysningen i Kronoby centrum. Vi har länge funderat varför så många lampor går sönder, men det fanns en enkel förklaring: Matningen var 150 watt, medan lamporna var 100 watt. Inte så konstigt att de brann upp.”

SONJA FINHOLM

ATT VARA UTMOMHUS hela dagen är ganska tröttsamt, och Viktor säger att han ofta tar en tupplur när han kommer hem. Resten av fritiden tillbringar han gärna i gymmet, med kompisar eller med att fixa något på bilen.

”Just nu trivs jag bra i Kronoby, och det är inte alls omöjligt att jag flyttar tillbaka hit efter studierna. Vissa av mina kollegor börjar närma sig pensionsåldern, så jag tror att det kan finnas goda möjligheter att få arbete.”

Medan vi pratat har kollegan hämtat några extra rör i lagret, och nu är det dags att slutföra kopplingsarbetet. Vägbelysnings-skåpet är redan klart, och Viktor har några kablar kvar i det andra större skåpet som ska förse de nya husen med el.

”Matningen kommer från en transformator en bit bort, och följande anslutning ska finnas i nästa vägkorsning”, säger han och tar på sig handskarna.

Som ny i branschen får du inte jobba självständigt, så just nu har Viktor alltid sällskap av en erfaren montör. Men redan till sommaren är det hans tur att få agera mentor.

”Men det är sällan någon är helt ensam, vi jobbar oftast i par”, säger han.



Katternö Ladies samlade

ALLT FLER KVINNOR tar plats i den tidigare mansdominerade energibranschen. Det framgick inte minst då Katternö Ladies nyligen åter samlades, för första gången efter pandemin.

”Det här är roliga och nyttiga tillställningar. Kollegor berättar om sina arbetsområden. Vi lär oss hur olika energifrågor hör ihop”, berättar Siv Granqvist, sekreterare för Katternöledningen.

Kvinnorna inom Katternögruppen har träffats sedan 2006, om än inte regelbundet.

”Traditionellt i branschen har arbetslagen dominerats av karlar, med gott om tillfällen att fundera över både jobb och annat. Katternö Ladies är ett bra forum att se på världen i ett kvinnoperspektiv”, säger Siv Granqvist.

Michaela Dahlsten

Vem: Nykarlebybo med en examen i allmän pedagogik från Åbo Akademi. Fritiden ägnas löpning och styrketräning. ”Det bästa sättet att rensa huvudet efter en tuff arbetsdag.”

Bakgrund: De senaste fyra åren har Michaela varit HR-specialist på Mirka och ansvarat för kompetensutveckling. Har även jobbat som tillförordnad rektor för Arbis i Nykarleby, på utvecklingsbolaget Concordia och på Vasa yrkeshögskola.

Aktuell med: Är sedan februari ny HR-chef på Herrfors.

Michaela är Herrfors nya HR-chef



Michaela Dahlsten ser fram emot sin nya roll som HR-chef på Herrfors.

MICHAELA DAHLSTEN har alltid varit intresserad av människors utveckling, av processen när och hur vi lär oss nya saker. Under studietiden drömde hon om en karriär som skoldirektör, men det är i rollen som HR-specialist som hon fått förverkliga sig själv.

”Inom HR finns det framför allt tre egenskaper som är avgörande: Du behöver vara nyfiken på och intresserad av människor och kommunikation, du ska ha respekt för alla och ha en förmåga att se saker ur olika synvinklar.”

Michaela Dahlsten säger att hon tycker om variationen i att arbeta med människor och att varje dag bjuder på nya utmaningar. Genom att jobba med kompetensutveckling och rekrytering har hon också lärt sig mycket om sig själv, och framför allt om hur olika vi människor fungerar.

”Min uppgift är att försöka tillgodose olika behov, för att alla ska trivas så bra som möjligt.”

Trivsel är för många i dag en

avgörande sak. Nya generationer arbetssökande funderar inte på hur de ska sälja in sig själva, utan snarare på vad arbetsplatsen kan erbjuda dem.

”Trivsel handlar också om arbetsgivarbranding. Om vi har roligt på jobbet, sprider sig budskapet och vi blir en attraktiv arbetsplats”, säger hon.

I SITT TIDIGARE arbete på Mirka har Michaela Dahlsten jobbat i ett större HR-team, men på Herrfors stiger hon in i en ny roll som ensam HR-ansvarig. Hennes första utmaning blir att ta tag i en ny trivselundersökning. På det sättet hoppas hon få lära känna organisationen och få en uppfattning om vad som är viktigast att ta itu med.

”Jag ser också fram emot att få jobba med de olika enheterna. Det är alltid en utmaning att fysiskt finnas på olika platser, men distansarbetet har lärt oss en hel del. Det finns många goda saker som vi kan ta med oss av den erfarenheten.”

En annan sak som hon hoppas kunna driva är möjligheten att erbjuda personalen kompetensutveckling och utbildning, en sak som tack vare pedagogiken ligger henne extra varmt om hjärtat.

SONJA FINHOLM

Michaelas tips för att få anställda att trivas

1. Se alla.
2. Gör saker tillsammans.
3. Ha låg tröskel för att ta upp även svåra saker.
4. Stöd fritiden med förmåner som gynnar välmående, kultur och motion.
5. Erbjud utveckling och utbildning – åt den som vill.
6. Ha roligt på jobbet!

Elly och Ener är på vinterutflykt till sommarstugan.

Är du på plats i stugan?

Ja, kom in, ska ni få se.

Det är så här man kommunicerar på riktigt. Dagens mobiler är bara för bortskämda.

Är det en radiosändare?

Nu ska ni få höra... This is Oscar Hotel Six ... Calling...

Knaster...piip...

Oscar Hotel Six... Can you hear me?...

Den rösten har jag hört förr...

Det låter som farmor!

Tänk att ni är radioamatörer!

Båda två!

Det var så farfar och jag träffades. Vi fick kontakt via kortvägsradio.

Ibland brukar vi anropa varandra. Den ena från sommarstugan och den andra här hemifrån. Det väcker så fina minnen.

Första gången farmor och jag träffades dansade vi twist. Det hade vi båda lärt från Radio Nord.

Let's Twist Again



Dröm stort, säg er Viktoria

Eva-Stina Kjellman

Viktoria Forsberg hämtar inspiration i naturen hemma i Småbönders, gärna med en podd om entreprenörskap i hörlurarna. Hundarna Rosso och Electra är viktiga medlemmar i familjen.



Dröm stort och var påläst. Det är företagaren Viktoria Forsbergs recept på framgång. Basen finns i Småbönders, men möjligheterna över hela världen.

Vi har stämt träff i det nedlagda mejeriet i Kaustby. Här i det gamla laboratoriet har Viktoria Forsberg och hennes nya varumärke Wild & Berg hyrt in sig. På hyllorna finns påsar med torkade tranbär och surskorpor, och i kyllagret har hon precis lyft in en säck med 500 kilo proteinpulver, tillverkat av inhemsk vassle.

Avtalet med en stor handelskedja är undertecknat och målsättningen är att hennes proteinrika bollar och stänger snart ska finnas i butikshyllor över hela landet. Och i nästa skede även utomlands.

Viktoria Forsberg är inte rädd för att tänka stort. Sitt första företag Seger Marketing grundade hon för att skapa arbete åt sig själv, men också åt andra, i hembyn Terjärv.

Företaget växte snabbt och efter några år valde hon att sälja verksamheten.

"Tanken var att jag skulle vara ledig ett tag, men ganska snart började det bubbla av nya företagsidéer."

Först ut var V Forsberg Consulting med inriktning på marknadsföringskonsultering och varumärkesbygge och sedan arbetsgivarbranding- och rekryteringsbolaget Lissn Consulting som hon driver tillsammans med kollegan Monika Ahlsved. Det senaste tillskottet är alltså Wild & Berg – lokalt producerade proteinprodukter.

VIKTORIA FORSBERG ÄR ett bra exempel på den österbottiska entreprenörandsandan. Hon är en av de omkring 15 000 österbottiska företagare som tillsammans sysselsätter närmare 50 000 personer. Företagandet bärs till stor del upp av ensamföretagare, hela 69 procent av landets företagare är ensamföretagare och 35 procent av dessa är kvinnor. I vår region är företagarevärlden däremot lite mera mansdominerad.

"Det här beror på att de näringar som är starka hos oss – metall-, skogs- och båtindustrin – traditionellt är väldigt mansdo-

minerade", säger företagsrådgivare Sanna Kankaanpää på det regionala utvecklingsbolaget Concordia i Jakobstad.

Under 2022 grundades cirka 150 nya företag i regionen, inom de mest varierande branscher. Också det stämmer med mönstret – sett till företagsamheten är vi Finlands mest mångsidiga region. En annan trend just nu är att den så kallade millenniegenerationen startar eget.

"Traditionen är stark, många får företagandet med sig redan med modersmjölken. Dessutom bidrar de starka sociala nätverken till att många vågar och lyckas", säger Sanna Kankaanpää.

Viktoria Forsberg tror att förklaringen delvis också finns i det livskraftiga föreningslivet.

"Även jag har vuxit upp med föräldrar som haft egna företag, men som framför allt har varit aktiva i hembyn. Pappa var länge ordförande för byahemsföreningen och jag fick alltid hänga med, oavsett om det skulle diskas, ställas fram stolar eller städas undan efter någon fest. Vi är helt enkelt vana vid att kavla upp ärmarna och fixa saker."

SOM FÖRETAGARE ÄR Viktoria Forsberg van vid långa dagar och missade luncher. Men hon är också en träningsmänniska och mån om att få i sig nyttiga mellanmål – och det var där Wild & Berg föddes.

"Jag saknade ett lite nyttigare mellanmålsalternativ. En proteinbar utan extra tillsatssämnen och med naturliga råvaror – bra produkter som jag också med gott samvete kan ge som mellanmål åt mina barn. Mina andra företag säljer ju tjänster, så jag var också nyfiken på att skapa en egen produkt."

Snart var testköket i gång. Tack vare sin bakgrund som produktutvecklare på Fresh Servant vet Viktoria Forsberg vad som behövs för att lyckas i livsmedelsbranschen. Hon är också mån om att ha koll på siffrorna – för tillfället har hon över 50 olika Excelfiler i sin dator med allt från råvarukostnader till produktionskapacitet och förväntade intäkter. Detta i kombination med ett tydligt mål och en grundlig research gör att hon nu ett drygt halvår senare kan visa upp en färdig produkt.

Att hon vågar tänka stort märks också i valet av samarbetspartners. Varumärket Wild & Berg är skapat tillsammans marknadsföringsbyrån Werklig, som också står bakom varumärket Kyrö, medan näringsexperten Olli Ilander stått för detaljkunskapen i fråga om näringsinnehållet.

"Jag testade över 40 olika recept innan jag landade i de produkter som nu lanserats", säger hon och låter oss provsmaka en proteinboll med smak av tranbär och vitchoklad.

VARDAGEN SOM FÖRETAGARE innebär ofta tidiga morgnar och sena kvällar, och att man är beredd att rycka in lite överallt. När det kniper får både barnen och hennes mamma hjälpa till med att vika förpackningar och klistra etiketter.

Viktoria Forsberg säger att hon inte är rädd för hårt arbete. Dagen före intervjun inleddes med en onlineföreläsning för 80 personer. Efter det körde hon till kontoret för att svara på mejl och fixa det sista på en marknadsföringskampanj, och på eftermiddagen var hon på plats i en lokal butik och sålde sina produkter.

Familjepusslet underlättas inte av att Viktorias man är lantbruksföretagare och även han har händerna fulla. Att många enmansföretag drivs av kvinnor är inget som förvånar henne:

"Vi pratar ofta om hur jämställda vi är i vårt samhälle, men jag tror att det i många familjer fortfarande finns en stor kvinnofälla, att det är vi som förväntas ta hand om hus och hem. Det här kan vara en orsak till att så pass få kvinnliga företagare vågar tänka stort."

När hennes egna barn var små och hon själv var ny som företagare löste hon och hennes man en del av utmaningarna genom att anlita en au pair som hämtade barnen från dagis på eftermiddagarna.

"Det var ett av våra bästa beslut, och något jag varmt rekommenderar", säger Viktoria Forsberg.

SONJA FINHOLM

Viktoria Forsberg tränar målmedvetet för att ställa upp i en rad lokala skidlopp och i veteran-FM.

Eva-Stina Kjellman



Viktoria Forsberg

Vem: Skidåkande terjärvbo som brinner för marknadsföring och produktutveckling. Född och uppvuxen i Hästbacka och numera bosatt i Småbönders.

Familj: Maken jordbrukaren och mjölkbonden Andreas Nyman, barnen Enya, Vanessa och Edward samt två hundar och en katt.

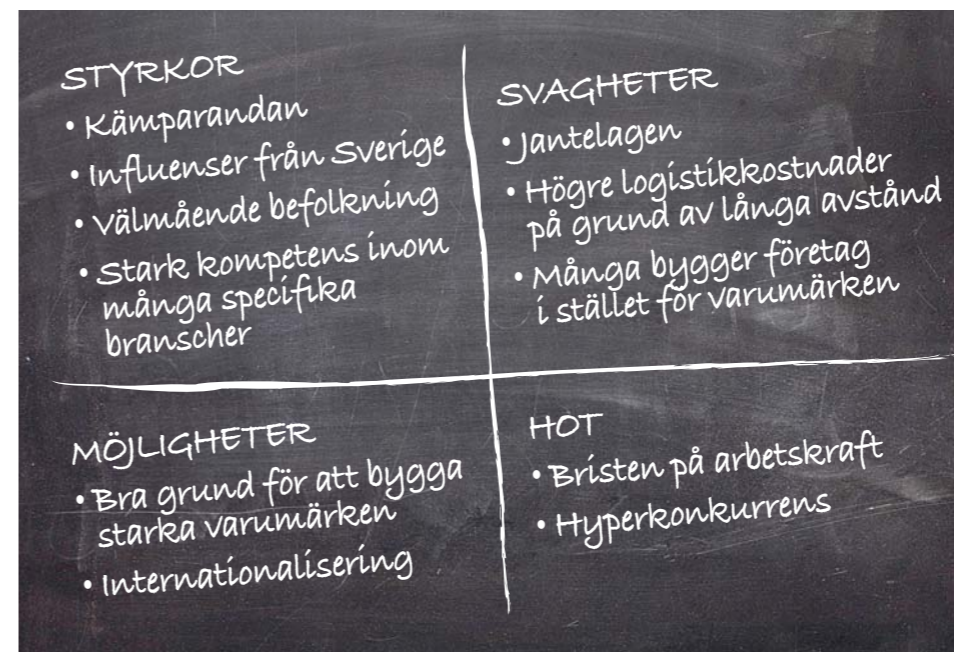
Aktuell med: Driver tre olika företag och har nyligen lanserat varumärket Wild & Berg.

Eva-Stina Kjellman



Proteinbollar baserade på inhemsk vassle, utan vare sig mjöl, jäst eller tillsatssämnen.

Viktoria Forsbergs SWOT-analys över företagandet i Österbotten.



STYRKOR

- Kämparandan
- Influenser från Sverige
- Välmående befolkning
- Stark kompetens inom många specifika branscher

MÖJLIGHETER

- Bra grund för att bygga starka varumärken
- Internationalisering

SVAGHETER

- Jantelagen
- Högre logistikostnader på grund av långa avstånd
- Många bygger företag i stället för varumärken

HOT

- Bristen på arbetskraft
- Hyperkonkurrens

Stjärna i filmen om sitt eget liv

Mari Suihkonen från Ylivieska fann sina "stamfränder" på amatörteatern. Men först krävdes en tuff fight med den egna scenskräcken.

”Livet är roligare om man tror att det finns tom tar, älvor och gnomer i omgivningen”



Föreställningen ”Kan jag bli filmstjärna?” har nyss börjat på Ylivieskas teaterförenings scen i upplevelsehuset Arteri. En dörr öppnas. Ur kulisserna tassar Mari Suihkonsens rollgestalt Annikki Ikonen in på estraden.

Den blommiga åtsmitande klänningen, gröna kortjackan och vinröda hatten klär henne. Liksom sökande skydd tar Mari, eller alltså Annikki, tag i sin vita handväska. Med rörande gester smälter hon samman med sin blyga rollgestalt, en städerska som via intrigens vindlingar får plats som filmstjärna.

Rollen innefattar också sång. Det handlar om den näst näst sista föreställningen av sexton. Salen är nästan fullsatt. Den komiska föreställningen ackompanjeras sömlöst av sexmannaensemblen Filmhökarna. Hemmapubliken njuter synbart av vad den får se.

MEN VÄGEN FRAM till detta har varit en utmaning för Mari. Alla människor är spända inför ett uppträdande, mer eller mindre. Men Mari är med egna ord ett undantag. Här talar vi om infernalisk scenskräck. En som förlamar och får en att kväljas av yrsel.

”Min förfärliga uppträdandefobi har handlat om en rädsla för att uttrycka mig själv – den som jag är. Till en del lever den rädslan fortfarande. Jag håller fortfarande på med att lära mig vara mig själv.”

Ylivieskas teaterförening



Mari minns en gång då hon satte sig vid pianot för att spela på en konsert. När publiken stilla som möss väntade på den första tonen hade hon glömt allt hon lärt sig.

”Alldeles som om jag aldrig ens sett tangenter förut.”

För fem år sedan föreföll blotta tanken på att framträda på scen omöjlig. Men mer om det längre fram.

MARI HAR ALLTID känt sig vara lite annorlunda än andra, ett starkt utanförskap. ”Jag gör saker och ting på ett eget sätt. Sätt som kan se märkliga ut, men som fungerar för mig.”

”Jag kan inte riktigt förklara varför. Redan på daghemmet fanns det ’coola typer, i vars sällskap jag inte hade att göra.”

”Kanske fick den här utanförkänslan mig att tro att man inte gillade mig för att jag var jag. Och inte god nog?”

Av rädsla för att misslyckas undvek Mari mycket som hon egentligen ville göra. Som att framträda.

”Jag hade ett starkt behov av att vara mig själv. Men kände att jag måste dölja den jag var.”

Sannerligen en knepig ekvation.

MARI BESKRIVER SITT stora behov av ensamhet och tystnad.

”Jag är på olika sätt överkänslig. Ibland är alla ljud bara för mycket. Folkmassor och sociala medier är ingenting för mig. Det

Mari Suihkonen förvandlas från städerska till filmstjärna.

känns knäppt att lägga ut sina bilder på Instagram. Därför följer jag heller inte någon där särskilt aktivt.”

Tack vare sin fantasi har Mari ändå aldrig haft tråkigt.

”När jag som liten slöt mig i min egen bubbla, brukade min bror säga att nu är den där Mari på sin egen planet igen.”

Som barn hade hon många fantasikompisar: tomtar, häxor, älvor och alver.

”Jag pratar fortfarande med dem. Livet är mycket roligare om man tror att det finns tomtar, älvor och gnomer i omgivningen. Vetskapen om att de bara finns i mitt huvud har ingen betydelse”, säger Mari med ett leende.

Mari tror också fast på en större kraft, på vägledning och intuition.

”Sådan finns inom oss alla, man måste bara kunna lyssna. Det är inte alltid lätt, men absolut viktigt.”

Maris kreativitet syntes tidigt. Flickan sydde personliga kläder till sig själv av gamla gardiner och lakan. Utan mallar förstås.

”Jag tog isär gamla klädesplagg och sydde om dem så att de passade mig, eller toade till dem i största allmänhet. Jag bröt smycken i bitar och av bitarna satte jag ihop smycken som var finare.”

Tillsammans med mormor smälte Mari ner stearin till modellvax, och blötte upp torkad tusch som hon sedan färgade tygbitar med.

Mari älskar att skapa med händerna. Idéer om målning, snideri eller annat hantverksarbete virvlar ständigt runt i huvudet. ”Det finns konst i allting. Till och med i sådant som en bils registerplåt.”

SOM LITEN FLICKA drömde Mari om en egen liten konsthandel och ett konstgalleri. Även musiken har alltid funnits med. På daghemmet skedde små under.

”Efter en musikstund gick jag till pianot och spelade efter gehör de sånger vi hade sjungit. Dagistanterna föreslog för mina föräldrar att jag skulle få pianolektioner.”

Så blev det också när Mari var i sexårsåldern. I skolåldern antogs hon till musikinstitutet.

Men att följa med i en färdigkomponerad marsch var ingen grej för Mari.

”Jag har aldrig varit bra på att lära mig regler och teori. Musikteorin var rena hebreiskan. Jag förstod inte varför man behövde lära sig sådant, musik kunde man ju bara spela.”

När musikinstitutets rektor inte godkän-



Jan Sandvik

Mari, numera också konstnär och galleriägare.

de Mari för fortsatta studier tynade hennes motivation. Mari tror att rektorns beslut föranleddes av just hennes ointresse för teoriläran.

”Jag vågade mig vid det laget inte längre på att spela efter gehör eller på att improvisera. Jag gick trots allt i musikgymnasiet, men efter det föll musiken bort för långa tider.”

TVÅ VECKOR FÖRE sin sjuttonårsdag skudade Mari Finlands stoft av sina fötter och reste i väg till Australien som utbyteselev.

Enligt Rotarys program skulle hon ha tre olika värdfamiljer. Hos vardera bodde hon fyra månader. Året var lärorikt och innehöll allt möjligt nytt. Det gällde att bekanta sig med och lita på nya människor, att anpassa sig, vara öppen och adaptiv.

”Den första skoldagen ställdes jag på en estrad inför två hundra elever för att berätta om mig själv på engelska. Det var en alldeles förfärlig pärs, men konstigt nog klarade jag det.”

Den första värdfamiljen var en prästfamilj vars ledstjärna var disciplin. Familjens egna flickor fick till exempel inte sminka sig. Också skolan var sträng.

”Skoldräkten måste vara precis korrekt, skjortlinningen innanför byxorna eller kjolen. Det krävdes speciella strumpor. För att kunna avvika från reglerna måste man visa

upp en lapp med godkännande både hemifrån och från skolan.”

Den andra familjen bodde på landet. Till denna ensamstående mammas familj hörde tre tonårsbarn. På gården fanns får, en gris och ett par hundar. Gårdsplanen pryddes av träd med frukter och nötter.

”När jag gick på fälten undrade jag över ett lustigt oavbrutet prasslande ljud. Man sa mig att det var fråga om *rattlesnakes*. Först hemma i Ylivieska råkade jag i ordboken se att de var skallerormar! Och dem fanns det mycket av. Precis som gräshoppor hemma i Finland.”

MARI MINNS EN utflykt till häst med familjen i Blue Mountainbergen. Under fyra dagar lagades maten över lägereld och man sov i tält medan hästarna rörde sig intill.

”Då var vi alltså riktiga cowgirls.” Också Mari satte sig upp på en häst fast hon aldrig hade ridit. Det fick kusen snart nog av och tog sig för att galoppa vilt efter eget huvud.

”Då var jag rädd. Jag försökte bara hålla i manen för att hållas kvar på hästryggen. Lyckligtvis fick en av instruktörerna stopp på pällen innan någon olycka skett.”

Utfärden lämnade för övrigt magnifika minnen av strålande stjärnhimlar och solnedgångar.

Den tredje familj Mari bodde hos var ett

par pensionärer: ”Hos dem trivdes jag kanske bäst. De var så lättsamma.”

Återkommen till Finland hade Mari vunnit självförtroende, tålmod och tjugo kilo till att leva med.

”Det blev en kulturchock att man i Finland inte hälsade på mötande på gatan. Och inte såg varandra i ögonen, långt mindre log.”

Fortfarande, många år efter vistelsen i Australien, tänker Mari ofta på engelska.

LÅT OSS GÅ en smula bakåt i tiden. När Mari gick i tredje klass på lågstadiet, kom en ny pojke till skolan.

”Jag minns fortfarande känslan. När jag som nioåring såg den killen visste jag att han på något sätt var min andra halva. Världen försvann i en dimma. Jag blev förälskad.”

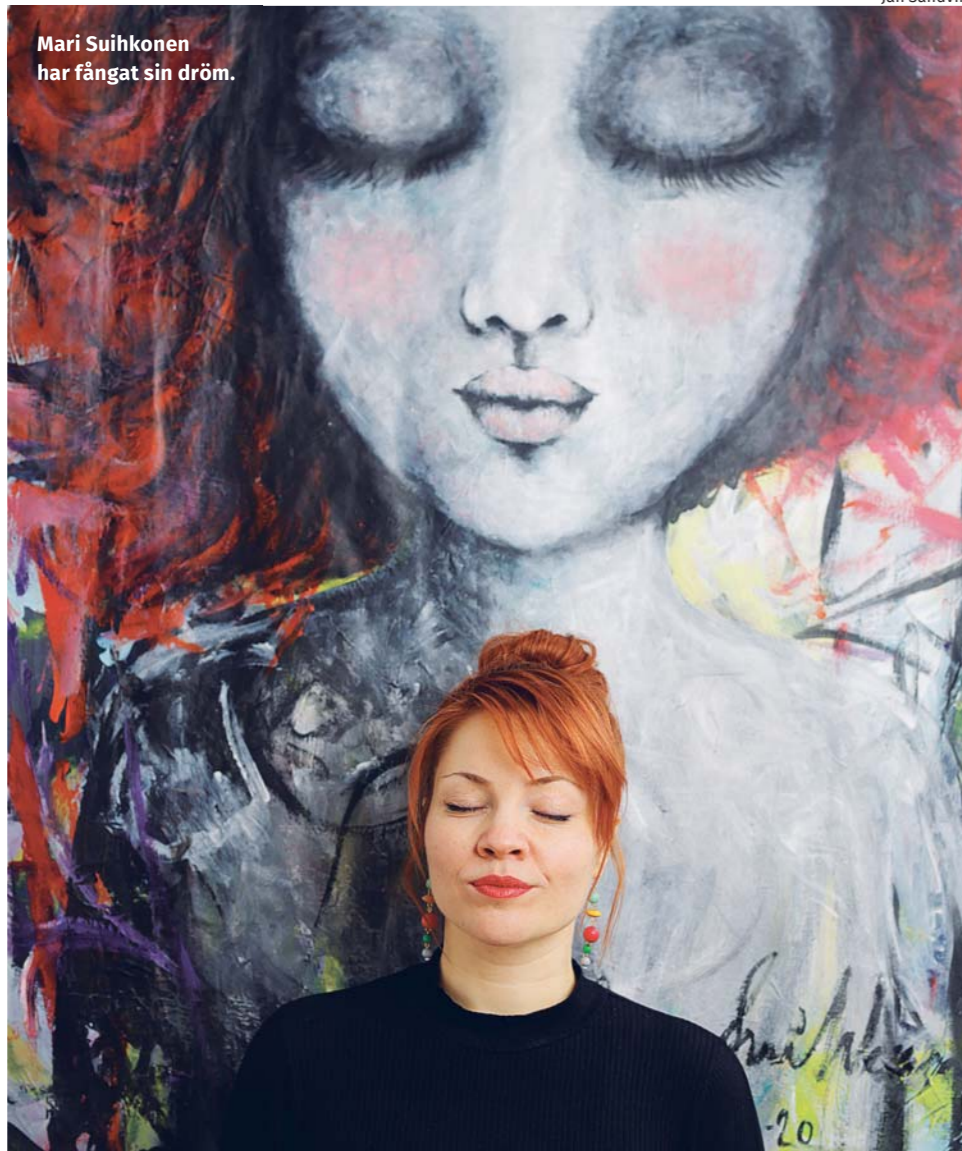
Den grabben, Veikko Suihkonen, blev Maris man och far till hennes barn.

”Efter lågstadiet gick vi båda i musikklasser. Efter högstadiet for jag till musikgymnasiet i Kaustby och vi hade inget att göra med varandra.”

Tills de av en slump kom att tillbringa en kväll i samma kompisgäng. Där tog umgänget fart. De var då nittonåringar. Nu har paret hållit ihop i 21 år. De har två tonårsbarn, Amanda, 15 och Helmi, 13.

”Som barn blåste min man barytonhorn

”Varje moln har en gyllenrand där solen skiner. Jag vill bidra med mer ljus.”



Mari Suihkonen har fångat sin dröm.

Jan Sandvik

på musikinstitutet, i tonåren började han spela bas. Nuförtiden ingår vi båda i trettonmannagruppen Kyyrölä Big Band: han som basist och jag som en av vokalisterna.”

TILL YRKET ÄR Mari massör och naturterapeut. Hon tyckte mycket om sitt arbete trots att det med tiden blev fysiskt tungt. Särskilt när barnen fötts.

”När barnen var små, glömde jag på många sätt mig själv. Jag var mor och skötte ett hem. Mina egna föräldrar har alltid ställt upp och stöttat mig i allt, liksom min svärmor. Men jag kunde ändå inte förmå mig till att be om hjälp när jag skulle ha behövt det. Jag trodde att man måste fixa allt själv.”

Även i sitt arbete skötte Mari om andra människor. Följden blev förstas utmattning.

”Jag minns att jag i något skede tänkte att jag inte längre orkade ta hand om någon

alls. Men jag såg ingen utväg. Jag är samvetsgrann och vill göra väl ifrån mig.”

VID SAMMA TID studerade Mari till yogainstruktör. Parrelationen var då inte mycket att hurra för.

”Vi var bägge tröttkörda, vi tappade bort oss själva och varandra. Livet tömdes på färg och glädje.”

Sedan svek Maris kropp henne. Bland hals-, bröst- och höftkotor hittades två utbuktningar och två bräck.

”En morgon kunde jag inte lyfta handen. Den gjorde alldeles ohyggligt ont. Jag inbiberade mottagningarna den dagen i tron att jag nästa dag igen skulle kunna ge behandlingar.”

Men kamelens rygg hade brutits. Trots att Mari helst av allt skulle ha velat arbeta, gick det bara inte.

”På mitt första läkarbesök i Uleåborg —

före de här nämnda diagnoserna — konstaterade läkaren att något borde göras också åt min depression. Jag blev bestört. Inte hade jag någon depression!”

Men när Mari låg sömlös i sin säng och kände paniken komma, insåg hon att allt inte var som det skulle.

MARI FICK DIAGNOSEN måttlig depression. Det var ett rejält slag.

”Jag tyckte inte att jag hade lov att bryta samman. Jag hade inbillat mig, att när familjen väl var bildad och jag trivdes med både hem och arbete, ja då återstod en färdig och behagligt jämn källbacke ända fram till graven.”

Så blev det alltså inte.

”Och väl var det! Jag menar att denna läkares skarpsynthet var en räddande faktor.”

Mari sjukskrevs för ett år.

”Tiden gick som i grumligt vatten, en dag i taget. Som sjukskriven visade jag inte ens för mina närmaste hur djupt nere på botten jag var.”

Mari behöll gråten för sig själv och försökte hålla god min för andra. ”I efterhand tror jag att jag inte ens då tillät mig vila ordentligt.”

Under sjukskrivningsåret fick Mari stöd av en specialist på depressioner och fick shiatsbehandlingar, men förstod inte att söka sig till terapi.

SEDAN SJUKSKREV läkaren Mari i ytterligare ett år.

”Försäkringsbolaget var däremot av åsikten att det bara var att pallra sig till arbetet. Jag fick panik och beslöt att något slags jobb måste jag försöka ta itu med.”

Det tidigare arbetet var inte möjligt, då varken arm eller rygg längre höll för det tunga massörsjobbet.

En vän undrade om Mari ville gå med som yogaföretagare.

”Jag sade ja, men mitt huvud höll bara ett par månader. Jag tvingades erkänna att jag inte var i form för arbete. Och framför allt inte för att kunna fungera som företagare.”

”Jag kände att jag var fullständigt värdelös.”

Nu fick Mari panikattacker och kunde inte sova.

”Det var alldeles ofattbart hemskt att erkänna att jaha, nu var jag där igen. Inte blev det bättre när jag lyckades ta mig till en läkare och den enda hjälp han erbjöd var mediciner.”

”Dem skulle jag ta tre gånger om dagen så att jag kunde jobba. En på morgonen så att jag kom i väg till jobbet. En på eftermiddagen så att jag skulle orka till arbetspassets



Jan Sandvik

slut. Och en på kvällen för att somna. Och samma långdans nästa dag.”

Mari tog inte sina mediciner, utan fångade till sist tillfrisknandets nycklar — olika slags mentala och fysiska övningar. ”Man måste lyfta sig själv. I många små steg lyckades det.”

NÅGONSTANS I HENNE hade en längtan till teatern börjat spira. Till scenen. När Veikko gick till sitt första möte angående en ny pjäs, frågade Mari med skräckblandade känslor om inte också hon kunde följa med. Det ledde fram till att Mari fick en liten roll. ”Jag sa till mina kolleger, att min ribba ligger så högt eftersom jag är rädd för att misslyckas. På det blev det en lättnad att höra: 'Nå men då är ju den ribban lätt att gå under.' Det enkla konstaterandet löste proppen i mig. Min känsla av utanförskap försvann all världens väg.”

Efter denna första pjäs ombads Mari sitta med i styrelsen för YTY-teatern. Och med teaterintresset var en betydelsefull process i gång på väg mot självkänedom och en process att lära sig uttrycka sig själv.

I dag har Mari redan medverkat i tolv produktioner.

”Jag har hittat mina stamfränder — min andra familj. Teatern är den första plats där

jag tycker mig vara bland likar. Jag har en tillhörighet och behöver inte tvivla på att jag är godkänd. Detsamma gäller Kyyrölä Big Band.”

HUR BLEV MARI företagare?

Maris vän hade en frisörsalong vid järnvägsstationen i Ylivieska, granne med en ramverkstad. En vacker dag gick Mari dit för att hälsa på.

”Jag hade tidigare funderat på att köpa affären med dess verksamhet när den var till salu och grämde mig efteråt att jag inte gjort det. En vän tjatade på mig att gå nu och hör efter en gång till. Visst var affären fortfarande till salu.”

Vid den här tiden erbjöds Mari också ett kontorsarbete.

”Det hade varit ett förnuftigare och lättare val än att bli företagare. Men jag frågade mig att om inte nu, så när då? Beslutet blev att pröva på konst- och inramningsbranschen, som jag hade miljoner idéer för.”

Köpet blev alltså av. Drömmen som slagit rot hos lillflickan skulle slå in.

”Den förre ramsnickaren lärde mig jobbet. Från och med maj 2021 var jag egen inramningsföretagare. Konstgalleriet Taide Tulikettu, ramaffären och handelsboden drog i gång.”

Som liten flicka drömde Mari om en egen konsthandel och ett konstgalleri. I dag är konsthandeln och galleriet Tulikettu henne vardag.

”Det har varit slitsamt, kärt och underbart. Steg för steg förverkligar jag min dröm. Jag målar tavlor, tillverkar drömfångare och smycken. Jag arrangerar också workshops och utställningar för olika konstnärer.”

VILKEN LÄRDOM drog Mari av sin depression och sin utmattning?

”Den att varje moln har en gyllenrand där solen skiner. Man kan vara under isen, om man bara vet att ta sig därifrån. Det finns aldrig för mycket av ljus och glädje. Därför vill jag bidra med mera.”

Maris rättesnöre är numera att göra saker som avskräcker henne.

”Mod är inte att sakna rädsla, utan förmåga och vilja att handla trots rädslan. Jag är fortfarande mycket spänd före en föreställning, men oron är inte förlamande som tidigare.”

”Jag njuter av att uppträda även om allt inte i mitt eget tycke klaffar som det ska. Det kan vara fullt godtagbart ändå — vi är ju människor.”

”När jag fick frågan om jag ville recitera en monolog, svarade jag att jag allvarligt skulle överväga det. Eftersom det skrämmer mig så oerhört.”

SUSANNE STRÖMBERG

Salomons hemligheter

Salomon Kotschack, sedermera känd under förnamnet Jack, med blicken in i kameran, hade uppenbart inga problem att accepteras av sina tyska soldatkamrater. Här i Salla håller han armen om Unteroffizier Klimann. Även dragspelaren är tysk, de fem övriga finländska officerare.

Sergeanten i Finlands armé, den judiske Salomon Kotschack, i sällskap med tyska soldater våren 1944 i Salla. Med charm och förslagenhet tog han sig fram var som helst. Nu har sonen Jan kartlagt hans otroliga historia.

Radio Nord stod på nästan dygnet runt, fortfarande minns Stefan många av jinglarna

Klockan 11, finländsk tid, den 8 mars 1961 inleddes en revolution i radiovärlden. Piratsändaren Radio Nord började sända strax utanför Sveriges territorialgräns, i höjd med Nynäshamn. Den allra första jingeln satte sig snabbt:

Med allt nytt i ton och ord, kommer här Radio Nord. Lyss – lyss – lyssna. För ert nöje är den gjord, därför hör på Radio Nord.

Den första melodi som spelades, "Radio Nord-valsens", var specialskriven av dåtidens stora trubadur Evert Taube, älskad av det svenska folket, och framfördes av honom själv under uppbackning av en stor orkester.

Redan den första sändningstimmens gav besked om den nya radiokanalens profil: bred, lättäm underhållningsmusik med ungdomliga inslag och korta underfundiga notiser om ditt och datt. Och så det mest förbjudna: reklam. Första annonsören var Westinghouse: "Man borde ha en diskmaskin..."

Vid premiären råkade Sveriges Radio passande nog ha sändningsuppehåll i båda sina kanaler. När sändningarna senare under dagen återupptogs hade lyssnarna att vänta sig ett föredrag av en agronomie licentiat om ekonomisk gödsling, ett skolradioprogram om naturfolkens kulturer och anmälan av en broschyr "Åt rätt – må bättre". I och för sig med musikinslag mellan programmen.

Hos lyssnarna var Radio Nord succé ögonblicklig – medan politikerna i den socialdemokratiska svenska regeringen var rasande. Piratsändaren var en provokation, och regeringens mål blev att till varje pris försöka stoppa den.

Radio Nord sände på mellanvågsbandet och täckte därför in inte bara en stor del av Sverige, utan även betydande delar av Finland. I Åboland och förstas Åland var hörbarheten förträfflig, men också långt uppe i Österbotten kunde stationen



Arne Schweitz//TT Bild

höras. Av de 10 000 brev Radio Nord fick – varje vecka – kom en fjärdedel från Finland.

Stefan Klåvus, uppvuxen i Kristinestad, berättar att radion stod på i hans uppväxtem nästan dygnet runt, ofta inställd på Radio Nord's frekvens 498,2 meter. Fortfarande kan han återge många av jinglarna.

EN RAD ÖSTERBOTTNISKA ungdomar, många senare kända som musiker, vittnar i Sven-Erik Klinkmanns bok om rockens och popens intåg i Österbotten (*Från Wantons till Wild Force*) om Radio Nord's betydelse.

Till exempel berättar Hans Åström, sedermera ingenjör i Vasa, att det tidigt blev en vana för honom att kolla in radiovågorna i jakten på spännande musik. Till en början var Radio Luxembourg huvudstationen, men när Radio Nord kom i

gång, började världen verkligen svänga.

"Varken i Finland eller Sverige kunde den statsägda radion attrahera ungdomen med sina program", säger han i boken.

Matts Granö, medlem i The Fighters, konstaterar att den tidiga ståltrådsmusiken spreds till Finland via Radio Nord, särskilt hos kustområdets svenskspråkiga befolkning. Men också swing- och dansbandsmusikern Terho Kemppe, uppvuxen i Seinäjoki, berättar att han ivrigt lyssnade på Radio Nord så snart den startat våren 1961.

Ett problem i Vasatrakten var att Radio Nord emellanåt "dränktes" av Sveriges Radios Sundsvallssändare. Ett sätt att få upp hörbarheten, berättat av Anne Niemi, var att sätta sig med transistorradion intill en flaggstång av metall. En sådan förstärkte radiosignalerna.

Jack Kotschack och det fartyg Bon Jour som inhyste sändarstationen för Radio Nord.

HISTORIEN BAKOM Radio Nord, bara sextio år bakåt i tiden, vittnar om att många synsätt då var fundamentalt annorlunda än i dag. Radion var ett strikt statligt monopol med ett ideologiskt syfte att leda medborgarna in på den rätta vägen. Inslag av kommersiell reklam var något otänkbart.

Vem var det som vågade utmana staten?

Namnet var Jack Kotschack, bland annat porträtterad så här i tidningen Expressen av hans kompis, den Åbofödde journalisten Rolf "Rolle" Ståhlström:

"Vem är Jack Kotschack? (Han förutsätter själv att alla vet det.)

Han har charm, mage, naivitet, fräckhet och sisu. Och han är 46 år och kommer från Finland.

Innan han började sälja reklam för Radio Nord sålde han kemikalier, kylskåp, hela fabriker, potatis, maskiner...

Affärsmän gör också genom-brott. Jack Kotschack gjorde det när han efter några år i USA

kom till Europa med Reynolds kulspeppenna på fickan. Den försäljningsdriven talar man ännu om med bävan och respekt.

Så blev det film för hela slanten, och den var inte liten då. Mindre blev den väl inte heller av att han gifte sig med dottern till Svea Films ägare.

Bevis på charm: Han är fotograferad med alla vackra filmstjärnor.

Bevis på naivitet: Han är fotograferad med alla vackra filmstjärnor.

Bevis på mage: Han bad att få låna ett par studios på Sveriges Radio för några inspelningar innan Radio Nord's studios var klara.

Bevis på fräckhet: Radio Nord. Bevis på sisu: Radio Nord."

IDÉN TILL PIRATSTATIONEN kom från USA och aktualiserades under en av Jack Kotschacks många resor i landet. En herre

vid namn Gordon McLendon i Texas drev framgångsrikt sju radiostationer i USA, det maximala antal som de federala lagarna tillät för en ägare.

McLendon ville expandera, men måste då göra det utanför sitt hemland. Via en gemensam bekant fick han höra om Jack Kotschack och bjöd denne till Dallas i juni 1959.

McLendons framgångsrecept var program med en bred och folklig linje och varierad musik, blandat med nyheter, tävlingar och aktiviteter, allt i syfte att ge en närvarokänsla och skapa kontakt med lyssnarna.

I Sverige hade tidigare en annan pionjär testat myndigheter och politiker med ett privat radiostationsinitiativ, nämligen Lewi Pethrus, ledare för pingstvännerna. Efter att alla vägar på hemmaplan stoppats samlade pingstvännerna in en stor summa pengar för att köpa in sig i en sändare i frizonen Tanger i Nordafrika.

Detta förhindrades av Riksbankens valutafond, som inte tillät att pengar skickades ut från landet i ett sådant syfte. Lewi Pethrus kommenterade bittert att i Sverige fick man föra ut pengar för att köpa in gangsterfilm och tecknade serier, men inte till en radiosändare med kristna förtecken.

Även Jack Kotschack fick en propå från Lewi Petrus, men tackade nej. Radio Nord skulle vara fridlyst från religion och politik.

VÄGEN FRÅN IDÉ till förverkligande av Radio Nord blev lång. Tack vare McLendons och medfinansieraren Clint Murchison Jr:s tillgångar var pengar inte en större fråga, men de praktiska arrangemangen fick till stor del lösas den hårda vägen.

I Hamburg hittades en gammal fraktskuta, den tremastade stålskonaren Olga, som efter omfattande arbeten kunde tas i bruk som en flytande piratradiostation, omdöpt till Bon Jour.



Bengt H. Malmqvist/Premium Rockshot

Fartyget flaggades i Nicaragua genom förbindelser till maktfamiljen Somoza. Ägarbolaget chartrade sedan fartyget till ett bolag i Liechtenstein, vars generalagent i Stockholm var Radio Reklam Produktion AB, ägt av Jack Kotschack ensam.

Den 21 december 1960 var Bon Jour med sändarutrustningen monterad äntligen på väg mot den planerade destinationen. Premiären skulle ske två dagar senare. Som den PR-man han var lät Jack skicka telegram till 2000 prominenta svenskar med besked att Radio Nord, Europas modernaste radiostation, strax skulle vara i etern.

Vid Ölands norra udde mötte full storm. Ingen hade tänkt på att utrusta Bon Jour med radiotelefon. På land gick Jack fram och tillbaka i sitt kontor, allt mer desperat över att inget hördes från fartyget.

Klockan två på julannandagens morgon mottog två fyrvaktare en SOS-signal med lampa. När lotsarna nådde Bon Jour blev uppgiften att under dramatiska förhållanden få de fjorton i besättningen över till lotskuttern. En nyhetsman spolades överbord, men räddades efter att någon lyckats greppa tag i hans fot.

I stället för den triumf Jack sett framför sig fick han nu fin-

na sig i kvällstidningarnas försmädliga rubriker om att Radio Nord's första sändning bestått av nödsignaler.

TROTS ALLT FICK Bon Jour inte avgörande skador. Nästa destination blev Åbo, i syfte att reparera fartyget vid Crichtons varv. Detta stoppades, skulle det visa sig, av Wärtsiläkoncernens högsta chef, bergsrådet Wilhelm Wahlfors.

Anledningen var att denne satt i Rundradions styrelse. Uppenbarligen kom en vädjan från vännerna i Sverige. Ingen hjälp skulle ges till piratbåten. I all hast ströks ett inslag om Bon Jour som hade gjorts för Rundradions nyhetsprogram. Inslaget låg klart och hade till och med annonserats ut, då kontraorder kom att det inte fick sändas.

Genom agerande av Crichtondirektören Lennart Bergroth, i praktiken en obstruktionsgärning mot sin chef, kunde Bon Jour i stället tas om hand i Kalkhamnen i Pargas. De finländska teledirektörerna höll sig noga underrättade och informerades i telegram kollegorna i Sverige om vad som försiggick på varvet.

Den svenska regeringen hann nu besluta om en förordning som gjorde det olagligt för ett fartyg med sändningsut-

Twistmaratontävling arrangerad av Radio Nord i Eriksdalshallen i februari 1962. En ny värld öppnades för ungdomen.

rustning att vistas på svenskt territorialvatten. Bon Jour kunde härefter alltså inte angöra den svenska sidan, såvitt det inte handlade om en nödsituation.

Nästan alla de stora tidningarna i Sverige stödde sin regering. De ville absolut inte ha konkurrens om annonspengarna. På ledarsidorna efterlystes åtgärder också i Finland. Annars skulle ju Bon Jour kunna fortsätta sin subversiva verksamhet på finländskt vatten.

Bland de problem Jack hade att lösa fanns hur de förinspelade program, som skulle sändas från Bon Jour, skulle fås över från fastlandet till fartyget. Lösningen blev ett flygplan, som dagligen åkte ut till fartyget och fällde ner en kapsel som sedan fiskades upp av besättningen.

RADIO NORDS SÄNDNINGAR

fick alltså genomslag mycket snabbt. En av programsuccéerna var en Topp 20-lista med den engagerade programledaren Gert Landin som discjockey. Med det fick skivbolagen plötsligt en ny plattform för sina artister. På lördagskvällarna bjöd

”Jacks flykt från Kouvola är nästan otrolig. Allt försiggick metodiskt, uttänkt och utan klick.”



Expressen/TT Bild



Reportagebild/TT Bild

Finländska centralfigurer i den svenska medievärlden: Carl-Adam Nycop och Allan Schulman.

Radio Nord upp till dans med kända musiker.

En annan nyhet var just nyheter, korta och snabba, i hög grad baserade på sådant som medarbetarna på Bon Jour snabbade upp hos radiostationer som BBC och Voice of America. Det råkade sig så att Jurij Gagarins sensationella rymdfärd, den första en människa gjorde runt jorden, ägde rum just premiärdagen för nyhetssändningarna den 12 april 1961. Naturligtvis var Radio Nord först med att rapportera om detta.

Ett annat framgångsrikt koncept var sportsändningar med resultatrapporter från bland annat de allsvenska fotbollsmatcherna.

Radio Nord-frågan återkom nu ständigt inom regeringen. I ett hemligt dokument listades tänkbara motåtgärder, som störningssändare, kapning av Bon Jour på internationellt vatten, skapande ”av en för radiosändning förbjuden tilläggszon utanför territorialgränsen” och förbud att exportera inspelningsband och förnödenheter till fartyget.

Klartext talades av Sveriges Radios styrelseordförande Per Eckerberg. Radio Nord’s ”gangsterverksamhet” var ett hot mot den svenska demokratin och den svenska livsstilen. ”Det var flathet och ynklighet av just detta slag, som på 1930-talet bana-

de väg för fascism och nazism”, påstod han.

Upprördheten bottnade även i att det var utlänningar som låg bakom Radio Nord. Det talades om ”den skumme finske flyktingen”, en svartmuskig typ med ett konstigt efternamn som störde folkhemsidyllen. Den socialdemokratiska Stockholms-Tidningen publicerade en öppet antisemitisk teckning av Jack Kotschack som en lismande, handvridande osympatisk jude. Samtidigt hade politikerna fått en läxa om hur världen såg ut. Mindre än två månader efter Radio Nord-premiären fick Sveriges Radio oväntat tilläggsmedel för att starta ett ”skvalprogram” benämnt Sveriges Melodiradio (som senare blev till P3) under ledning av den senare legendaren Tage Danielsson. En annan nyhet var korta pipnyheter varje hel timme. En tredje programmet Sportextra med rapporter från den allsvenska fotbollen.

Vad detta plötsliga nytänkande hos Sveriges Radio berodde på insågs givetvis av var och en.

RADIO NORDS framgångssaga räckte sexton månader. Steg för steg sökte regeringen metoder för att omöjliggöra verksamheten. En sådan var ett förbud, i september 1961, för radiotelefonsamtal till Bon Jour.

Avgörande blev att regeringen

drev igenom kriminalisering av annonsörer och programmedarbetare som bistod kommersiella radiosändare, även på internationellt vatten.

Beslutet var svårt att förena med den allmänna rättsuppfattningen, för att inte säga yttrandefrihetsprincipen. Lagrådet, det vill säga den myndighet bestående av juridisk expertis som granskade lagförslag innan de behandlades av riksdagen, sade blankt nej till förslaget.

Makten visade dock sitt ansikte. I den avgörande omröstningen i andra kammaren antogs lagen med rösterna 134 mot 73. Socialdemokraterna stöddes av kommunisterna och Centerpartiet.

En omröstning arrangerad av tidningen Expressen gav oväntat resultat: 189 129 ville få ett slut på statens radiomonopol, 1 304 ville ha det kvar.

Jack son Jan Kotschack, som beskrivit allt detta i en väl researchad bok, sammanfattar lakoniskt: ”Ideologi och prestige är en kraftfull blandning.”

Radio Nord avslutade sändningarna med flaggan i topp vid midnatt mot den 1 juli 1962. Den allra sista låt som sändes var ”Stick iväg, Jack” med Monica Zetterlund.

Det har sitt intresse att tre ledande mediepersonligheter i Sverige den här tiden var finländare, förutom Jack själv hans ungdoms- och boxningskompis Carl-Adam Nycop, Expressens chefredaktör, och Allan Schulman, ledande tv-producent, far till den i dag kände Alex Schulman.

De tre umgicks gärna och uttryckte då föga respekt för den svenska mediepolitiken. Jan Kotschack menar att de just som finländare hade något gemensamt:

”De är lite fräckare i sin syn på publiken och vad man vill ge den. Kanske för att de faktiskt är invandrare. De vågar göra något av sin kreativitet.”

NU TILL DEN fråga som Jan Kotschack under senare år funderat mycket på. Hur såg hans fars historia egentligen ut? Varför lämnade Jack Kotschack Finland?

Jack berättade brottstycken från sin finländska bakgrund, men historierna stämde inte alltid överens sinsemellan. Bara motvilligt kommenterade han de krig, vinterkriget och fortsättningskriget, som han deltagit i. Han förklarade att han tvingats fly till Sverige eftersom



Jan Kotschack

Bröderna Pelle, Erik och Jan Kotschack på den judiska begravningsplatsen i Helsingfors. Jan har en österbottnisk koppling via sin första fru Anne-Marie Appelgren, född i Jakobstad.

ter att ha slagit en tysk officer på käften på en restaurang i Helsingfors. En båt hade sedan fört honom till Sundsvall.

Den sanna historien är långt mer dramatisk. I boken *Salomons hemligheter* (2021), i finsk version *Salomonin salaisuus* (2022), ger Jan Kotschack detaljerna, så långt han kunnat utreda dem.

Till exempel är fakta att Jack den 30 juni 1944 vid åttatiden på kvällen kom roende ensam in till hamnen i Luleå. Han observerades av en polis, anhölls och berättade enligt förhörprotokollet att han hette Salomon Kotschack, var finsk medborgare och hade anlänt med ett fartyg som skulle lasta malm för export till Tyskland.

Jack, född som Salomon, förklarade att han på grund av sin judiska börd inte ansett sig kunna strida tillsammans med tyskarna och hänvisade även till den pakt som Finland nyligen hade ingått med Tyskland.

Den historiskt kunnige vet att avgörande strider sedan ett par veckor pågick på Karelska näset, att den tyske utrikesministern von Ribbentrop den 22 juni kommit på blyttbesök till Finland och att president Risto Ryti försäkrat att Finland inte skulle sluta separatfred med Sovjet, mot löfte om ökade vapenleveranser och truppinsatser från tysk sida.

Rykten gick att tyskarna avsåg att tillsätta en marionettregering i Finland. Svenska tidningar skrev att en SS-general nu styrde Finland och att Gestapo inrättat sig i Helsingfors.

Den 3 juli i Umeå upprättade Salomon ansökan om svenskt främlingspass. Den 7 juli anhöll han om uppehållstillstånd i landet. Den 10 juli anställdes han som extra försäljare på varuhuset NK:s sportavdelning i Stockholm.

Nästa anställning blev som försäljningschef hos Eskilstuna Smide, en fullsorteringsbutik för hemmet. Ett jobb som Jack fick efter att ha gått upp till

ägaren och förklarat att företaget behövde en språkkunnig affärsman som han.

JAN KOTSCHACK HAR i sin research assisterats av ett antal professionella forskare, bland dem historienestorn Heikki Ylikangas. Jan lyfter särskilt fram Lars Westerlund, docent i rätts- och förvaltningshistoria, född och uppvuxen i Jakobstad och före pensioneringen projektchef på Riksarkivet. Tillsammans har de byggt upp det här scenariot för Jacks flyktväg: Sannolikt kontaktade Jack i Helsingfors sin far Alter Kotschack, som satte sig i förbindelse med den judiske affärsmannen Josef Liebkind, som bland annat bedrev personsmuggling.

Sannolikt vände sig Liebkind till ”smugglarkungen” Algoth Niska, som just vid den här tiden inte satt fängslad, för att få tips på ett lämpligt fartyg för Jack.

Sannolikt gjorde Niska en deal med Edgar Karlsson, kapten på det åländska fartyget s/s Hildegaard, och tog ordentligt betalt av Alter för förmedlingen. Sannolikt tog också Liebkind sin andel. Strax före avfärden träffades kapten Karlsson och Jack på uppgjord plats, varefter de tillsammans tog sig till fartyget, som säkert var väl bevakat. Här inkvarterades Jack i kolboxen.

I arkivet för Valpo, Finlands statspolis, hittade Lars Westerlund en rapport om Jack författad av Otto Kumenius, som tjänstgjorde i högkvarterets övervakningsavdelning men var stationerad i Stockholm, där han hade träffat Jack.

Jack berättade att han rymt från slagfältet vid Tali-sektorn. Utan några som helst papper hade han lyckats ta sig till Kouvola, där han arresterats av en tågpatrull. Genom att slå sig loss hade Jack lyckats fly till Helsingfors, där han gömt sig ett par dygn och kommit i kontakt med Algoth Niska.



Jack Kotschacks fotoalbum

Jack var framgångsrik i en mängd idrotter. Här i kulstötning för den judiska idrottsföreningen Makkabi.

Lars Westerlunds kommentar: ”Jacks improviserade flykt från Kouvola över Helsingfors till Sverige är nästan otrolig. Militärpolisens patruller kammade genom varje tåg som kom från frontområdet. Kontrollerna var minutiösa och det var omöjligt att komma igenom utan giltig permisjonsedel eller kommanderingsbevis. Flykten är en nästan osannolik kombination av Jacks förslagenhet, stora omkostnader och ett vittförgrenat personnätverk på bägge sidor om lagen. Allt försiggick metodiskt, uttänkt och utan klick.”

JAN KOTSCHACKS RESEARCH kom att bli till en djupdykning även i det finländska judiska samfundets historia och krigets komplicerade samman-

hang. Han upptäckte en fadersgestalt där varje hemlighet han lyckades dechiffrera i stället ledde fram till en annan.

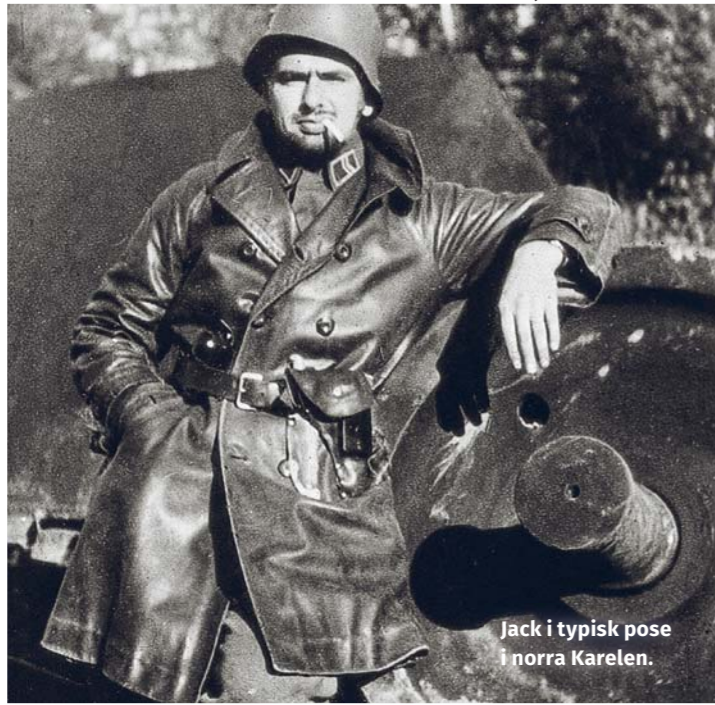
Ett antal gånger har Jan tillsammans med sina bröder Pelle och Erik besökt Helsingfors. I april 2019 träffade de Jörn Donner, inte långt före dennes död. De hade blivit bekanta per mejl efter att Donner hade läst om Jack i en bok om bordtennis i Finland.

Det framgick att Donner i tiden lärt känna deras far både i Stockholm, Roslagen och Cannes. Jack hade aldrig med ett ord berättat någonting om sitt finländska och judiska förflutna. ”Hans öden hade kunnat bli en film”, förklarade Donner.

I korthet inleddes familjen Kotschacks historia i Finland med att Jacks farfar Salomon

Osvikligt minglade sig Jack vid festerna fram till den ena kvinnan vackrare än den andra

Jack Kotschacks fotoalbum



Jack i typisk pose i norra Karelen.

Kotschack — född i Zambrów i den nordöstra delen av dagens Polen — som inkallad rysk soldat 1872 sändes att tjänstgöra i Helsingfors.

Samma år gifte sig farfadern med Eva Krup, som inför bröllopet förmodligen anlant från Polen med hästskjuts. Sex barn föddes fram till 1894, bland dem Jacks far Alter.

Av syskonskaran blev Alter och storebrodern Moses framgångsrika affärsmän. Alter satsade på skor, Moses byggde upp Finska Militärekiperingen. Alter gifte sig 1913 med Ester Orsholik från en annan judisk familj. 1915 föddes sonen Salomon — denna berättelse Jack.

Den 2 juli 1918 beviljades Moses Kotschack, på anhållan hos senaten, som första jude medborgarskap i den nya staten Finland. Exemplet följdes efterhand av många andra av Finlands judar.

JACKS UPPVÄXTFAMILJ VAR alltså välbeställd. Han visade sig duktig i språk och olika idrotter, särskilt bandy (i tio år var han lagkapten för Kiffen), tennis (rankad som femma i Finland) och boxning. Namnet

Jack började han använda när han under tonåren tog studenten och gick i handelsskola i Herne Bay i England.

Första giftermålet ingick Jack 23 år gammal 1937 med Hanna Obstbaum och blev under äktenskapet far tre gånger — med andra kvinnor.

En sak som skulle förfölja honom länge var tragedin en sen kväll i augusti 1938, då två personer sprang ut på vägen framför hans bil för att hinna med en avgående buss och dödades. Jack frikändes efter en lång rättegång av hovrätten, men kom inte undan den negativa mediebild som följde i olyckans spår.

En annan uppmärksam händelse, i maj 1939, var att tennisklubben i Westend uteslöt sex av sina medlemmar, bland dem Jack. Som motiv gavs att de inte betalt medlemsavgiften, men det verkliga skälet var uppenbart att alla sex var judar.

I mobiliseringen inför det kommande vinterkriget kallades Jack in som gevärgruppschef och ankom den 25 januari 1940 med sin bataljon till Pyhäjärvi på Karelska näset, ungefär 20 kilometer från den dåvarande stridslinjen.

Fem dagar senare sårades Jack av ett vådaskott som trängde genom det högra låret. När han efter sjukhusbehandling återkom i tjänst den 10 april, var kriget över. Närmare detaljer går inte att utläsa av hans soldatpapper.

Innan fortsättningskriget började i juni 1941 grundade Jack firman Simpex för import och export av film och sportartiklar och vistades mycket i Sverige.

Den 24 juni 1941 inkallades Jack på nytt och stationerades i 3:e brigaden på Maaselkänäset i norra Östkarelen, tills hans enhet i mars 1944 förflyttades till Salla, det vill säga inom det område som militärt administrerades av tyskarna.

Eftersom Jack talade tyska fick han agera tolk och stod genom sin sociala förmåga snart på god fot med sina nya vapenbröder, som framgår av öppningsbilden i den här artikeln.

I SÖKANDET EFTER sin fars historia har Jan Kotschack kommit mängder av intressanta och pikanta detaljer på spåret. Till exempel angående det slagsmål som Jack sagt sig ha utkampat med en tysk officer.

I verkligheten hade Jack under en permission i Helsingfors vägrat betala en restaurangnota på restaurang Adlon på 2 000 mark. Då hovmästaren opponerade sig, hade ett större handgemäng uppstått, där Jack bland annat ska ha slagit till hovmästaren så våldsamt att denne ramlat mot en spegel, som gått i tusen bitar. Fältkrigsrätten dömde Jack till 20 dygns arrest.

Här bara ett enda annat exempel:

Under sin tjänstgöring 1942 fick Jack två brev av en Ulla Ytterman i Stockholm. Enligt Valpos uppgifter var hon "Helsingforsjuden Salomon Kotschacks brud". Ulla var Sverigefödd och svensk medborgare, men hade sedan barnåren varit bosatt i Vasa, där hon arbetat som servitris på café Rex och som ma-

skinskriverska i skyddskårsdistriktets stab.

1942 var Ulla förlovad med en finsk medborgare som dessförinnan hade varit brittisk medborgare, violinisten Vladimir Beljajeff, jude, som även han vistats i Vasa. Mycket tyder på att Ulla agerade i en roll som dubbelagent för Tyskland och England.

I augusti 1942 försågs Ulla Ytterman med ett snabbvisum genom Finlands militärattaché i Stockholm och besökte Vasa i augusti 1942. Inget tyder på att hon under resan träffade Jack och det förblir oklart om breven till honom hade ett speciellt syfte.

Men historien om Ulla tar inte slut med det. När Jan bekantade sig med sin fars adressbok efter dennes död 1988 fanns Ulla Ytterman fortfarande med — med adress och telefonnummer i New York.

"I berättelsen om Jack får hon rollen som den mystiska kvinnan med oklara lojaliteter", säger Jan.

DEN 10 JUNI 1944 fick 3:e brigaden order om att omedelbart bege sig från Salla till Karelska näset. Jack placerades med sitt kompani för att försvara positionerna mellan sjöarna Kipinolanjärvi och Kuolemajärvi. Den 17 juni bröt fienden igenom och drev de finländska trupperna bakåt mot Viborg, dit många ankom den 19 juni på kvällen.

Efter detta datum finns bara ett ord i Jacks militära papper: *Karkuri*. Desertör. Dagen där efter föll Viborg nästan utan strid.

Enligt Heikki Ylikangas, som forskat om just dessa händelser, flydde Jack vid två tillfällen i sällskap med en fänrik Veikko Myllyoja och håller det för möjligt att den senare efter det andra flykttillfället sköts av de egna.

Sammanlagt deserterade 759 soldater från 3:e brigaden under sommarmånaderna 1944.

Henrik Meinander skriver att totalt 29 000 soldater i kaoset på Karelska näset perioden den 9–30 juni deserterade "eller av annan orsak miste kontakten med sina truppförband".

Jan Kotschack ägnar ett antal sidor i sin bok åt att referera och försöka förstå nyanserna i den finländska diskussionen om desertörer. "Krigstida desertörer och deras öden är fortfarande hett stoff", sammanfattar han.

Boris Rubanovitsch, krigsveteran och judisk förgrundsgestalt i Helsingfors, gav karaktistiken att Jack "till naturen var en äventyrare, som älskade livet". Därför stack han i väg.

Genom villkoren vid vapenstillståndet den 19 september 1944 behövde Jack inte räkna med efterräkningar för deserteringen. Den 30 november antecknades i hans militärbok att han hemförlovats.

STOCKHOLM VAR ingen dålig bas för en person av Jacks typ. Efter ett halvår i staden bjöd han, som en tidig Bindefeld, 70 utvalda till fest i sin trerumslägenhet för att fira sin tretioårsdag. Klädkoden var aftondräkt

och gästerna internationella.

Snart var Jack i USA och fick in en artikel i New York Times affärssektion om hur det i Sverige och Finland rådde stor efterfrågan på olika slags importvaror. Han mottog besök av så många affärsintresserade att han inte ens hann lämna det hotell där han bodde.

Året därefter fick han exklusivt tillträde till affärsmannen Milton Reynolds, en jude som gjort världssensation med nyheten kulspetspennor. När de skildes, var de överens om att Jack skulle hjälpa Reynolds att öppna fabriker i de största europeiska länderna.

I samma veva hann han gifta sig med — och snart skilja sig från — Barbara Segal, dotter till Samuel Segal, jude även han och mycket förmögen efter att ha upfunnit de berömda lås som bär hans namn, Segallåsen.

Jacks tredje äktenskap skulle visa sig hålla och bli lyckligt. Bruden hette Ingeborg Håkansson och var dotter till chefen för Svea Film. Efter att deras förstfödde, sonen Jan, sett dagens ljus 1952 beviljades Jack svenskt medborgarskap.

Jack Kotschacks fotoalbum



Jack med Marilyn Monroe, en av många väninnor.

Jan Kotschack



Jack som producent av filmen "Ingen morgondag", baserad på Mika Waltaris roman.

Filmbranschen med dess glamour och fester i internationella miljöer passade Jack som hand i handske. Vid mottagningarna minglade han sig osvikligt fram till den ena kvinnan vackrare än den andra. Marilyn Monroe, Sophia Loren och Brigitte Bardot är bara några av dem han ses hålla om på bilderna i sitt fotoalbum.

Jack kom själv att producera en biografifilm, *Ingen morgondag*, baserad på Mika Waltaris roman, till stor del inspelad i Finland. En flopp, trots berömda skådespelare som Jarl Kulle, Allan Edwall och Lars Ekborg.

JAN KOTSCHACK kan inte säga att han lärt känna sin far bättre efter allt forskningsarbete genom åren.

"Människan bakom dramatiken är på många sätt fortfarande mörklagd. Jack Salomon framstår snarast som om han alltid var på flykt. Hela tiden nya kickar: kvinnor, affärer, kläder, klockor. Han slog sig aldrig till ro, eller kanske det är mera riktigt att säga att han aldrig fick ro. Samtidigt är det förstås hans enorma självförtroende som präglar bilden av honom. Han tog sig alltid fram, i vilket sammanhang som helst."

Ett oväntat omdöme om sin far fick Jan efter att han hållit ett föredrag om honom på det ju-

diska museet i Stockholm. En man långt bak i lokalen steg upp och förklarade att Jack be-tytt oerhört mycket för den judiska församlingen.

Jan kunde inte tro på det han hörde. På högtiden Yom Kippur, försoningsdagen, i september 1944 hade Jack sökt sig till synagogan i Stockholm för att tacka Gud för att han överlevt kriget. Han släpptes inte in. "Tyvärr, det är mycket folk och vi känner inte igen dig", fick han höra. Efter det besökte Jack aldrig mer synagogan.

Senare skulle Jan få en förklaring. Jack hade med sin höga profil och oräddhet gjort stort intryck på det judiska samfundet i Stockholm. Många nyanlända judar hade legat lågt och så omärkligt som möjligt försökt smälta in i det svenska samhället.

Jack visade med sin attityd att det fanns andra förhållnings-sätt. Han förstärkte självkänslan och ingöt mod hos sina fränder. Med en sådan självklarhet att han inte ens såg det själv.

SVENOLOF KARLSSON

Huvudsaklig källa angående Radio Nord är Jan Kotschacks bok *Stick iväg, Jack! Historien om Radio Nord*, Premium Publishing, 2009.

Varma vintern räddade elpriserna

Vintern verkade bli extremtyr för elanvändarna. Nu ser allt mycket bättre ut.

Ännu långt in i december såg det ut som om vintern 2022–2023 skulle domineras av extrema elpriser. Sedan tog mildvädret över som den stora räddaren, inte bara i Finland utan i en stor del av Europa.

Statistiken i anslutning till artikeln ger besked om elpriserna. Fjolåret gav det i särklass högst elpriset på elbörsen någonsin, i genomsnitt 154 euro/MWh, vilket är det samma som 15,4 cent/kWh.

Till detta kom energiskatt och elbolagets marginal, distributionsavgift och på allsammans ännu moms.

Hur elpriserna utföll för de enskilda kunderna berodde sedan på vilket avtal de slutit med sin elhandlare.

SOM BESKRIVITS i denna tidning tidigare bestäms elpriset av en mängd faktorer, som väder, priset på primärenergi och flaskhalsar i elsystemet. Med Rysslands agerande inför och under anfallskriget mot Ukraina tillkom faktorer av ett slag som aldrig setts tidigare.

För Finlands del fick utlandsförbindelserna västerut en avgörande roll efter att eltillförseln

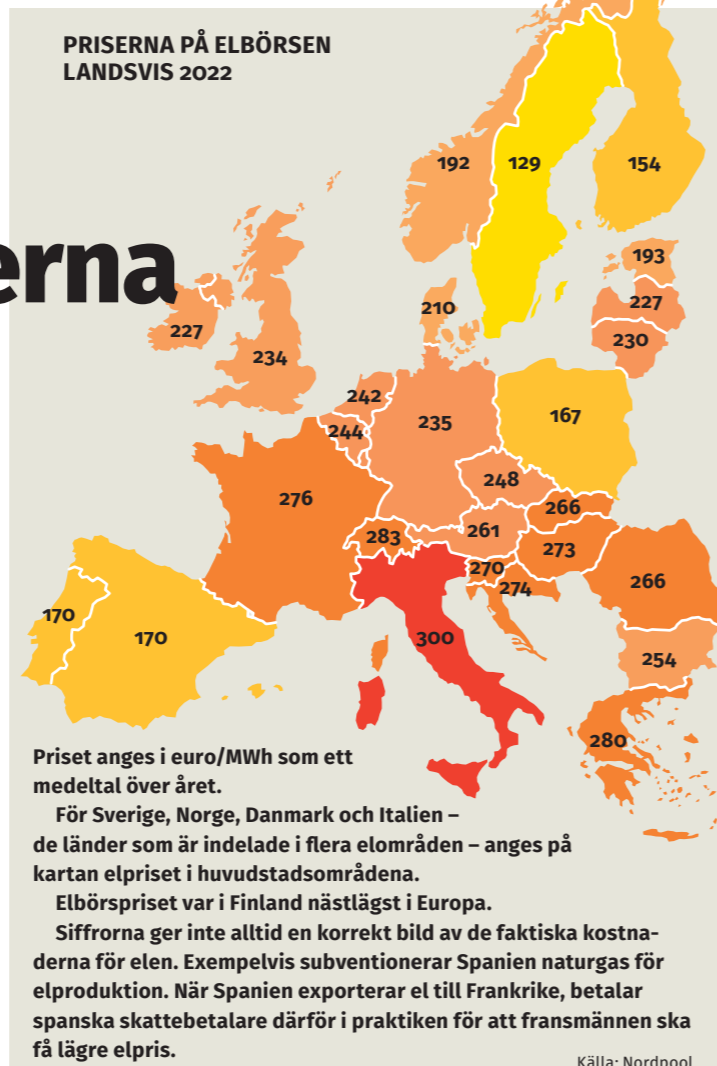
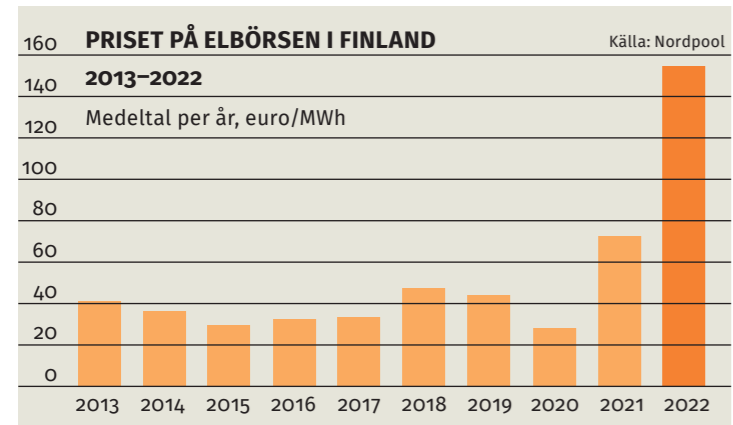
från Ryssland stängts ner i maj. Vårt lands kroniska elunderskott kunde i alla lägen täckas med el producerad i Sverige eller Sveriges grannländer – även om det i några lägen såg kritiskt ut.

En annan betydelsefull faktor var viljan att spara el. Elanvändningen i Finland minskade – jämfört med 2021 – unikt mycket, med 7–10 procentenheter för var och en av höstmånaderna inklusive december.

Med varmvädrat har elpriserna sedan rasat. Medelpriset för Finland blev för januari i år 7,88 cent/kWh (elbörspris), det lägsta månadsmedeltalet sedan oktober 2021.

PLÖTSLIGT ÄR Finland nu även på god väg att bli ett land med nettoexport av el – en fullständig scenförändring i historiskt perspektiv. En grundbult är kärnkraftsutbyggnaden, där Olkiluoto 3 inom kort efter många inkörningsproblem äntligen kan förmodas inleda reguljär drift.

En annan kärnkraftsnyhet är att Fortum fått grönt ljus från Strålsäkerhetscentralen STUK för sin ansökan om förlängd drifttillstånd till 2050 för de två



reaktorerna i Lovisa – de aktuella drifttillstånden löper ut 2027 respektive 2030. Saken avgörs av regeringen.

Parallellt är vindkraftsutbyggnaden i Finland inne i en intensiv fas. Under 2022 ökade den installerade vindkraftseffekten från 3 257 till 5 677 megawatt samtidigt som den höga utbyggnadstakten fortsätter.

Under de perioder som Olkiluoto 3 varit i testdrift och det samtidigt blåst bra har Finland under senaste tid ofta kunna ståta som nettoexportör.

ÖVERALLT I EUROPA har de höga elpriserna gjort också politikerna förskräckta och föranlett beslut om olika typer av stöd till elanvändarna. Finland, med det förestående riksdagsvalet, har inte stått detta efter.

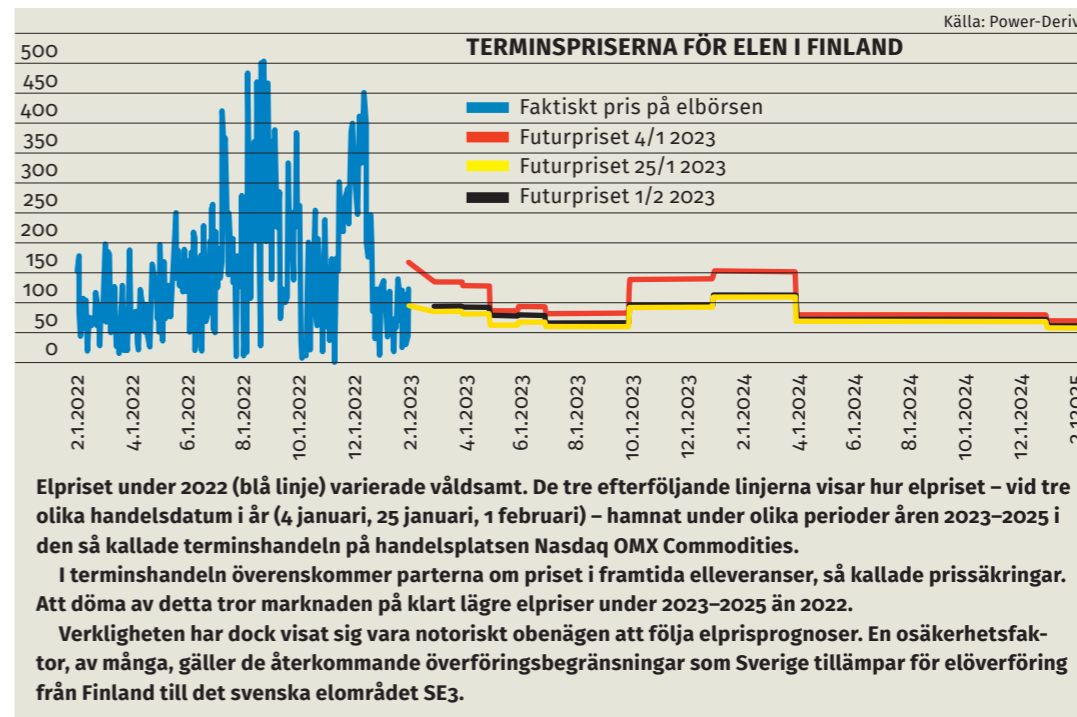
Momsen på el har tillfälligt sänkts från 24 procent till 10 procent.

Hushåll med höga elräkningar under perioden januari–april ska kunna ansöka om skatteavdrag – för 60 procent av den del av elräkningen som överstiger 2 000 euro – i form av ett hushållsavdrag.

Den som inte har möjlighet att dra av elkostnaden i beskattningen ska kunna ansöka om stöd för elräkningen av Folkpensionsanstalten.

Vidare låg när detta skrevs, den 9 februari, ett förslag hos riksdagen som, om det godkänns, innebär att alla hushåll med ett elpris över 10 cent/kWh (inklusive moms), automatiskt får avdrag för hälften av det månadsbelopp som överskrider 90 euro.

Detta föreslås gälla för elkostnaden för månaderna november, december och januari. Ersättningen gäller enbart priset på själva elen, inte till exempel överföringen av den.



DET ÄR INGEN hemlighet att de tjänstemän, som har i uppdrag att ta fram administrativt hanterliga modeller för elstödet, suckar över uppgiften. Även från energibolagen och

deras systemleverantörer har massiv kritik framförts mot förslaget, då det ställer dem inför ett stort extra arbete till höga kostnader i en situation då branschens kundtjänster redan

länge varit överbelastade som följd av den extrema marknadsituationen.

Ett exempel på hur olika förslaget utfaller är Herrfors, där tillsvidarepriset för gamla kun-

Svenska problem ett hinder för Finland

Finlands framtida elsystem beror inte bara på Finland, utan också på grannländerna och då framför allt på hur väl Sverige lyckas lösa problemen i sitt elsystem.

SOM NATIONELL elmarknad präglas Finland av sitt perifera läge, längst uppe i nordöstra Europa, numera utan förbindelse med det ryska elnätet.

Vägen ut i Europa för den finländska elen går därmed främst genom Sverige, i någon mån via Estland. Men Sverige har bekymmer med sitt elsystem, som kännetecknas av ett stort produktionsöverskott av el i norr och ett stort underskott i söder.

Åtta stora stamledningarna med en nominell effekt på 7 300 megawatt förbinder norr och södra Sverige. Men ledningarna räcker i alla lägen inte till för överföringsbehovet.

En konsekvens för finländsk del är att den växande mängden vindkraftsel i norra Finland blir instängd. Även om Finland i princip kanske klarar att överföra elen från Finland, har det svenska elsystemet inte alltid utrymme för att ta emot den.

ETT ANNAT PROBLEM är att ledningarna från Norrland till södra Sverige är så långa att de har svårt att klara spänningshållningen. Något som Svenska kraftnät (Svk) delvis löst genom så kallad seriekompensering, utrustning som trycker upp spänningen med jämna mellanrum längs med ledningarna.

Den växande mängden vindkraft krånglar nu till detta. Vindkraften har tendensen att driva upp spänningen, något som seriekompenseringen – som är statisk – inte kan hantera.

”Olika typer av fenomen uppkommer i systemet som vi inte haft tidigare,” konstaterar Svk:s

nätplaneringschef Tobias Edfast i en intervju.

Vidare bidrar den ökande mängden vindkraft till konkurrens om vattenkraften som reglerkraft: ”Ju mer vindkraft, desto mer reglerresurser krävs”, enligt Edfast.

EN TREDJE FRÅGA handlar att vindkraften i motsats till kärnkraften, vattenkraften och kraftvärmens inte bidrar med rotationsenergi till elsystemet. Det blir därmed allt svårare att hålla den nödvändiga frekvensen kring 50 Hertz i elnätet.

I sin nya kortsiktiga marknadsanalys varnar Svk för första gången för detta. Den kritiska gränsen för rotationsenergin, 100 GWs (gigawattsekunder), har ännu aldrig underskridits, men uppskattas i analysen göra det under 26 timmar redan under det här året.

Med den enorma fortsatta utbyggnad av vindkraft som planeras både i Sverige och Finland

der denna vinter varit 9,05 cent/kWh – de kunderna får alltså inget elstöd.

Undantaget är vd:n Roger Holm.

”Jag har haft spotprisavtal sju år i rad, också nu över vintern för att se hur bra vi kan optimera elförbrukningen hemma till timmarna med billig el, även om jag som gammal Herrforskund kunde ha bytt till 9,05-centsavtalet.”

Därmed ligger snittpriset för Roger Holm under november och december långt över 10 cent per kWh, så enligt lagförslaget måste hans elleverantör (Herrfors) automatiskt se till att han får det stöd han är berättigad till.

”Vad jag vet är jag är den enda i personalen som får stödet. Det här har nu en längre tid varit ett skämt vid kaffebordet, som exempel på stödets dåliga träffsäkerhet”, berättar Roger Holm.

SVENOLOF KARLSSON



Tobias Edfast Svenska kraftnäts nätplaneringschef.

står elsystemen därför inför utmaningar av en helt ny typ. Den största frågan kanske inte längre är om vi i framtiden kommer att ha tillräckligt mycket el, utan om vårt elsystem i fråga om drift- och leveranssäkerhet är hanterbart.

SVENOLOF KARLSSON

En skarp varning från Bryssel

En enhetschef på EU-kommissionens skogsgrupp skriver på Twitter att alla hyggen ska stoppas och taggar Greta Thunberg. Sådant hör inte ihop med det oväldiga agerande som förutsätts av statliga tjänstemän, säger Gölin Carina Christiansen, sakkunnig i skogsfrågor.



Sex lagförslag om skog har på kort tid kommit från EU-kommissionen. Gölin Carina Christiansen, som arbetar med skogsfrågor i Bryssel, varnar för lagförslagens sammanlagda verkan på skogsnärings och inte minst på marknaden för bioenergi.

I början av februari talade hon i Bryssel hos Helsinki EU, intressebevakare och rådgivare för centrala finländska aktörer, om risken för skenande priser på pellets, när ny EU-lagstiftning riskerar att bromsa tillgången på energi mitt i en europeisk energikris och mitt i ett utmanande geopolitiskt läge. Här hennes egen beskrivning av den värld hon arbetar i som representant för Sveriges nordliga regioner.

LÅT MIG HELT kort nämna några av de aktuella lagförslagen.

Avskogningsförordningen betyder kraftigt ökad administration, detaljreglering och juridiska risker för att bedriva skogsbruk och handla med alla produkter gjorda av träråvara. Om en avverkning inte utförts enligt ganska otydliga

begrepp kan den helt beslagas och företaget får betala en del av omsättningen som böter i flera år. Det blir mer juridiskt riskfyllt att sälja exempelvis en stol av trä jämfört med en stol av plast.

Förnybartdirektivet vill detaljreglera vilken del av ett träd som används till vad. Även avverkningsmetoden kan komma att regleras, det vill säga ett möjligt stopp för kalhyggen, och det finns förslag om att begränsa användningen av bioenergi i form av grenar och toppar från en avverkning.

Taxonomi, som handlar om att styra finansiering, kan komma att innebära svårigheter att finansiera skogsbruk. Det kan bli svårare att låna pengar.

EN GENOMGÅENDE trend i lagförslagen är begränsning av skogsbruk och detaljreglering om hur skogar får brukas. Reglerna tenderar att missgynna enskilda mindre skogsägare i hela EU i förhållande till större bolag med egna juristavdelningar som kan göra riskbedömningar.

Vår enda riktigt gröna nä-

ring som drivs av fotosyntesen, förutom jordbruket, beskrivs generellt i Bryssels texter som något som förstör miljön, medan byggen av nya fabriker ofta beskrivs som "gröna"

Ironiskt nog föreslår även EU-kommissionen ett satellit-system för att övervaka skogar i hela EU med argumentet att "de inte vet" hur det står till i skogarna!

HUR KUNDE DET bli så här? Och varför tillåter vi som nationer att basnäringar och landsbygds ekonomiska ryggrad behandlas så här vårdslöst?

Detta är lagstiftningar som medvetet lägger grus i väloljade näringar. De som drabbas värst är landsbygds befolkning, vars försörjning och möjlighet att bo kvar på hemorten undergrävs.

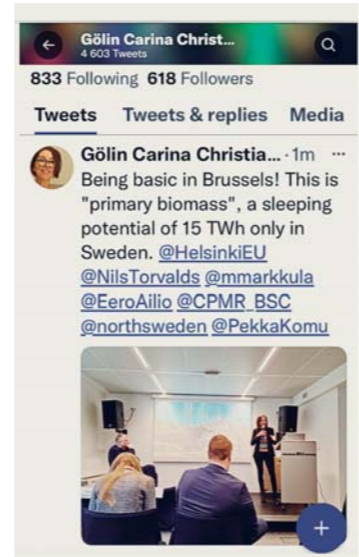
En förklaring kan vara att miljögrupper har EU-kommissionens öra. Detta till den grad att en enhetschef på EU-kommissionens skogsgrupp på Twitter skriver att alla hyggen ska stoppas och taggar Greta Thunberg och grupper som "Skydda skogen", som på hemmaplan har svag trovärdighet.

Så det handlar inte om "oväldiga tjänstepersoner", utan om

handläggare på EU-kommissionen med en tydlig agenda som de driver.

En annan förklaring till den massiva ansamlingen av lagförslag som syftar till att begränsa skogsbruk kan vara den kraftiga nedstängningen av Bryssel under pandemin. Handläggarna satt hemma och skrev och mejlade varandra utan de vanliga samtalen "i korridorerna" med sådana som mig och mina kollegor.

Ingen tilläts gå ut och be-



Twitter är ett viktigt arbetsredskap bland lobbyister.

Gölin Carina Christiansen är svensk journalist och skribent, specialiserad på landsbygdsfrågor som skog, jordbruk och rovdjur. Tidigare ekonomijournalist på Svenska Dagbladet. I dag bor och arbetar hon i Bryssel med skogsfrågor för Sveriges fyra nordligaste regioner, Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland-Härjedalen.

söka en riktig skog, än mindre resa till en.

Miljögrupperna med sina mer enkla, och smarta, budskap lyckades uppenbarligen bättre under ett nedstängt Europa.

NÄR EU-kommissionen väl lagt ett förslag, så är det lagt.

Det är sällan ett lagförslag skrotas helt även om det skulle vara självklart när det gäller exempelvis Avskogningsförordningen, som lägger stora handelshinder på varan trä inom EU, trots att skogsbruk och handel med trä enligt FN inte orsakar avskogning. Varken här eller på andra platser på jorden.

Avskogning orsakas av ändrad markanvändning. När du tar bort träd för att odla soja eller kakao eller byggar vägar eller hus eller fabriker. Det orsakar avskogning. Detta vet även EU-kommissionen och har därför hittat på begreppet "skogsförsämring", som i sin ursprungliga betydelse syftade till att hindra vanlig avverkning.

I lagförslaget som snart klubbas blandar man på ett försåtligt sätt ihop begreppen avverkning och avskogning.

Personer som inte är insatta kan tro att det ligger något i detta.

I förhandlingar under hösten 2022 och våren 2023 försöker man genom sliriga ändringar av vissa formuleringar i lagtexten minimera skadan för skogsnärings. Vi får se hur det lyckas.

GÖLIN CARINA CHRISTIANSEN

Fingrid stöder havsvindkraftsprojekt

Vindkraftsutbyggnade i Finland är inne i en intensiv fas. Under 2022 ökade den installerade effekten för landbaserad vindkraft med hela 74 % (2 420 megawatt) och den höga utbyggnadstakten fortsätter, framför allt i västra Finland.

Vid sidan av detta är aktiviteten intensiv också i fråga om havsvindkraften längs hela den finländska kusten inklusive Åland. Bakgrundsfaktorn framom andra är EU:s enorma satsning på vätgas – med det fossilfria stålet som prestigeprojekt, även på finländsk sida.

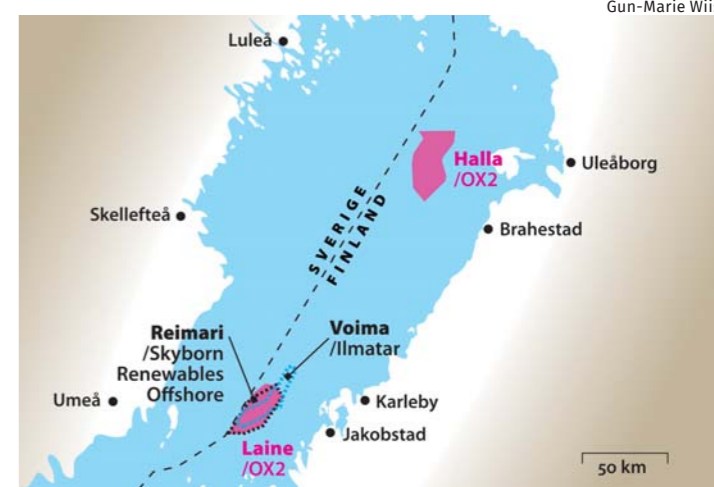
Bland annat beskrivs det vara en öppen fråga vilken av SSAB:s stålfabriker i Luleå och Brahestad som först kommer att konverteras till den fossilfria tekniken.

Säker tillgång till billig el är en tungt vägande faktor, och de finländska tillstånds- och byggprocesserna är dokumenterat korta jämfört med de svenska. Till landskampskänslan bidrar att svenska och finska staten båda är storägare i SSAB.

MOT DEN HÄR bakgrunden är Bottenviken extra intressant för vindkraftsaktörerna. Läget är idealiskt inte bara med tanke på stålverket i Brahestad, utan också med tanke på annan energikrävande industri som finns eller är på framväxt i andra kuststäder.

För Sveriges del ligger fokus för havsvindkraften i södra Östersjön och Västerhavet. Svenska kraftnät har förklarat att havsvindkraften i Bottenvikens från svensk sida kan bli en prioriterad fråga först in på 2030-talet.

Strax före jul kom nyheten att Vattenfall bland tjugo konkurrenter tagits in som majoritetsägare (75 procent) i den havsvindkraftspark som planeras i Bottenhavet, utanför Korsnäs. Kapaciteten här pla-



neras till 1 300 megawatt, investeringen uppges gå på 2–3 miljarder euro. Tillstånden ska enligt målsättningen vara klara 2025 och vindkraftsparken tas i drift omkring 2030.

I Bottenviken är en dragkamp aktuell gällande det område som på kartan här intill getts tre namn, Laine, Reimari och Voima, precis intill gränsen mot Sveriges ekonomiska zon. Tre konkurrerande bolag har av statsrådet fått tillstånd att här undersöka områdets lämplighet för havsvindkraft.

Bakom projektet Laine står Sverigebaserade OX2, bakom Reimari står Skyborn Renewables Offshore, som ägs av ett internationellt riskkapitalbolag, bakom Voima står Ilmatar Energy, ett Finlandsbaserat bolag.

Omfattningen anges för Laines del till 150 vindmöller à 15–25 megawatt med en uppskattad årsproduktion på 11 TWh.

NYTT I DENNA konkurrens är att OX2 hos statsrådet ansökt om ensamrätt ("statsrådets samtycke till utnyttjanderätt") till områdena Laine och Halla. Den sammanlagda elproduktionen för dessa två vindkraftsparkar anges till 23 TWh per år och investeringen till 10 miljarder euro.

OX2:s ansökan stöds av SSAB och även annan storindustri.

Bottenviken, med närheten till bland annat stålindustrin i Sverige och Finland, är högintressant för havsvindkraftsproduktion. En dragkamp pågår för närvarande om det område som de tre konkurrenterna gett var sitt namn – Laine, Reimari och Voima. Längre norrut finns området Halla.

Mer anmärkningsvärt är att också Fingrid i ett utlåtande ger OX2 stöd.

I dokumentet, undertecknat av Fingrids vd Jukka Ruusunen, nämns att bolaget får många förfrågningar om den framtida eltillgången, bland annat med kopplingar till framställning av grön vätgas och syntetiska drivmedel, batterifabriker och datacenter. Prognosen från Fingrids sida är att elbehovet i Finland till 2030 växer från 82 TWh (2022) till 130 TWh per år.

"Ur Fingrids synvinkel matchar OX2:s havsvindkraftsprojekt väl den kommande ökningen av elanvändningen. Att produktionen kan läggas nära förbrukningen är mycket förnuftigt med tanke på behovet att öka självförsörjningsgraden och behovet att utveckla stamnätet och dess funktionalitet. Av dessa skäl förespråkar", avslutas dokumentet.

SVENOLOF KARLSSON

”Småskalig kärnkraft kommer fortare än vi trott”



De små reaktorerna kommer att "normalisera kärnkraften, tror Juhani Hyvärinen, kärnkraftsprofessor vid Villmanstrands tekniska universitet.

Två små modulära reaktorer, i engelsk förkortning SMR, kan finnas i drift i Finland före 2030. Både Tekniska högskolan i Villmanstrand och Tekniska forskningscentralen VTT är på god väg med var sitt projekt.

I december i fjol slöt Tekniska högskolan i Villmanstrand (LUT) ett intentionsavtal med det amerikanska företaget Ultra Safe Nuclear Corporation om att bygga en liten kärnreaktor i universitetsstaden. I första hand är reaktorn tänkt för forskning, men i framtiden ska den också kunna förse Villmanstrand med värme.

Planen är att kunna ha reaktorn på plats 2029, berättar professor Juhani Hyvärinen vid LUT.

”Det är fler än vi som är intresserade av den här minireaktortypen, men efter att ett par stycken levererats till Kanada och en till USA så blir det vår tur att få en”, säger han.

Alla reaktorer är tills vidare för forskningsbruk, men Juhani Hyvärinen har stora planer för framtiden. Villmanstrand kunde framöver ha fem eller sex små kärnreaktorer för att förse staden med den fjärrvärme som behövs. Värmeeffekten i en reaktor ligger mellan 15 och 30 megawatt.

Hyvärinen beskriver det som att normalisera kärnkraften. I

och med de små reaktorerna blir den normal industriell verksamhet, anser han.

För den andra aktuella modulära reaktorn står Tekniska forskningscentralen VTT. Projektet i fråga heter LDR 50, också den tänkt för produktion av värme. En del av det tekniska arbetet görs i samarbete med LUT.

”Vi hoppas på att kunna kommersialisera vårt projekt. Men det är ingenting som VTT ska göra, för det behövs andra aktörer”, säger Tommi Nyman, direktör för VTT:s forskningsenhet för kärnenergi.

BÅDE LUT:S och VTT:s småreaktorer kan få tillstånd i enlighet med den nuvarande kärnenergilag. Lagen känner i sin nuvarande form inte till SMR, men en förnyelse av lagen är under arbete.

Främst hoppas Tommi Nyman och Juhani Hyvärinen på att det småningom ska gå att tillverka små modulära reaktorer som serieproduktion, utan att behöva gå igenom en tidskrävande tillståndsprocess skilt för var och en.

Flera finländska städer har redan börjat uttrycka sitt intresse för SMR. I Helsingfors utreder stadens energibolag Helen i samarbete med Fortum förutsättningarna för en liten reaktor. I Tammerfors är diskussionen livlig och också i Åbo har en del politiker uttryckt sitt intresse.

”Närkommunpolitikerna i Villmanstrand inför kommunalvalet fick frågan om sin inställning till SMR, varierade svaren. Men jag tror inte att någon av dem räknade med att det faktiskt skulle bli aktuellt med en liten reaktor”, säger Juhani Hyvärinen.

Han tror att det kommer att bli vanligt med SMR betydligt snabbare än någon räknar med just nu. Behovet av utsläppsfri el- och värmeproduktion är stort, påpekar han.

DE SMÅ reaktorerna placeras betydligt närmare bebyggelse än de stora kärnkraftverken och både Juhani Hyvärinen och Tommi Nyman understryker att det behövs acceptans i närområdet för att de ska kunna byggas.

De är också noga med att poängtera att säkerhetsfrågorna är viktiga.

Tommi Nyman påpekar att det även i fråga om säkerhetsföreskrifterna finns behov av en lagändring. Den nuvarande kärnenergilagens stadgar om kilometervida skyddszoner kring kraftverken, SMR kräver betydligt mindre än så.

Reaktorn i Villmanstrand har till exempel en så liten effekt att värmen kan ledas ut ur den utan någon extern strömkälla, för den händelse det skulle uppstå någon störning. Varken härden eller kärnbränslet kommer åt att skadas, försäkrar Juhani Hyvärinen.

VTT har pekat ut åtta till tio möjliga kommuner där förutsättningarna för att bygga den första reaktorn kunde finnas. Frågan om samarbete utreds nu med de kommunala beslutsfattarna. Tommi Nyman förklarar att beslutet är kommunernas.

VTT:s LDR 50 har en effekt kring 50 megawatt. Reaktorn värmer vatten och tekniken kombinerar traditionell tryckvattenteknik med passivt säkerhetstänkande. Det innebär att den nedkylning som behövs för att kyla ner reaktorn vid behov inte kräver någon el, utan bygger på den naturliga vattencirkulationen. Tekniken är beprövad och känd.

När den första pilotreaktorn väl är färdig hoppas VTT att LDR 50 ska kunna bli exportvara. Företag som Fortum och Industris Kraft, båda med kunskap

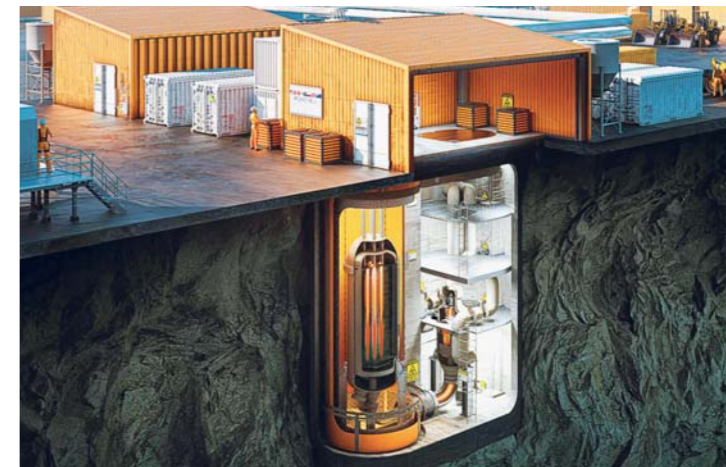
Markku Ulander/Lehtikuva



Tommi Nyman, kärnenergiechef på VTT.



Så här tänker sig VTT att minireaktorn ska se ut. Var den placeras är ännu oklart, det beror bland annat på vilken kommun som är redo att låta bygga den.



Den reaktor tekniska universitetet i Villmanstrand väntar på ser i genomskärning ut ungefär så här. Universitetet räknar med att ha den i användning 2029.

och erfarenhet av kärnkraft, har visat intresse, men inga avtal har ännu skrivits.

”Vi strävar efter att vägen till en kommersiell produkt blir så kort som möjligt. För det måste vi ha ett företag som både bygger och marknadsför reaktorn”, säger Tommi Nyman.

URSPRUNGLIGEN utvecklade LUT också en egen liten reaktor, men resurserna räcker inte till för att göra det samtidigt som universitetet tar in den amerikanska reaktorn. Samarbetet med VTT fortsätter ändå, eftersom LUT:s eget projekt utgick från samma tankar som VTT:s.

”Finland är ett för litet land för att vi ska ha två projekt som konkurrerar med varandra”, säger Juhani Hyvärinen.

Finlands största energibolag Fortum har för egen del startat ett tvåårigt projekt för att

kartlägga förutsättningarna för ny kärnkraft i Sverige och Finland. På hemmaplan samarbetar Fortum med Helen för

Estland först ut med SMR

ESTLAND blev först i Europa med att välja en liten kärnreaktor för kommersiell elproduktion. Går allt enligt plan tas anläggningen i drift någonstans i östra Estland 2031.

Beställare är det privatägda Fermi Energia, valet av leverantör stod mellan reaktorutvecklarna Rolls Royce, Nuscale och GE Hitachi. Beslutet blev att gå vidare med reaktortypen BWRX-300 från GE Hitachi.

Fermi Energias motivering är att det handlar om en välbeprövad kokvattenreakorteknik. Stora kokvattenreaktorer finns i Finland och Sverige och Fermi kan få stöd i arbetet från grannländerna. Reaktorns elektriska effekt blir 300 megawatt. De passiva säkerhetsfunktionerna innebär att härden kan kylas i sju dygn även om extern strömförsörjning försvinner. Byggtiden anges till 24–36 månader.

Bland delägarna i Fermi Energia finns svenska Vattenfall.

Estland går till val i mars, men kärnkraften väntas inte bli något valtema.

att utreda om en liten modulär reaktor kunde passa i huvudstaden.

Helen, som måste göra sig av med sina koleldade kraftverk, uppgav redan 2021 att SMR kan vara en möjlighet då kol och naturgas ska fasas ut. SMR kunde vara ett alternativ för produktion av både el och värme.

I Sverige heter Fortums partner Kärnfull Next. Det är ett relativt nygrundat företag som vill verka som produktutvecklare åt kommuner eller industrier som vill bygga egna, små kärnkraftverk. Dessutom har Fortum offentliggjort ett samarbete med den franska energijätten EDF.

Laurent Leveugle, chef för den kartläggning av nybyggnation av kärnkraft som Fortum satt i gång, uppgav i Hufvudstadsbladet i december att Fortum letar efter konkreta samarbeten med kompanjoner som kompletterar Fortums eget kunnande.

Projekt som de som Fortum och Helen planerar tillhör en alldeles annan storleksklass än projekten hos LUT och VTT.

”De är betydligt större och till exempel Helen har troligen behov av att i sitt modulära kraftverk producera både el och värme”, säger professor Juhani Hyvärinen.

KATARINA KOIVISTO



Katternö fortfarande ett nav för Katternökoncernen

Precis här – i Katternö i Pedersöre – är födelseplatsen för den koncern som i dag heter Katternö Ab. I nyupprustat skick är stationen fortfarande ett viktigt nav i regionens elsystem.

Varifrån Katternökoncernen fått sitt namn är knappast klart för alla. Men allt började verkligen just här, i det ställverk som finns i Katternö by i Pedersöre, strax öster om riksväg 8.

När stationen kopplades in den allra första gången, den 5 december 1963 klockan 13, hette bolaget fortfarande Katternö transformatorstation Ab och var ett samarbete mellan de lokala elbolagen.

Samarbetslösningar var inget de lokala bolagen – i Jakobstad, Nykarleby, Esse, Björkfors,

Herrfors – tidigare hade prioriterat, men till sist blev de så illa tvungna. Anledningen var elbrist – en elbrist som aldrig tycktes ta slut.

Räddningen fanns att söka hos det mäktiga bolaget Pohjolan Voima, vars ledningar passerade regionen bland annat i Katternö. Men på Pohjolan Voima var man ointresserad av att leverera el till lokala österbottiska småkunder.

Den som till sist med politisk skicklighet sydde ihop lösningen var Paul Hallvar, Jakobstads driftige stadsdirektör från 1952

till sin tragiska död i flygkastrofen i Kvevlax 1961.

Den avgörande förhandlingen skedde i december 1955. De lokala bolagen enade sig om att grunda ett gemensamt inköpsbolag för elen, en lösning som även Pohjolan Voima accepterade.

Sedan gick det alltså åtta år innan Katternöstationen stod klar för drift. Det första bindande avtalet med Pohjolan Voima omfattade grundeffekten 1,5 megawatt och toppeffekten 6,7 megawatt. Mycket då, obetydligt i dag.

Katternöstationen från ovan. 110-kilovoltsledningarna går nu i alla fyra väderstreck. Allt är upprustat och modernt. Även stationsbyggnaden, uppförd för 60 år sedan, har fått sig en uppräschning.

ÅR 2023 FRAMSTÅR Katternökoncernen själv som en jätte jämfört med det ursprungliga transformatorbolaget – efter en lång rad utbyggnadsprojekt för el- och värmeproduktion i egen regi eller tillsammans med andra, nätbyggnad, förvärv av andra bolag och fusioner.

Men stationen i Katternö står alltså fast som ett nav i Katternögruppens eldistribution. Nu med gamla komponenter utbytta med nya – som frän-skiljare, brytare och mättransformatorer – och uppgraderad

och uppdaterad för helt andra dimensioner än vid starten.

Här några tekniska upplysningar om stationens nya status: 6 stycken 110-kilovolts utgångar, en skenbrytare, ett transformatorfält, dubbla skensystem, dubbel portal med höjden 16 meter, reläskydd förnyade för varje utgång, var och en med moderna distansskydd. Samtidigt har kraftledningarna mot Jakobstad och vidare mot Alholmen monterats på högre höjd över riksvägen som en säkring mot framtidens höjdkrav på specialtransporter.

Tack vare den nya skenan ska stationen bland annat klara att distribuera och fördela effekterna optimalt från den vindkraft som byggs eller är på väg att byggas i närområdet, förklarar Herrfors Nät:s regionnättsingenjör Carl-Johan Nylund.

Det betyder inte att nätkapaciteten nu är säkrad för alla de vindkraftsprojekt som är aktuella eller är i olika skeden av projektering i regionen.

Med de avtal som Herrfors Nät redan ingått – de omfattar vindkraftsparkerna Storbacken, Kröpuln, Storbötet, Sandbacka och Mörknässkogen – är kapaciteten i denna del av regionnätet redan in-tecknad. Herrfors Nät kan inte erbjuda nya vindkraftsankopplingar förrän tidigast 2027, berättar Herrfors Nät:s vd Kristian Finell.

KATTERNÖSTATIONENS bygghistoria innehåller en dramatisk episod som länge levt kvar hos branschfolk. Den kan berättas så här:

Den 9 april 1963 inväntades med stor spänning. Dagen innan hade den beställda transformatorn anlänt med en specialbyggd järnvägsvagn från Vasa till Källby. Det var ingen vanlig transport – transformatorn vägde 80 ton och skulle på en specialbyggd vagn, som i sig vägde 29 ton, fraktas vidare till slutdestinationen längs landsväg.

Att transformatorn nått så långt kändes som en lättnad. Transporten var planerad sedan januari. De trafiktillstånd man begärt hade emellertid

dragit ut på tiden vecka efter vecka. När det slutligen kom, inleddes en järnvägsstreck.

Till sist var det så sent på våren att en annan risk blev reell. Den sista sträckan fram till slutmålet skulle transporten kunna ske bara om marken var frusen. Annars skulle ekipaget på 109 ton ofelbart sjunka ner.

I förväg gjordes en provtur. Det stod klart att transporten måste genomföras medan nattfrosterna ännu satt i marken och solen inte hade stigit alltför högt upp.

Redan vid utfarten från stationsvägen i Källby började problemen. Transportvagnens hjul sjönk ned i det lösa väglaget. Man klarade till sist av saken och allt gick enligt plan, tills bilen plötsligt fick motorstopp. Detta hände på riksåttan. Alla försök att få i gång motorn igen misslyckades.

Montörer tillkallades från Jakobstad. De förklarade att reservdelar behövde anskaffas. Det måste ske med flyg.

Den kommande natten fick man en ny bogserbil till platsen och lyckades mellan 04.40 och 05.40 bogsera transformatorn ytterligare ett stycke, till vägskalet vid Esse åminne. Samma morgon skulle reservdelarna anlända till den egentliga bogserbilen, som var nödvändig för den sista etappen.

Reservdelarna anlände inte. De hade av misstag åkt i väg till Gamlakarleby.

Först nästa morgon var bilen reparerad. Den ena bogserbilen drog, den andra sköt på. Även en caterpillar togs till hjälp. Samtidigt slog vädret plötsligt om. Tjälén började snabbt ge med sig.

Slutskedet blev kritiskt. Bärplåtar sattes under hjulen. Under några sista skälvande minuter kämpade man de sista metrarna för att nå målet.

Och se – projektet lyckades! "En ytterligare fördröjning skulle ha varit ödesdiger", sägs i Katternöbolagets årsberättelse.

SVENOLOF KARLSSON



Kristian Finell, vd för Herrfors Nät.

Historiska händelser

1943 Pohjolan Voima grundas av ett antal skogsindustrieföretag.

1949 Pohjolan Voimas första vattenkraftverk Isohaara tas i bruk i Kemi älv.

1955 Avgörande möte 9 december. Enighet hos de lokala elbolagen i Jakobstadsregionen om gemensamma elinköp från Pohjolan Voima.

1956 Katternö pekas ut som lämpligt ställt för transformatorstation.

1961 Ritningar uppgörs för det blivande ställverket.

1963 Katternöstationen tas i bruk den 5 december.

1964 Katternöbolagets första avtal med Pohjolan Voima undertecknas 6 mars.

1967 110-kilovoltsledning mellan Katternö och Jakobstad invigs 13 juni.

1974 Katternöbolaget blir 50 procent delägare i Perhönjoki Oy, som inleder den första vattenkraftsproduktionen i Kaitfors i Perho å som provdrift 1981.

1976 Katternöbolaget köper Herrfors Ab och blir därmed kraftproducent och eldistributör i egen regi – början till en utvecklingsresa som efter det nu fortsatt i 47 år.

De har Finlands nöjdaste kunder



Ulrika Eklöv, Katri Lehtola, Jonna Malinen-Källman och Maaria Tahiri jobbar inom kundbetjäningen. De svarar när kunderna ringar eller mejlar och sköter även back office-uppgifter som försäljning och fakturering.

Att Herrfors rankas högt i kundundersökningarna är inget nytt. Men nu är bolaget bäst i landet.

Riktiga människor, ett leende och en kundbetjäning som är lätt att nå. Svårare är det inte, säger Katri Lehtola, som sedan ett år tillbaka är teamledare för kundbetjäningen på Herrfors – ett gäng på tolv personer som åter visar att de vet vad de gör.

För fjärde året i rad hör Herrfors till topp tre i den nationella kundundersökningen Epsi Rating och i den nya upplagan slår man samtliga konkurrenter på fingrarna.

Katri Lehtola är stolt över sitt gäng, och hon berättar gärna hur man arbetar. Principen är att kunden genast ska få kontakt med en människa och att man ska få all service på samma ställe.

Hon påpekar också att kundbetjäningens goda rykte är ett resultat av långsiktigt arbete.

”Oavsett hur stressigt det är gäller det att fokusera på en kund i taget. Och jag är övertygad om att de som trivs med sitt arbete gör ett bättre jobb. Mår vi bra, mår också våra kunder bra.”

ATT ARBETA I kundbetjäningen är inte alltid så enkelt, speciellt inte med den turbulens som nu råder på energimarknaden. Fler än förr ringer för att fråga om framtiden, om priser och om sina egna avtal.

Även innan priserna började stiga märkte Herrfors kundbetjäning en ökning i antalet samtal. Jämfört med 2019 har samtalsmängden fördubblats.

”Vi har bra digitala tjänster och strävar hela tiden efter att utveckla dem, men våra kunder uppskattar att de kan ringa till oss och framför allt att de får prata med en riktig människa”, säger Katri Lehtola.

Bolagets slogan ”Liten men bättre” omfattar också kundbemötandet. Att kunderna är nöjda handlar inte bara om kundbetjäningen, utan också om Herrfors strategiska beslut om stabila priser och ett långsiktigt och målmedvetet arbete för att bygga goda kundrelationer.

Det handlar om hela kedjan, från dem som jobbar i kundbetjäningen till montörerna som är ute på fältet och träffar folk.

”Det är vi alla tillsammans som skapar vår image”, säger Katri Lehtola.

Det handlar också om de till synes små sakerna. Som att telefonnumret är det första du ser när du kommer in på företagets hemsida.

”Det lönar sig. Ibland ringer folk till oss även om de egentligen har ärende till ett annat företag. För att vi är så lätta att få tag på”, säger Ulrika Eklöv, som jobbat i kundbetjäningen i 35 år.

ALLA I TEAMET har fått ta del undersökningsresultaten och Ulrika Eklöv säger att det känns bra att ens arbete uppskattas.

En sak som både hon och Katri Lehtola är extra stolta över är de korta svarstider som kunderna möter – och förstås det faktum att man ligger betydligt bättre till än konkurrenterna i alla kategorier.

Epsi Rating

- Nationell kundundersökning som genomförs en gång per år.
- Den senaste undersökningen gjordes under perioden oktober–november 2022 och besvarades av 6063 elbolagskunder runt om i Finland.
- Kundnöjdheten anges på en skala mellan 0–100, där betyget 85 eller högre anger att kunderna är väldigt nöjda med servicen. Tio bolag har undersökts och Herrfors ligger i topp med 78,9 poäng.
- De områden som rankas högst hos Herrfors är kundlojalitet, företagets image och kvaliteten på produkterna samt att kunderna upplever att de får valuta för pengarna.

Källa: Epsi Rating

Utvecklingspotentialen ligger på den digitala sidan. Även om kunderna gärna ringer finns ett tryck på att kunna uträtta en allt större del av ärendena över nätet.

Katri Lehtola berättar att en app är under arbete som framöver ännu mera i detalj kommer att hjälpa kunderna att se hur de förbrukar energi och var de kan spara.

”Jag skulle också vilja se att mer av den data som samlas in ges till kunden, som ett mer värde. S-gruppens app är ett bra exempel, där kan man kolla allt från vilka tider man gör sina inköp och vad man köper till hur stor procent av inköpen som är inhemska och hur många plastpåsar man har köpt.”

”Också Spotify gör ett bra jobb i att årligen sammanställa vad man lyssnat på och vilken typ av lyssnare man är”, säger Katri Lehtola.

SONJA FINHOLM

Esse solkraftspark växer fram



På industriområdet i Esse sticker det just nu upp en massa pinnar ur marken. Senare i vår kommer totalt 1 834 solpaneler att monteras på ställningarna och i juni ska anläggningen börja producera energi.

”Det handlar om nejdens första – och största – solkraftspark, med en effekt på en megawatt”, berättar Ingvar Kulla, vd för Esse Elektro-Kraft, en av de tre aktörer som samarbetar kring det nygrundade företaget Esse Solar and Energy Park.

Med är också företaget Autocirc och Pedersöre kommun.

Satsningen på solkraft är enligt Ingvar Kulla ett sätt att komplettera tillgången på grön el utöver vindkraften. Dessutom passar solkraften bra in i helheten med vattenkraften, som i motsats till solenergi sällan ger speciellt mycket el under sommarmånaderna.

”Vi har länge varit nyfikna på solkraft. När Autocirc kom med i bilden och vi insåg att vi har gemensamma intressen, kunde vi snabbt på processen”, säger han.

För Autocirc handlar satsningen om att garantera till-

gången till grön el för verksamheten i den gamla möbelfabriken på samma område. Autocirc äger sedan par år tillbaka Erikssons Verkstad och sysslar i huvudsak med återvinning av gamla bildelar.

I den gamla möbelhallen fokuserar man på att återvinna bilbatterier. Målet är att skapa ett system för att lagra energi genom att omvandla gamla bilbatterier till en batteribank.

”Eftersom vi själva är en aktör inom energibranschen, är vi förstas måna om att även vår egen verksamhet ska fungera med grön el”, säger Kenneth Långbacka, operativ chef på Autocirc.

DEN EL SOM produceras kommer i första hand att matas in i Esse Elektro-Krafts elnät och förse Autocirc med energi, och ett eventuellt överskott säljs på energimarknaden.

Panelerna har köpts på nyckeln-i-handen-basis av leverantören Solnet. Till ytan är panelerna med en effekt på 545 watt aningen större än de som säljs till privatpersoner.

Tekniken är den senaste, vilket betyder att panelerna är dubbelsidiga och även kan ta

Nejdens första solkraftspark anläggs på industriområdet i Esse, alldeles intill Esse elstation och Autocircs återvinningsanläggning.

upp ljus som reflekteras från marken.

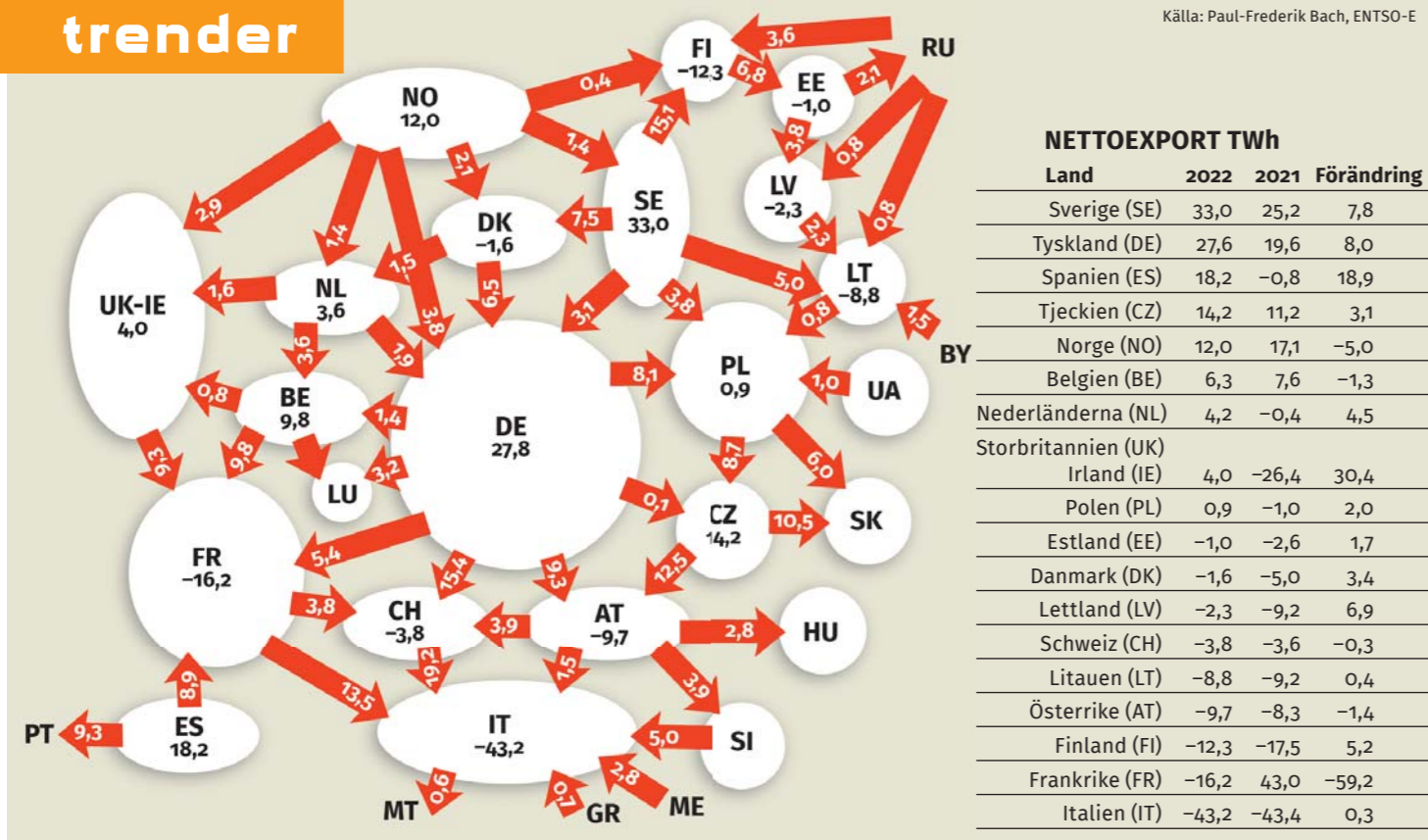
Solkraftsbolaget ägs till 45 procent vardera av Esse Elektro-Kraft och Autocirc, medan Pedersöre kommun står för 10 procent.

”Vi är gärna med och stöder omställningen till grön energi. Dessutom är solkraftsparken ett välkommet tillskott på industriområdet och passar bra in i vår målsättning att främja näringsverksamheten i kommunen”, säger Pedersöres ekonomi- och utvecklingsdirektör Kennet Nyman.

SONJA FINHOLM

Solcellsparken i siffror

- 1,4 hektar stort område.
- 1 834 solpaneler.
- 1 megawatts effekt.
- 1 miljon euros investering.



Dramatisk förändring av Europas elflöden

Mönstret för elflödena förändrades dramatiskt i Europa under 2022. Framöver måste det europeiska elnätet ha förmåga att klara väldigt olika flödesmönster.

ELNÄTET I ALLA Europas länder står i förbindelse med elnätet också i grannländerna, även om flaskhalsarna är många och överföringskapaciteten mellan länderna varierar stort.

I takt med att allt fler utlandsförbindelser byggs och kraftverk öppnas och stängs förändras också flödet av el mellan länderna, vilket bland annat påverkar elpriset och försörjningssäkerheten.

Under 2022 förändrades elflödena dramatiskt, visar en sammanställning av den danske elnestorn Paul-Frederik Bach, med ett förflutet bland annat som chef för elsystemet i Västdanmark.

Som pensionär upprätthåller han en innehållsrik sajt fullpropad med statistik om elproduktionen och elanvändningen i ett in-

ternationellt perspektiv, inklusive Finland.

Upptill ses hans sammanställning, baserad på data från de europeiska stamnätsoperatörernas europeiska organisation ENTSO-E.

DET MEST SLÄENDE är att Frankrike från storskalig nettoexportör av el, 43 TWh under 2021, i fjol gick till att vara nettoimportör av 16,2 TWh – en förändring på hela 59,2 TWh. Huvudsaklig anledning var att många av landets 57 kärnkraftsreaktorer under året stod stilla.

För överraskningar i motsatt avseende stod Storbritannien-Irland och Spanien, som båda vände nettoimport till nettoexport – en ökning i handelsstatistiken mellan åren på 30,4 TWh för Storbritan-

nien-Irland och med 18,9 TWh för Spanien.

Ett mått på förändringen är att Frankrike under 2021 var Europas största nettoexportör och under 2022 näststörsta nettoimportör (17:e av 18 länder), bara slaget av den kroniska stornettoimportören Italien.

Som sammanställningen visar var Sverige med 33 TWh under fjolåret Europas största ellexportör. 15,1 TWh av landets nettoexport gick till Finland. Men även Sverige var trots detta under perioder beroende av elimport.

Bland förklaringarna till den franska kärnkraftsnedgången finns enligt Paul-Frederik Bach det stora program ("Grand Carénage") för uppgradering av säkerheten och förlängning av reaktordriften

Enheten TWh står för terawattimmar. 1 TWh = 1 000 000 000 kWh. De länder som finns med i flödesschemat men inte i tabellen är Portugal (PT), Luxemburg (LU), Malta (MT), Grekland (GR), Montenegro (ME), Slovenien (SI), Ungern (HU), Slovakien (SK), Ukraina (UA), Belarus (BY) och Ryssland RU.

som inleddes 2014 och enligt plan ska avslutas 2025.

Till detta kommer att covid-pandemin försinkat mycket av det franska underhållsarbetet, att ogynnsamt väder i fjol gav komplikationer i nedkylningen av en del reaktorer och att tolv reaktorer släckts ner för närmare inspektion och åtgärder efter upptäckten av rösprickor försakade av korrosion.

Fjolårets utveckling illustrerar enligt Paul-Frederik Bach att det europeiska elnätet framöver måste ha förmåga att klara betydligt större variationer i flödesmönstren än tidigare.

SVENOLOF KARLSSON

Finland "riskområde" i EU:s vinterrapport

ENTSO-E:s vinterrapport inför den pågående vintern var med finländska ögon bekymmersam läsning. I alla de fyra scenarier som analyserades gällande elproduktionen klassificerades Finland som ett riskområde.

SÖDRA SVERIGE (elområdena SE3 och SE4) sticker ut allra mest i de scenarier som de europeiska systemoperatörernas organisation ENTSO-E den 1 december presenterade gällande elförsörjningen i Europa inför den nu pågående vintern (december-mars).

Sett till totalt installerad produktionskapacitet i förhållande till förväntad maximal elanvändning låg Skåne-regionen till och med sämst till av alla de 50 europeiska elområden som rapporten omfattar. Norrland stack ut åt andra hållet, med mest installerad kapacitet i förhållande till elanvändningen.

Men också Finland pekas ut, som kartan uppe till höger visar. Finland hör till de få elområden i Europa där elproduktionen från värmekraft och vattenkraft – det vill säga all planerbar kraft – sammantaget inte räcker till för att i alla lägen generera den el som behövs i områdena. Finland är med andra ord beroende också av oplanerbar elproduktion (som vindkraft) och import.

En annan iögonenfallande iakttagelse i rapporten är att brist på kol för kraftverken i Tyskland och Polen inte leder till risk för elbrist främst i de länderna, utan i Frankrike och – Sverige.

Alltså: Kolbrist i Tyskland ökar risken för elbrist i Sverige (vilket skulle drabba Finlands elimport från Sverige). Detta baserat på de elflöden som enligt simuleringarna uppstår i elsystemet i ett sådant läge.

DE FYRA SCENARIER som ENTSO-E-rapporten redovisar gäller normal efterfrågan, normal efterfrågan kombinerat med reserver som står utanför marknaden ("non-market resources"), ett

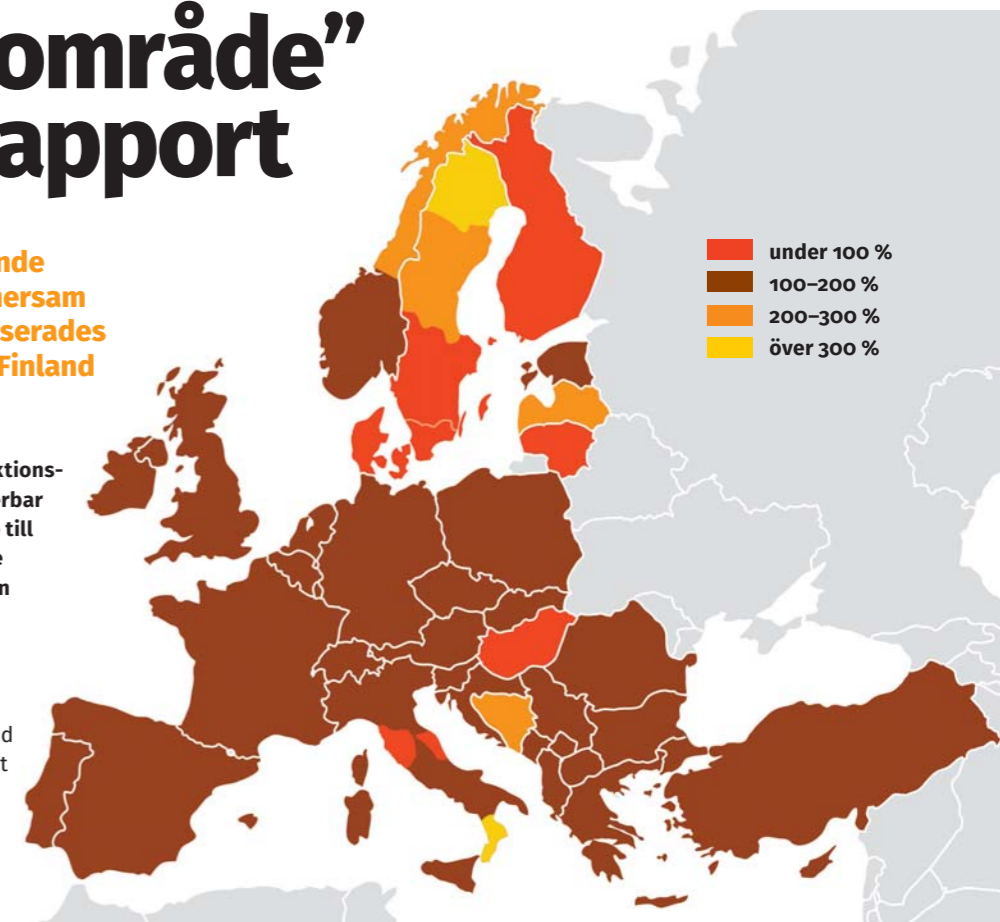
scenario med 5 procents reducerad efterfrågan och ett scenario där olika riskfaktorer samverkar ("combined sensitivity").

I vart och ett av de fyra scenarierna klassificeras Finland som riskområde, tillsammans med södra Sverige, Frankrike, Irland och Själland. Detta illustreras på bilden nere till höger.

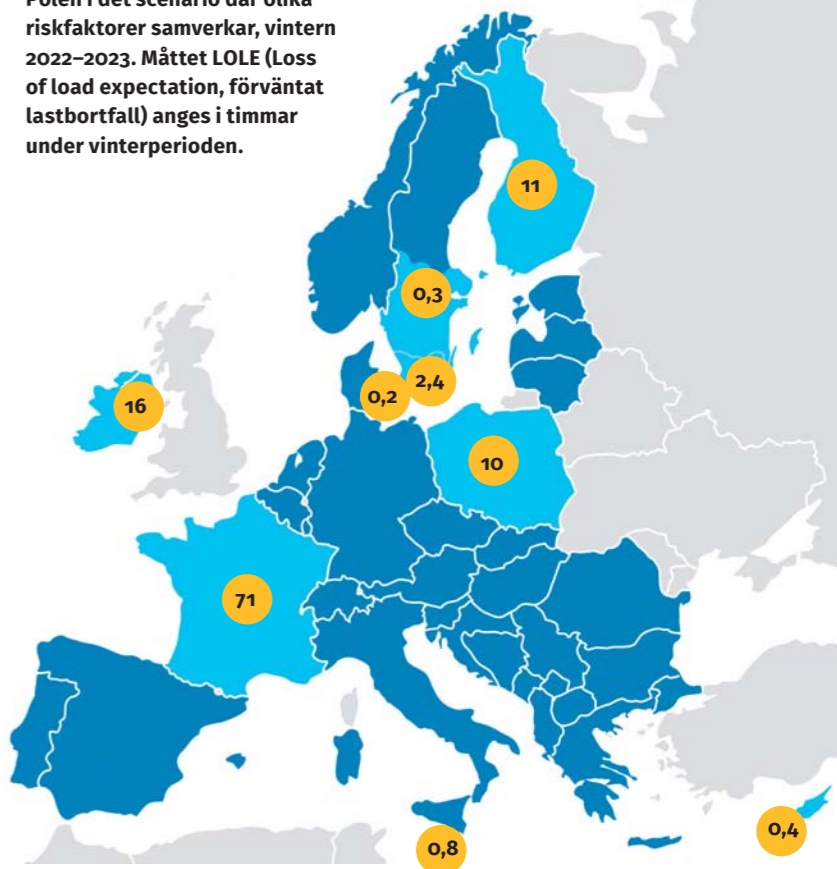
Utän att närmare analysera siffrorna kan noteras att Frankrike enligt scenarierna står inför de överlägset största utmaningarna (risk för effektbrist 9–71 timmar under vinterperioden) med Irland som god tvåa (9–16 timmar). Finland klarar sig bäst i scenariot med 5 procents reducerad efterfrågan (risk för effektbrist 0,02 timmar) och sämst när riskfaktorerna samverkar (10,99 timmar). Det är tredjesämst i Europa, plats 48 bland de 50 elområdena.

I början av februari kan konstateras att kallt väder pressade det finländska elsystemet under ett par decemberveckor, men att ovanligt varmt och blåsigt vinterväder efter det skonat elsystemet från allvarligare stresstester.

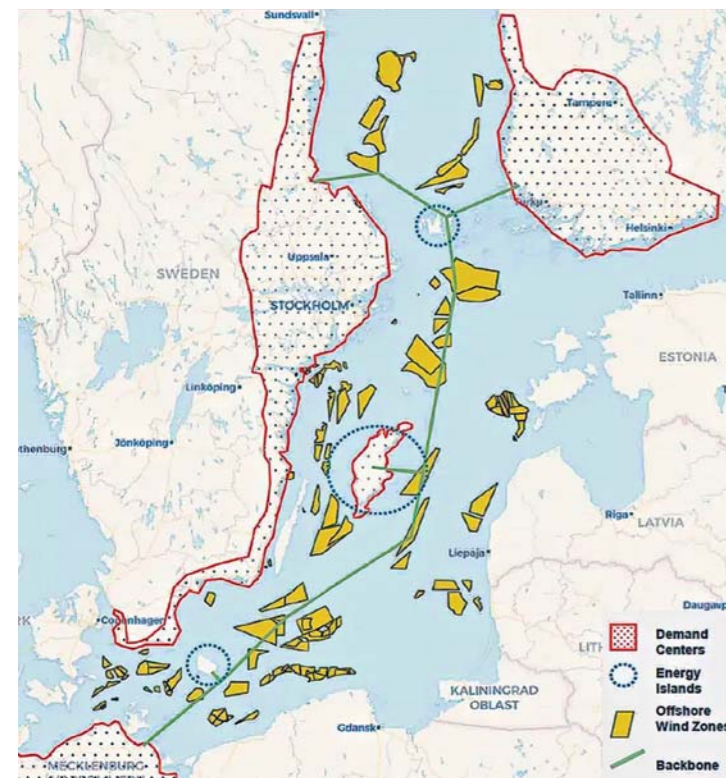
SVENOLOF KARLSSON



Risken för effektbrist är störst i Frankrike, Irland, Finland och Polen i det scenario där olika riskfaktorer samverkar, vintern 2022–2023. Måttet LOLE (Loss of load expectation, förväntat lastbortfall) anges i timmar under vinterperioden.



Östersjön på väg fyllas av vindkraftsparker?



Ur presentationsmaterialet för det föreslagna vätgasröret. Östersjön beskrivs ha gott om plats för storskalig vindkraft.

I **HÖSTNUMRET** av av den här tidningen 2021 berättades (i artikeln "Vätet det nya guldet?") första gången att EU-politikerna beslutit om enorma subventioner för vätgasprojekt. 430 miljarder euro – fem gånger mer än den finländska årliga statsbudgeten – ska ges i stöd för vätgasprojekt som syftar till att påskynda omställningen till ett EU med nollutsläpp av växthusgaser.

Bland andra näringsminister Mika Lintilä har förespråkat en rörledning runt Bottniska viken ner till Tyskland för transport av vätgas producerad i Finland till avnämare i andra länder. Enligt plan ska denna vätgas tillverkas i huvudsak med el producerad av havsvindkraft.

I december i fjol presenterades ett projekt för just en sådan storskalig rörledning av Gasgrid Finland och Nordion Energi, som är ansvariga för gasöverföringssystemen i Finland och Sverige, tillsammans med vindkraftskoncernen OX2 och Copenhagen Infrastructure Partners, specialiserat på infrastrukturer,

särskilt vindkraft. Tanken är att koppla ihop Finland, Åland, Sverige, Danmark och Tyskland, förklarar i det prospekt som presenterar projektet under namnet Baltic Sea Hydrogen Collector (BHC). Rörsystemet ska också kunna kopplas till de "energiöar" som är under projektering söderut i Östersjön.

Projektet marknadsförs med kartan här intill, som visar den tänkta dragningen av rörledningen och möjliga platser för havsvindkraftsparker och energiöar.

I prospektet framhålls att Östersjön har mycket goda förutsättningar för vindkraftsproduktion. De pressmeddelanden som publicerats går inte in på frågan om eventuella miljöeffekter i Östersjön – av miljöorganisationer ofta beskriven som världens känsligaste hav.

EU aviserar radikal elmarknadsreform

DEN 23 JANUARI kallade EU-kommissionen till offentligt samråd om en reform av EU:s elmarknad. Enligt kommissionen har systemet hittills uppvisat "vissa brister", till exempel genom att de höga och volatila elpriserna har "skjutit över den ekonomiska bördan på slutkonsumenterna".

Kommissionen efterlyste samtidigt svar på en rad riktade frågor, men bara fram till den 13 februari. Ett lagstiftningsförslag har förebådats före slutet av mars.

Mats Nilsson, docent i miljöekonomi, känd för den här tidningens läsare, välkomnar en diskussion i frågan om "något så stort som framtidens elmarknadsdesign". Man hans kritik i fråga om kommissionens verklighetsbeskrivning är hård.

Till exempel framför kommissionen "utan erfarenhetsmässig bevisning" att ökad mängd förnybart "är kritiskt för att få skäliga priser". Kommissionen hävdar också att

"mer förnybar produktion ökar EU:s leveranssäkerhet".

"Det argumentet strider mot vad vi sett empiriskt av priser och systemkostnader på marknader som försökt att gå den vägen (läs Kalifornien, Tyskland och Danmark, för att nämna några exempel). Tyskland har en i förhållande till sina efterfrågetoppar mycket stor andel installerad effekt sol- och vindkraft. Det är dock mycket svårt att förstå att det ökat leveranssäkerheten. Tyskland öppnar nu i stället kolgruvor för att klara elförsörjningen."

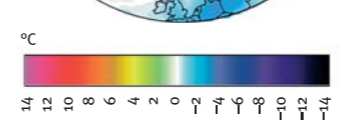
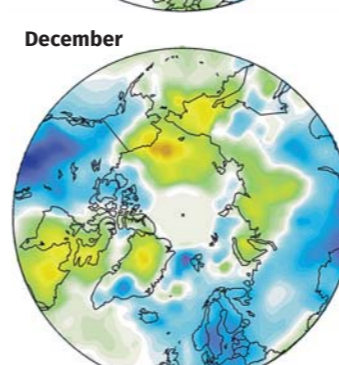
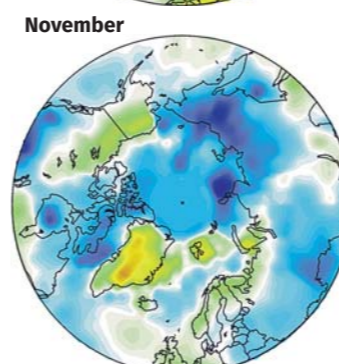
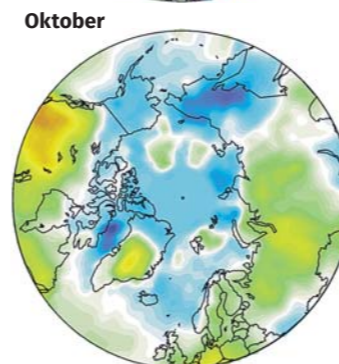
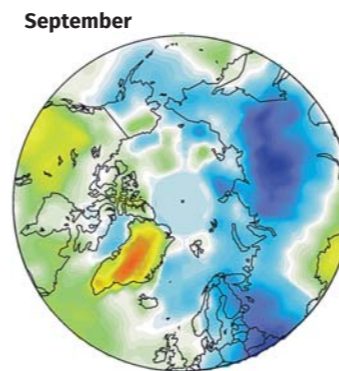
Mats Nilsson håller heller inte med om kommissionens påstående att intäktstaket i EU har haft önskad effekt och ser "något väldigt politiskt osunt i att låta förnybart lobbyen och Tyskland så uppenbart färga en konsultation om en så viktig sak som framtidens kraftsystem". Han hänvisar till att Tysklands Energiewende "är en klimat-



Mer förnybar produktion ökar EU:s leveranssäkerhet".
Mats Nilsson håller inte med om EU:s verklighetsbeskrivning.
 kostnads- och leveranssäkerhetsmässig katastrof." I fråga om teknologival har EU-kommissionen "självcensurerat sig så till den milda grad att kärnkraft nämns en gång och carbon capture and storage (CCS) inte en enda gång. Förnybart nämns å andra sidan hela 65 gånger i det 27-sidiga dokumentet", kommenterar Mats Nilsson.
 EU flaggar med denna remiss en beredskap att montera ned den europeiska elmarknaden, tillägger han, och bedömer sannolikheten för att Europas elkunder i framtiden får genomsnittligt högre elräkningar, om EU driver igenom denna linje, "till i stort sett 100 procent".

Tobias Wahlqvist

Kallt och varmt



Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleverantören GISS. Kloten visar månadens medelavvikelse från medeltalet 2012–2021. Meteorologiska institutet i Finland använder referensvärdet för 1991–2020.

♦ Efter att augusti 2022 som genomsnitt varit rekordvarmt i en del av Finland blev september en ovanligt kall månad. Till exempel nådde septembertemperaturen inte en enda gång över 20 grader någonstans i landet – närmast var Raseborg med 19,5 grader den 6 september.

Kylan återspeglas också i statistiken för åskväder. Bara 57 markblixnar registrerades, medan det historiska genomsnittet är 4 400. Som jämförelse var markblixnarna fler i oktober, 129, i samband med ett kraftigt system av åskskurar den 16–17 oktober.

Lägsta septembertemperaturen, -7,5 grader, uppmättes på Ylivieska flygplats den 8 september. Höstens första snö föll den 30 september i Kajana.

Oktober var cirka två grader varmare än genomsnittligt i så gott som hela landet. Högsta månadstemperaturen, 15,8 grader, noterades vid Malm flygfält i Helsingfors, månadens lägsta, -14,4 grader, i Kittilä.

Även november var på de flesta håll något varmare än långtidsmedelvärdet med 15,1 grader i Jomala och -2,6 grader i Sodankylä som extremvärden. I slutet av månaden fanns ett snötäcke i största delen av landet.

December var kallare än genomsnittligt, särskilt i västra Finland, med månadslägsta -34,2 grader i Utsjoki Kevo och månadshögsta +7,0 grader i Kumlinge. Största delen av landet var snötäckt under hela månaden.

Sammantaget var hösten 0,1–1 grader varmare än jämförelsevärdet i största delen av landet och nederbördsmängderna under genomsnittet.

Enligt Meteorologiska institutets statistik var Finlands medeltemperatur i fjol cirka 3,8 grader, vilket är 0,9 grader över långtidsmedelvärdet för perioden 1991–2020.

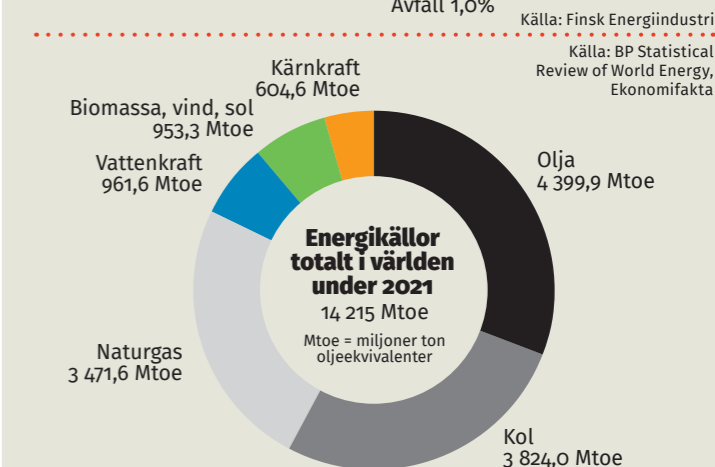
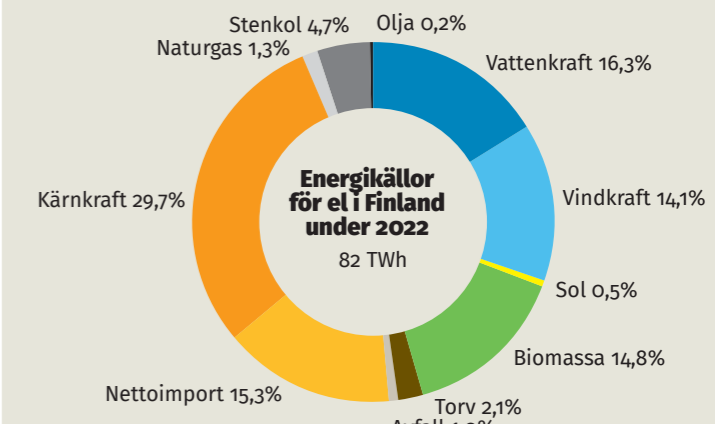
Januari 2023 blev ovanligt varmt, i en stor del av landet 2–5 grader varmare än under referensperioden. Varmast, 8,2 grader, var det i Vasa den 25 januari. I slutet av januari hade snön smält bort på Åland och i en stor del av Egentliga Finland och i Nylands kustområde.

På en del håll i världen var januari däremot ovanligt kall. Enligt satellitobservationer (databasen UAH) var medeltemperaturen för januari 2023 globalt -0,04 grader under trettioårsmedeltalet 1991–2020.

gissa kurvan

Minskad elanvändning i Finland

♦ Användningen av el minskade i Finland i fjol med betydande 6 procent, från 87 TWh (terawattimmar) under 2021 till 82 TWh under 2022, vilket i hög grad var resultat av aktivt energisparande hos finländarna. Sett till energikällor var kärnkraften störst med en andel av 29,7 % av den använda elen med vattenkraft (16,3 %), biomassa (14,8 %) och vindkraft (14,1 %) närmast i ordningen. Stenkolens andel var nere på 4,7 % och torvens på 2,1 %. 15,3 % av elen utgjordes av nettoimport, att jämföra med 20,4 % under 2021.



Fossilt ökar mer än förnybart

♦ De fossila bränslena fortsätter att dominera världen, sett till den totala energianvändningen. Under 2021 var oljans andel i den globala statistiken 31 %, kolets 27 % och naturgasens 24,4 %. Biomassan, vinden och solen stod sammanräknat för 6,7 %, vattenkraften för 6,8 % och kärnkraften för 4,3 %. Tio år tillbaka i tiden, 2011, stod de fossila bränslena för 87,2 % av energianvändningen, vattenkraften för 6,4 % och övriga förnybara energikällor för 1,6 %. Trots att de förnybara energikällorna under perioden 2011–2021 ökat sin andel, hade de i absoluta siffror ökat mindre (928 Mtoe) än de fossila bränslena (ökning 1 007 Mtoe).



Federal Bureau of Prisons, Warren, Ohio



Arvo Halberg, 26 år, fotograferad av amerikansk polis.

Gus Hall

Ingen finskspråkig politiker lär vara så berömd utanför Finland som Gus Hall. I fyrtio år ledde denna släkting till Vihtori Kosola USA:s kommunistparti.

Den 24 augusti 1895 firades bröllop på Hantula gård i Lappo. Brudgummen var dräng- en på gården, Matti Halberg (Hallberg, Halperi), bruden var pigan på den närliggande Ala- saari gård, Sanna Hautakangas. Bröllopet brådskade, då bruden redan var gravid i sju månader.

Kort efter barnets födelse drog Matti som många andra ortsbor i väg till Amerika. Sannolikt sökte han upp sin far, Kustaa, som hade emigrerat tre år tidigare och bosatt sig i ett av de stora gruvdistrikten i Minnesota, målet för tiotusentals österbottningar vid denna tid.

I något skede åkte Matti tillbaka till Lappo, men återvände till Amerika i november 1903. Ett år senare följde Sanna efter. Bland de nio barn som sedan föddes i familjen fanns Kustaa Arvo, denna berättelses huvudperson, född 1910.

Familjen bosatte sig i Virginia i samma gruvdistrikt som Matti lärt känna tidigare. Av stadens 6 000 invånare var över en femtedel födda i Finland.

En närliggande finskspråkig stad var Cherry, av de första in-

byggarna ursprungligen döpt till Alavus. Här fanns en idrottsförening Reipas, som Mattis och Sannas pojkar var aktiva i.

Hemma läste familjen Halberg Työmies och skrattade åt skämten i Lapatossu. Ett antal av syskonen upprätthöll en blåsorkester de kallade Kaiku.

EN VIKTIG HÄNDELSE i Minnesotas gruvdistrikt 1907 var en omfattande gruvstrejk som efter hundratals olyckor på kort tid hade kostat 77 finländare livet. Strejken blev känd som "the Finn Strike" — en av strejkledarna var Matt Halberg.

Som effekt av strejken förvägrades inte bara han utan även 1 200 andra finländare arbeta vidare i gruvorna. Många försökte sig på jordbruk, utan större framgång i de svårbearbetade jordarna. I den här miljön hade socialistiska idéer lätt att få genomslag. Bland annat grundades Industrial Workers of the World (IWW), med inemot tiotusen amerikafinländare som medlemmar, bland dem Matti och Sanna Halberg. 1919 grundades USA:s kommunistiska

parti, CPUSA (*Communist Party USA*), troget mot Moskva.

Arvo Halberg stack ut genom sin kaxighet och för att han, olikt syskonen, hellre sökte sig till engelskspråkiga miljöer än finska. Sjutton år gammal blev han 1927 medlem i det amerikanska kommunistpartiet och inledde senare studier vid partiets ungdomsskola i Cleveland. När den stora depressionen slog till 1929 var han redan en fullfjädrad kommunistisk aktivist.

Nära Arvo stod uppenbart storebrodern Urho, som liksom tusentals andra amerikafinländare emigrerade till Sovjetunionen i trettiotalets början. Urho överlevde Stalins utrensningar, bosatte sig i den karelska sovjetrepubliken och ska som soldat i röda armén ha dödats under ett tyskt bombanfall.

ARVO HALBERGS politiska skolning fortsatte 1931–1932 vid Lenininstitutet i Moskva, dit han uppenbarligen handplockades av Aino Kuusinen, hustru till Otto Wille Kuusinen, i den kommunistiska internationals tjänt.

Utbildningen i Lenininstitutet har av studiekamrater beskrivits som mycket teori och lite praktik, dock med vapenövningar och träning i sabotage.

Tillbaka i USA inledde Arvo Halberg på allvar sin karriär i kommunistpartiet. Organisering av strejker var en central uppgift, vilket bland annat renderade honom ett halvårigt fängelsestraff efter våldshandlingar i Minneapolis.

Åter på fri fot flyttade han 1935 till Ohio, började kalla sig Gus Hall (efter Arvo Kustaa Halberg) och gifte sig med Elizabeth Turner, av ungersk härkomst. Två barn, Barbara och Arvo, föddes i äktenskapet, som varade 65 år. Vid trettiotalets slut hade Gus Hall nått positionen som kommunistledare i Cleveland.

Under andra världskriget tjänstgjorde Gus Hall som maskinisthjälpkarl i flottan och stationerades i Guam i Stilla havet. Hemma igen valdes han in i det amerikanska kommunistpartiets centralkommitté.

I denna position är det inte

förvånande att Gus Hall hade ögonen på sig från myndighets-håll. 1949 åtalades han tillsammans med tio andra amerikanska kommunistledare baserat på en lag, Smith Act, som förbjöd politiskt arbete som syftade till att omstörta samhället med våld.

Vid den berömda rättegång som följde fann juryn alla elva vara skyldiga, utan skarpa bevis. Domen för Gus Hall blev fem års fängelse.

Det säger något om stämningens läge att även fem av försvarsadvokaterna fick fängelsestraff för trots mot domstol. När domaren meddelade denna dom, ska Gus Hall högljutt ha förklarat: "I've heard more law in a kangaroo court." Lagligheten var större i en skendomstol.

Åtta år senare, 1957, upphävde USA:s högsta domstol domen med argumentet att åtal bara kunde väckas baserat på gärningar, inte på övertygelser.

Femårsstraffet för Gus Hall hade vid det laget förlängts till åtta år. Kommunistpartiet hade planerat att fyra av de dömda — under överklagandeprocessen, när de var fria mot borgen — skulle gå under jorden och leda partiet från olika gömställen. Gus Hall var en av de fyra, men greps snart i Mexico City på väg mot Moskva.

EFTER FÄNGELSEVISTELSEN inledde Gus Hall en kampanj för att ersätta den sittande generalsekreteraren i kommunistpartiet, Eugene Dennis. Bland annat beskyllde Hall sin rival för feighet genom att denne inte hade velat avvika från sitt straff 1951.

Gus Hall vann valet och skulle komma att lämna generalsekreterarposten först kort före sin död i oktober 2000.

Att i över fyrtio år leda ett politiskt parti får sägas vara ganska unikt, även i fråga om ett kommunistparti. Bland annat var Gus Hall partiets kandidat i fyra presidentval, 1972, 1976, 1980 och 1984, de två sista gångerna med den berömda medborgarrättsaktivisten Angela Davies som vicepresidentkandidat.

Valframgångarna blev obe-



Fred W. McDarrah/MUUS Collection/Getty Images

Bettmann Archive/Getty Images



Antikrigsmarsch i New York i november 1971. Bakom banderollen Gus Hall, till vänster om honom hans kollega i kommunistpartiets ledning Arnold Johnson, med släktrötter i Sverige.

Gus Hall, presidentkandidat, med vicepresidentkandidaten Angela Davies.

tydliga. Som mest fick Gus Hall 58 709 röster (1976), färre än den arga konkurrenten Socialist Workers Party, med trotskistisk bakgrund.

Redan i tonåren ska Gus Hall ha beskrivit Lenins *Imperialism som kapitalismens högsta stadium* som sin favoritbok och Lenins lärör blev han trogen livet ut. Följdriktigt tilldelades han Leninorden, den högst rankade i Sovjetunionen.

Åsikterna om Gus Halls person varierar. Hans sociala talang och politiska skicklighet

betonas, vid möten hälsade han på alla och mindes deras namn. Men han beskrivs också som nedlåtande och antiintellektuell. Enligt en karakteristik var han självcentrerad och blev med åren allt mer imponerad av sin egen betydelse.

Ett exempel gavs i samband med ett Moskvabesök 1966. Han gjorde affär av att han trots sin förstaklassbiljett serverades bara ekonomiklassmat. När han på flygplatsen inte möttes av sin sovjetiska motsvarighet Leonid Brezjnev, utan av två an-

dra medlemmar i politbyrån, ska Gus Hall ha varit så förtörnad att han övervägt att resa hem i förtid.

INFÖR MOSKVABESÖKET tillbringade Gus Hall tre dagar i Finland, hans första besök i föräldrarnas hemland.

Mitt under ett möte i kommunistpartiets högkvarter i Helsingfors ankom ett telefonsamtal till Gus Hall. I Lappo hade man kvällen innan sett den amerikanska gästen i tv-nyheterna och ville enträget få

kontakt med den berömda släktingen.

Det blev ett långt samtal. Gus Hall fick höra att han var påtagligt lik sin farfar Kustaa Halperi. Släktingarna var nu angelägna om att få träffa Gus också på hemmaplan i Lappo.

Anna-Liisa Hyvönen, partiets internationella sekreterare, kunde berätta att Gus Hall blivit så tagen av samtalet att han inte genast ville återvända till mötesrummet. "Jag behöver för en stund få vara Kustaa Halperi", hade han förklarat.

Fler besök i Finland skulle det inte bli för Gus Hall.

Slutskedet av hans liv färgades av ett uppseendeväckande avslöjande. Hans två mest betrodda kollegor i partiet, bröderna Morris och Jack Childs, visade sig inte bara ha varit sovjetiska agenter, utan även FBI-agenter. Under 25 långa år, från 1958 till 1982, informerade de detaljerat FBI om vad som hände i Gus Halls parti.

Bröderna Childs var dessutom de enda som kände till att stora pengar, 28 miljoner dollar, genom åren betalades ut till Gus Hall personligen från det sovjetiska kommunistpartiet. Med stöd av dessa pengar kunde Gus Hall styra sitt parti som han ville. En inte obetydlig del av pengarna gick till att finansiera hans egna, ibland extravaganta vanor.

SVENOLOF KARLSSON

Viktigaste källa är Tuomas Savonens doktorsavhandling om Gus Hall: *Minnesota, Moscow, Manhattan*.

Exempel på Gus Halls släktingar

Vihtori Kosola, bonde, politiker, var fjärde kusin med Gus Hall.

Marissa Mayer, vd för Yahoo, morfar var femte kusin med Gus Hall.

Lisa Niemi, amerikansk skådespelare och dansare, farfar var femte kusin med Gus Hall.

Pamela Anderson, fotomodell och skådespelare, farfars mor var sjunde kusin med Gus Hall.

Jean Sibelius, kompositör, var nionde kusin med Gus Halls farfars mor.

Viljo Revell, arkitekt, var nionde kusin med Gus Halls farfars mor.

Johan Ludvig Runeberg, nationalskald, var nionde kusin med Gus Halls morfars mormor.

Tauno Palo (Brännäs), skådespelare och sångare, var elfte kusin med Gus Halls farfar.

Sanna Marin, statsminister, är tolfte kusin med Gus Hall.

Jussi Halla-aho, lingvist och politiker, morfar var tolfte kusin med Gus Hall.



Vihtori Kosola, Marissa Mayer, Lisa Niemi, Pamela Anderson, Jean Sibelius



Viljo Revell, Johan L. Runeberg, Tauno Palo, Sanna Marin, Jussi Halla-aho

Ulf-Peter Granö har bistått med släkttuppgifterna i artikeln. Hans hobby är att utreda släktskapsförhållanden med hjälp av olika släktdatabaser. Han nås på ulf-peter.grano@live.se.



Utterns återkomst

Uttrar i Lappfors vid Esse å.

Den gulliga uttern är tillbaka. I verkligheten är den ett veritabelt rovdjur som opportunistiskt äter vad som står till buds.

Som jag tidigare skrivit i denna tidning går det fenomenalt bra för nästan samtliga däggdjur i Finland. Trenden är mycket positiv och många arter har under relativt kort period gått från utrotningshotade till livskraftiga. I denna artikelserie har vi nu kommit fram till min personliga favorit, nämligen uttern.

För oss som lever och bor i närheten av de österbottniska åarna i Katternötidningens kärnområde är uttern ingen nyhet. I mitt hemmavatten, Esse å, fanns det uttrar redan på 1980-talet och från och med nittioalet har populationen i ån varit oerhört stark.

De allra senaste åren har uttern ökat markant också på andra ställen. Jag har fått många telefonsamtal av morgonpigga semesterfirare som sett uttrar både långt ute till havs och i den österbottniska skärgården.

Många blir också fundersamma när de hittar utterspår längs ett litet skogsdike långt upp i skogen. Uttern är dock inte alls beroende av stora vattendrag, utan rör sig obehindrat långa sträckor längs små skogsdiken och till och med längs skogsbilvägar.

I TAKT MED att utterstammen ökat har vi också fått lära oss nya saker om detta lekfulla mårddjur. Att uttern utslutande skulle livnära sig på fisk, som gamla

skolböcker lär oss, är en seglivad myt.

Till exempel är grodor vintertid stapelföda för många uttrar. Uttern dyker ner i vattnet och gräver upp de övervintrande, köldstela och lättfångade grodorna ur den mjuka dyn.

Den i mångas ögon "gulliga" och "sympatiska" uttern är också ett veritabelt rovdjur och en opportunist som tar den föda som står till buds. Under mina utterspårningar har jag till exempel sett när uttern rövar ägg och fågelungar, äter kattmat från husterrasser, besöker rävtälar och mumsar i sig slaktrester som jägarna lämnat utanför sina slakthus.

I Esse å har också observerats hur uttern fångat en dykande strömstare i en isfri fors vintertid.



Ola Jennersten/TT Bild

Utter fiskar i Dalälven i Sverige.

Personligen tror jag att den stora utterstammen lokalt kan vara en betydande orsak till att många sjöfåglar minskat i antal. Inga vetenskapliga undersökningar om utterpredationen har ännu gjorts, men mina egna och andras observationer tyder på att uttrarna ställvis kan plundra och tömma en hel skrattnäskoloni på relativt kort tid.

UTTERN HAR VÄLDIGT få fiender i naturen. Det var säkert en ovanlighet när jag vid en spårning en gång såg en kungsrör ta en utter som intet ont anande korsade en istäckt sjö.

Däremot har uttern inget trafikvett. Många uttrar blir överkörda. En del uttrar drunknar i fiskeredskap och speciellt små och utsultna årsungar kan

tränga sig in i och dödas i lagliga minkfällor. Allt detta tycks dock inte påverka populationen, som alltså fortsätter att öka.

Uttern är en enstöring och starkt revirhävdande. Detta innebär att till exempel i Esse å, där alla revir redan är upptagna, tvingas tillkommande uttrar söka nya och kanske sämre revir på lite oväntade platser.

Den kraftigt utbyggda Esse å med hela sju vattenkraftverk hyser en av Finlands starkaste och mest livskraftigaste utterpopulationer, vilket visar att uttern inte hotas av vattenkraften. Så länge ån är fiskrik och ett antal outbyggda forsar finns kvar för uttern att fiska i vintertid fortsätter uttern att stortrivas.

SOM I SÅ många andra fall så hänger den finländska och europeiska lagstiftningen inte alls med när en djurart ökar så kraftigt som uttern gjort.

Visserligen har uttern gått från utrotningshotad till livskraftig (LC) enligt den senaste hotklassificeringen. Uttern är dock fortsättningsvis totalt fridlyst och enligt jaktlagen en anmälningspliktig viltart.

Den som hittar en död utter ska fortsättningsvis enligt jaktlagen utan dröjsmål anmäla om saken till Finlands viltcentral. Enbart inom mitt område i Pedersörenejden torde det årligen hittas 5–10 döda uttrar, och den största delen av dessa anmäls aldrig.

Uttern finns ännu också med i EU:s habitatsdirektiv bilaga IV över de arter som kräver särskilt skydd. Detta innebär att vid större byggprojekt i närheten av vatten ska utterförekomsten alltid utredas. Hitas något stengryt, någon rotvälta eller hållighet som uttern besökt tolkas detta som en rast- och förökningsplats för arten och därmed är den platsen strikt skyddad.

Uttern, som håller sig med kanske tiotals alternativa hålligheter, skrattar säkert åt dylika märkliga EU-bestämmelser. Jag som naturinventerare tackar och tar emot. Att följa utterspåret på vårvinterisen är nämligen det mest givande och intressanta arbete jag kan tänka mig.

MATTIAS KANCKOS

Självförsörjning i ett självständigt land

Scott Bauer/United States Department of Agriculture

Min stora dröm i tjuogaårsåldern var att flytta ut mitt i naturen, leva oberoende av det moderna samhället och själv skaffa all mat direkt ur naturen.

Den drömmen har också delvis blivit förverkligad, även om familj, intressanta naturjobb och en större insikt medfört att drömmen modifierats. Fortsättningsvis är två frysbboxar hemma fyllda med bär, viltkött och egenfångad fisk.

Många skulle nog också hävda att vi fortsättningsvis bor mitt i skogen, även om jag själv tycker det är onödigt centralt i byn.

När medborgarna i Europa uppmanas ha beredskap att klara av en 72 timmar lång störning i samhällsfunktionerna, är jag övertygad om att vår familj skulle klara sig utan hjälp utifrån i 72 dagar.

Samtidigt, trots att självförsörjning och självhushållning fått ett rejält uppsving i och med coronapandemin och kriget i Ukraina, är min slutsats dock att ett fåtal extrema självhushållare inte kan göra ett helt samhälle mera självförsörjande och hållbart.

Att många har ett eget litet potatisland i trädgården är jättetrevligt och bra på alla sätt. Men tyvärr räcker det inte särskilt långt.

LÄRDOMEN AV DEN senaste tidens händelser är att ett självständigt land måste vara självförsörjande på basförnödenheter som el, värme och mat. Det viktiga är att samhället är självförsörjande, inte nödvändigtvis att varje enskild medborgare är det.

Vad gäller elproduktionen är utvecklingen i Finland nu positiv. Vi beräknas inom några få år vara närmast självförsörjande på el.

Att vårt land är glest befolkat, något som i tid och otid beskrivs som ett jätteproblem, framstår nu i stället som ett trumfkort när det kommer till nya investeringar i utrymme- och vindkraft och solpaneler.

Min familj och mitt företag har i



alla tider köpt den blygsamma mängd el vi konsumerar från det lokala elbolaget, vars elproduktion till betydande del är lokalt producerad och fossilfri.

Även om jag aldrig funderat på att byta elbolag så är jag i dessa tider speciellt glad över mitt ibland ifrågasatta val. När man på annat håll kämpar med skyhöga elräkningar, så har det lokala elbolaget höjt elpriset bara måttligt.

Min åsikt har alltid varit att basförnödenheter såsom el och mat ska produceras hållbart och lokalt. I mina val som konsument

Potatis (Solanum tuberosum), stapelföda i hela världen, odlas sedan 8 000 år i Sydamerika. En egen potatistäppa är bra att ha, men räcker inte särskilt långt försörjningsmässigt.

har detta alltid väglett mig. Ett självständigt land ska vara självförsörjande.

MATTIAS KANCKOS



Det nya pumpsystemet underlättar sjöregleringen, säger Markus Päivärinta

Haapajärvi får snart nytt liv

◆ VETELIN ENERGIA

Ett restaureringsprojekt har startat för att återställa sjön Haapajärvi. Under de senaste åren har sjön vuxit igen allt mer, vilket försvårat livsmiljön både för fåglar och fiskar. Nu hoppas man att den biologiska mångfalden ska återställas och att sjön på nytt ska bli ett populärt rekreationsområde.

Planen är att höja vattennivån med en meter, bland annat med hjälp av en ny pumpstationer med totalt nio olika pumpstationer. För installationen står Vetelin Energia.

"Vår andel handlar om att dra matning och fixa anslutningar till pumparna, totalt cirka fyra kilometer ny kabel. Samtidigt passar vi på att lägga ner en jordkabel i området", säger driftchef Markus Päivärinta.

Det nya pumpsystemet kommer att underlätta regleringen både av Haapajärvi och den konstgjorda sjön Patana, vilket minskar risken för översvämningar längs Perho å. I projektet ingår även att höja den intilliggande Haapalantie samt ny dränering och översvämningsskydd i form av diken och vallar. I ett senare skede ska sjön även muddras och förses med en bottendamm.

Restaureringen beräknas ta tre år och prislappen ligger på cirka tre miljoner euro. Projektet leds av Södra Österbottens närings-, trafik- och miljöcentral och sker i samarbete med kommunen och lokala markägare.

Elverkets historia nu inom två pärmar

◆ KRONOBY ELVERK

Nu finns historien om Kronoby Elverk dokumenterad i bokform. För den 170-sidiga berättelsen *På nätverkets villkor* står författaren och docenten Henry Nygård. Här kan man läsa om allt från hur kronobyborna fick tillgång till elektriskt ljus i början på förra seklet till dagens allt snabbare tekniska utveckling. Även den så kallade elstriden och svängarna i bolagiseringen finns beskrivna.

Vd Fredrik Näse säger att det känns bra att ha den hundraåriga historien dokumenterad:

"Det hjälper oss att komma ihåg hur långt vi faktiskt kommit. I dag är det en självklarhet att det finns el i vägguttaget, men så har det inte alltid varit. Det är också skrämmande att konstatera att situationen för hundra år sedan påminner en hel del om läget just nu med hotande elbrist och svårigheten att få tag på komponenter. Precis så var det också när elnätet började byggas ut", säger han.

Boken finns tillgänglig bland annat på biblioteken i Kronoby.



Historiken *På Nätverkets villkor – Eldistribution i Kronoby under 100 år* har skrivits av Henry Nygård.



Safegrids felindikatorer kan monteras både på luftlinjer och jordkablarna.

Ny apparat varnar för fallande träd

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

Den teknik som varnar för fallande trädgrenar längs ellinjer blir allt bättre. Esse Elektro-Kraft har investerat i nio felindikatorer som under våren ska monteras längs Porkholmlinjen mellan Kortessjärvi och Purmo.

Systemet mäter magnetfälten runt linjerna och alarmerar om en trädgren eller något annat närmar sig ledningen. På det sättet får man en chans att i förväg förhindra att grenen faller ner över linjen och orsakar ett avbrott. Systemet varnar även för andra risker som spruckna isolatorer i stolparna eller begynnande jordkabelfel.

"Det här är intressant teknik som jag tror att vi kan ha stor nytta av. Området där vi testar ligger långt borta, är tätbevuxet och har få invånare, och våra montörer är sällan i närheten", säger vd Ingvar Kulla.

Mätarna placeras ut längs linjen med tre till tio kilometers mellanrum och informationen skickas till leverantörens dataserver, där den analyseras. Tanken är att man ska kunna lokalisera felet inom en marginal på hundra meter.

"Systemet är integrerat med våra egna övervakningssystem. Om något är på gång får vi ett varningsmeddelande, eller så kan vi själva logga in och följa med läget. Systemet bygger på AI, och ju mera data som finns, desto bättre blir AI:n på att analysera informationen", säger utvecklingschef Simon Kanckos.

Motsvarade felindikatorer finns redan i bruk hos många elbolag. De mätare som Esse Elektro-Kraft avser testa kommer från tillverkaren Safegrid. Mätare för både luftlinjer och jordkablarna är beställda.

LED-lampor sprider nytt ljus över Nykarleby

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

Genom att byta ut gamla kvicksilverarmaturer till moderna LED-lampor siktar Nykarleby stad på en rejäl inbesparing. Staden har i år reserverat över 200 000 euro i budgeten för att förnya belysningen både i centrum och på landsbygden.

"Målsättningen är att spara in 5–10 procent på elförbrukningen. De äldsta kvicksilverlamporna har en effekt på 250 watt, medan de allra snålaste nya LED-lamporna bara drar 30 watt", säger Kim Blomqvist, som är chef för kommunaltekniken.

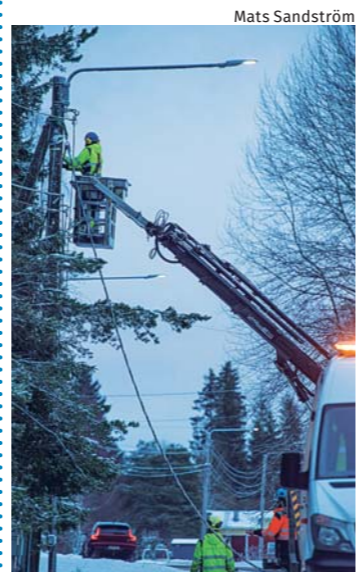
Dessutom blir det betydligt ljusare.

"Vi brukar skoja om att ljuset från de gamla kvicksilverlamporna knappt når ner till marken, så det blir en rejäl förbättring även ur den synvinkeln."

Vägbelysningen ägs av staden, medan Nykarleby Kraftverk har hand om underhållet och driften. Pengarna räcker till cirka 400 lampor, och arbetet har redan kommit i gång.

"De flesta av lamporna i centrum börjar vara utbytta och vi har även moderniserat en del av belysningen längs gångvägarna", säger driftchef Markus Backlund på Nykarleby Kraftverk.

I det här skedet prioriteras armaturerna, men på vissa håll byts även stolparna ut.



Vägbelysningen i Nykarleby förnyas.



Vattenkraftverket vid Kattilakoski har renoverats och utrustats med ny teknik.

Vattenkraften flödar åter i Kattilakoski

◆ HERRFORS

Vattenkraftverket i Kattilakoski är tillbaka i produktion efter en omfattande renovering. Utrustningen från sent 1970-tal har bytts ut till modern teknik och tanken är att kraftverket nu ska hålla i minst 40 år till.

"Så här långt ser det bra ut. Kraftverket är i full gång och sedan nystarten i somras har vi bara behövt göra mindre justeringar i automationen, vilket är vanligt i samband med så här stora projekt", säger Benjamin Wärn, vattenkraftchef på Herrfors.

Kraftverket har utrustats med helt ny automation och ett nytt ställverk, och även själva turbinen har renoverats.

"Vi har installerat ett nytt löphjul, en ny axel och förnyat hydrauliken. Totalt sett landade investeringen på cirka två miljoner euro."

Vattenkraftverket i Kattilakoski ligger vid Esse å, på gränsen mellan Evijärvi och Pedersöre. Kraftverket togs i bruk 1979. Lite längre nedströms ligger Björkfors, som enligt Benjamin Wärn är näst i tur att genomgå en totalrenovering.

"Den äldre av de två turbinerna vid Björkfors är nästan hundra år gammal", konstaterar han.

"Alla kan spara el"

◆ HERRFORS-NÄT

Under pandemin har vi fått lära oss att allas insats är viktig. Likadant är det nu – om alla tar energispartalkot på allvar kan vi i bästa fall undvika att hamna i ett läge med elbrist.

Kristian Finell, vd för Herrfors Nät, förklarar hur:

"Om alla ser över sin egen förbrukning kan vi spara en hel del, speciellt under de kritiska timmarna. Sänk gärna inomhustemperaturen med en grad, duscha lite kortare och byt ut gamla lysrör till LED-lampor. Det är de små sakerna i vardagen som avgör."

Enligt Kristian Finell finns det ingen dramatik i att stänga av elen för en kort tid. Rent konkret är det mellanspanningsnätet som stängs av, och i kontrollrummet på Herrfors vet alla precis vad som ska göras vid olika scenarier.

"Alla privathushåll klarar två timmars elavbrott. Kylen och frysen hålls tillräckligt kalla och huset hålls varmt. Utmaningen för vår del är att lyckas kommunicera detta så att våra kunder inte behöver oroa sig i onödan."

Han rekommenderar alla att följa med informationen på Herrfors hemsida och i sociala medier. Ifall det bli fråga om elbrist är det Fingrid som informerar.

"Det här är också ett bra läge att ladda ner vår app, ifall du inte redan har den. Med den kan du förutom att få senaste nytt också följa med din egen förbrukning."



Ett effektivt sätt att spara energi är korta duschar.



VD Ingvar Kulla



VD Roger Holm



VD Fredrik Näse



VD Tony Eklund



VD Marko Niemonen

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700

Årsleverans: 50 GWh

Telefon växel: 020 766 1900

Felanmälingar, utanför kontorstid: 766 2023

Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911

Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb
www.eekab.fi

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärv och Ylivieska

Kunder: 32 000

Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme

Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300,

Ylivieska (08) 411 0400

Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärv (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375

Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312, Ylivieska (08) 411 0401

www.herrfors.fi

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220

Årsleverans: 45 GWh

Telefon växel: 824 2200

Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005

Fakturafrågor: 824 2200

www.kronobyelverk.fi

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100

Årsleverans: 110 GWh

Telefon växel: 785 6252

Felanmälan: 722 0050

Felanmälan utanför kontorstid: 781 0632

Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251

www.nkab.fi

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300

Årsleverans: 28 GWh

Telefon växel: (06) 866 3600

Felanmälan: 0400 262 261

Fakturafrågor: 040 661 7850

www.venergia.fi

MIN ENERGI • röster om personliga energikällor

ATT TA UT PONNYN Trynet på promenad i skogen här kring vårt hus i Kantlax är det mest avslappnande som finns. För mig är kombinationen djur och natur oslagbar när det gäller att fylla på energi. Hos hästarna fungerar det helt enkelt inte att vara stressad, de märker genast minsta skiftning i humöret.

Mitt jobb på Walki innebär ofta långa dagar och väldigt många resdagar per år. Jag är ansvarig för produktutveckling och hållbar affärsutveckling, och är ofta ute och träffar kunder och samarbetspartner runt om i Europa. Men hur stressigt det än är landar jag alltid i ett lugn när jag kommer hem och får gå ut i stallet.

Jag har alltid varit en hästflicka. Min första egna häst köpte jag för över tjugo år sedan och vi har haft allt från travhästar till föl. Det är spännande att se hur relationen med hästarna växer fram. Med så stora djur kan du aldrig vinna med hjälp av muskler, utan det handlar om att skapa en relation och vinna deras respekt. Lite som ledarskap i allmänhet.

Just nu har vi två hästar, men det finns rum i stallet för en till.

ANNIKA SUNDELL jobbar som Executive Vice President inom Innovation and Business Development på Walki Group och är stationerad i Jakobstad.